

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**TEK PARTİDEN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE
CHP VE HALKEVLERİNİN GAYRİMENKULLERİ
(1925-1953)**

Etem Yunus AKBAYIR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

TEK PARTİDEN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE CHP VE
HALKEVLERİNİN GAYRİMENKULLERİ

(1925-1953)

Etem Yunus AKBAYIR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Etem Yunus Akbayır tarafından hazırlanan "Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP ve Halkevlerinin Gayrimenkulleri (1925-1953)" başlıklı bu çalışma, 8.7.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özden (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar (Danışman)

Doç. Dr. Orhan Avcı (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

2/8/2022

[İmza]

Etem Yunus AKBAYIR

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezele ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı** ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü** veya **fakültenin uygun görüşü** üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim Üyesi Hakan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

[İmza]

Etem Yunus AKBAYIR

TEŞEKKÜR

Tavsiyeleri ve yapıcı eleştirileriyle bu tezin oluşmasını sağlayan ve yol gösteren başta tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar'a, tez savunma sınavı üyelerim Prof. Dr. Mehmet Özden, Doç. Dr. Serhat Küçük ve Doç. Dr. Orhan Avcı'ya teşekkürü borç bilirim. Tez yazım süresince deneyimlerini paylaşan, yol gösteren Dr. Cihan Güneş'e, bu süreçte oldukça fazla emeği olan Rabia Yılmaz'a ve sonsuz desteklerini asla esirgemeyen aileme müteşekkirim.

ÖZET

AKBAYIR, Etem Yunus. *Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP ve Halkevlerinin Gayrimenkulleri (1925-1953)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışmada esas olarak 1925-1953 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin kullandığı gayrimenkuller ele alınmıştır. Bu gayrimenkullerin illerdeki sayıları, türleri, nasıl kullanıldıkları, nasıl edinildikleri ve nasıl yitirildikleri incelenmiştir. Bu şekilde CHP'nin elindeki gayrimenkulleri nasıl değerlendirdiği ve elindeki bu serveti nasıl yönettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayrimenkullerinin önemli bir kısmını emval-i metruke oluşturmaktadır. Emval-i metrukenin CHP'ye nasıl transfer olduğu ve bu emval-i metrukenin nasıl kullanıldığı incelenecektir. 1950 sonrası Demokrat Parti iktidarında başlayan 1951 ve 1953 yıllarındaki aşama aşama gerçekleşen CHP'nin mülksüzleşme süreci TBMM görüşmelerinden ve ulusal basından hareketle anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri, Emval-i Metruke, Gayrimenkul, Milli Emlak, 5830 Sayılı Kanun, 6195 Sayılı Kanun

ABSTRACT

AKBAYIR, Etem Yunus. *Real Estates of CHP and “People’s Houses” in Transition From Single Party to Multi-Party Life (1925-1953)*, Master Thesis, Ankara, 2022.

In this study, mainly the real estates used by the Republican People's Party between 1925-1953 are discussed. The number and types of these real estates in the provinces, how they are used, how they are acquired and how they are lost are examined. In this way, it has been tried to determine how the CHP evaluates the real estate in its hands and how it manages this wealth. A significant part of the real estate of the Republican People's Party consists of abandoned properties. How the derelict property was transferred to CHP and how this derelict property was used will be examined. The process of dispossession of the CHP, which started in the years of 1951 and 1953, which started under the Democrat Party after 1950, took place gradually, with reference to the parliamentary discussions and the national press.

Keywords

Republican People's Party, People's Houses, Abandoned Properties, Real Estate, National Real Estate, Law No. 5830, Law No. 6195

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: CUMHURİYET HALK PARTİSİ MÜLKLERİ.....	8
1.1. GAYRİMENKULLERİN KULLANIM ALANLARI	20
1.1.1. Parti Merkezleri.....	23
1.1.2. Halkevi Şubeleri.....	24
1.1.3. Spor Alanları.....	28
1.1.4. Kiraya Verilenler ve Hibe Edilenler	30
1.2. GAYRİMENKULLERİN EDİNİM YOLLARI	35
1.2.1. Satın Alınma ve Bağış Yoluyla Edinilenler	38
2. BÖLÜM: CHP MÜLKLERİNDEKİ EMVAL-İ METRUKE.....	47
2.1. MALİYE VE EVKAF'TAN BAĞIŞLANAN VE MİLLİ EMLAK'TAN SATIN ALINAN GAYRİMENKULLER	56
2.2. TÜRK OCAKLARI VE MUALLİMLER BİRLİĞİ'NDEN İNTİKAL EDEN GAYRİMENKULLER	58

3. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI VE CHP'NİN MÜLKSÜZLEŞMESİ.....	64
3.1. 5830 SAYILI KANUN.....	64
3.2. 6195 SAYILI CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN HAKSIZ İKTİSAPLARININ İADESİ HAKKINDA KANUN	69
3.3. TAŞRADAKİ ANLAŞMAZLIKLAR	73
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	79
EKLER.....	85
EK 1: ŞEHREMİNİ HALKEVİNİN FOTOĞRAFI VE TAPUSU	85
EK 2: BOŞ TAŞITSIZ MALLAR CETVELİ.....	87
EK 3: GENEL SEKRETERLİKTEN TAŞRA TEŞKİLATLARINA USULSÜZ KİRALAMALARLA İLGİLİ YAZI	88
EK 4: DİYARBAKIR ESNAFLARINDAN MEHMET TAHİR BİRECİKLİ'NİN CHP GENEL MERKEZİ'NE MEKTUBU	89
EK 5: YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK FORMU.....	90
EK 6: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU.....	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1 - GAYRİMENKULLERİN EDİNİM YILLARI	8
ŞEKİL 2 - İLLERDEKİ GAYRİMENKULLERİN MİKTARLARI.....	9
ŞEKİL 3 - İLLERDEKİ EMVAL-İ METRUKE GAYRİMENKUL SAYISI.....	48
ŞEKİL 4 - EMVAL-İ METRUKE'DEN GAYRİMENKUL EDİNİM YILLARI	49

TABLÖLÄR LİSTESİ

TABLO 1 - GAYRİMENKULLERİN TÜRLERİ.....	18
TABLO 2 - GAYRİMENKULLERİN KULLANIM ALANLARI	21
TABLO 3 - GAYRİMENKULLERİN EDİNİM YOLLARI.....	36
TABLO 4 - GAYRİMENKULLERİN NERELERDEN SATIN ALINDIĞI	38
TABLO 5 - GAYRİMENKULLERİN NERELERDEN BAĞIŞLANDIĞI	43
TABLO 6 - GAYRİMENKULLERİN EMVAL-İ METRUKE'DEN EDİNİM YOLLARI	54

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

A-RHMC: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

BMM: Büyük Millet Meclisi

Bkz.: Bakınız

BCA: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BKKK: Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı Katalogu

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CHPK: Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu

DP: Demokrat Parti

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

HF: Halk Fırkası

İTC: İttihat ve Terakki Cemiyeti

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

s. : Sayfa Aralığı

ss.: Sayfa Sayısı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Bu araştırmada, Cumhuriyet Halk Partisi'nin [CHP] sahibi olduğu ve önemli servet kaynaklarından olan gayrimenkullerin; kaç tane olduğu, hangi illerde hangi mevkilerde bulunduğu, hangi yıllarda edinildiği, hangi türlerde olduğu, nasıl kullanıldığı, nasıl edinildiği sorularına cevap aranacaktır. Ayrıca CHP gayrimenkullerinin önemli bir kısmını oluşturan emval-i metrukenin CHP mülkleri içerisindeki yeri, sayıları ve hangi yollardan nasıl transfer oldukları sorularına cevap verilecek ve CHP'nin 1951'de başlayan mülksüzleşme süreci anlatılacaktır. Bu yapılırken arşiv belgeleri, gazeteler, kanunlar ve Türkiye Büyük Meclisi [TBMM] genel kurul tutanaklarından yararlanılacaktır. Arşiv kayıtlarında bulunan gayrimenkullerle ilgili yazışmalar CHP'nin hem servet kaynağını nasıl yönetmeye çalıştığı hem de teşkilat bazında hangi bölgelerde/illerde etkin olduğu konusunda ipuçları vermekteydi. Bu araştırmada da bu ipuçlarından hareketle genel bir resim çizilmeye çalışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi alanında yapılan çalışmalarda uzunca bir süredir yirmi yedi yıl süren (1923-1950) tek parti dönemi literatürü önemli bir yer tutmaktadır. Bu tek parti döneminin baş aktörü olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile ilgili literatür de geniş sayılabilecek derecededir; ancak bu literatür genellikle CHP'nin merkezden oluşturduğu politikalar ve alınan kararlar ekseninde oluşturulmuştur. CHP'nin kurumsal kapasitesini, yani ülke genelindeki etkinliğini inceleyen eserler oldukça azdır. CHP'nin kurumsal faaliyetlerini ve taşradaki uzantısı olan teşkilatlarının gerçekleştirdikleri eylemlerin mekânı olan gayrimenkulleri inceleyen çalışma ise neredeyse hiç yoktur.

Bu araştırma, temelinde bir siyasi partinin mülk edinme ve edindiği mülkleri kullanma süreçlerini incelemektedir. Dünya genelinde herhangi bir siyasi partinin ülke genelinde mülk edindiğini ve kullandığını inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise bütün bu siyasi partilerin

aksine ülke genelinde mülk edinmesi dikkat çekicidir. Bu nedenle öncelikle CHP'nin politik serüvenini, ilkelerini ve hedeflerini incelemek gerekecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi, eski ismiyle Halk Fırkası (HF) kuruluşunu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne (A-RHMC) dayandırır ve partinin ilk kongresi olarak Sivas Kongresi'ni kabul eder.¹ Sivas Kongresi'nden sonra ülke genelinde işgale karşı kurulan birlikleri koordine eden kadro, A-RHMC'nin kadrosu, ilerleyen yıllarda Halk Fırkası'nın da kurucu kadrosu haline gelecektir. Kadro'nun yanında A-RHMC'nin gösterdiği "anti-emperyalist, tam bağımsızlıkçı ve milliyetçi tavır" ilerleyen yıllarda CHP'nin de 6 ilkesine sirayet edecektir.²

A-RHMC, 1920 yılında Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi üzerine Ankara'da bir meclisin kurulmasına öncülük eder ve bu meclisin kadrolarının ekseriyetini oluşturur. A-RHMC homojen bir yapı değildi ve içerisinde çok farklı fikirlere sahip insanlar ve gruplar barındırmaktaydı. Birinci Meclis, Kurucu Meclis, Büyük Millet Meclisi (BMM) isimleri verilen Ankara'da 1920'de kurulan bu meclis de aynı derecede heterojen yapıdaydı. 1923 yılında bu meclis seçim kararı alarak kendini feshetmiş ve ardından seçimler yapılarak yeni bir meclis kurulmuştu. Bu dönemde Halk Fırkası'nın kuruluş aşamaları başlamıştı. İkinci Meclis faaliyetlerini sürdürürken, 1923 yılının ağustos ayında, Mustafa Kemal'in daha önce kuracağını söylediği (6 Aralık 1922), ihtiyaç duyduğu fırka kurulmuştu. Halk Fırkası, Nizamnamesinde amacını "*milli hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asri bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de bütün kuvvetlerin fevkinde kanunun velayetini hâkim kılmaya çalışmaktır*"³ diyerek belirtmiştir. Nizamname'de belirtilen amaçta iki tema göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki "halk", diğeri ise "asrilik"tir. Halka verilen önem Fırka'nın ismine de sirayet etmiş ve halkçılık ilkesinin meydana gelmesini sağlamıştır. Halkçılık ilkesinin, Fırka'nın en önem verdiği ilkelerden biri olduğu söylenilebilir. Halkçılık, HF için toplumda "imtiyazsız ve sınıfsız bir kitle" yaratma

¹ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2012. ss.74.

² Caner Erdoğan, "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözümlemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 51, (2017), s. 270-79. ss.270

³ Halk Fırkası Nizamnamesi, 1923, ss.1

amacı anlamına gelmektedir; toplumun tüm fertlerinin eşit düzlemde buluşması ve hiçbir ayrıcalığın, üstünlüğün olmaması anlamındadır. Nitekim Halk Fırkası'nın Nizamnamesi'nde de *"Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavata kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vaz'etmekdeki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir"*⁴ denilerek belirtilmiştir. Halkçılıkla beraber, Parti politikalarını şekillendiren en önemli ilkelerden biri, altı okta bulunan "inkılapçılık"tır. İnkılapçılık, devleti ve toplumu "muasır medeniyetler seviyesine çıkarma", modernleştirme amacı güdüyordu. Halk Fırkası'nın kuruluş amaçlarını ve faaliyetlerini bu çerçevede değerlendirmek anlamlı olacaktır.

Halk Fırkası kurulup faaliyetlerine başladıktan bir süre sonra, 1924 yılına gelindiğinde, parti içinde ve mecliste muhalefet başlamıştı. Cumhuriyetin ilanıya ilgili tartışmalar başlamıştı. Parti içindeki muhalifler; Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Adnan Adıvar'ın öncülük ettiği kadrolar, Cumhurreisi Mustafa Kemal'den izin alarak yeni bir parti kurmuşlardı: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. Fırkanın Genel Başkanı Kazım Karabekir, İkinci Başkan Adnan Adıvar ile Rauf Orbay ve Umumi Kâtip Ali Fuat Cebesoy olmuştu.⁵ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası teşkilatlanmaya başlamış, halka kendini anlatıyordu. Mustafa Kemal için bir sorun vardı, partinin isminde Cumhuriyet olması. Cumhuriyetin kurucu fırkasında, cumhuriyeti ilan eden fırkada Cumhuriyet ismi yoktu ancak kurucu fırkaya muhalif olan fırkanın ismi geçiyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Halk Fırkası'nın da ismine Cumhuriyet eklemeye karar verdi ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ismi ortaya çıkmış oldu. Cumhuriyetin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kadroları Halk Fırka'sının bazı eski mensuplarından, askeri ve sivil bürokrasiden oluşmaktaydı. TpCF halktan yoğun talep görmesine rağmen seçime girme imkânı yakalayamamış, faaliyetlerini Meclis'te sürdürmüştür.

⁴ Halk Fırkası Nizamnamesi, 1923, ss.1

⁵ Şükran Güray, "Çok Partili Hayata Geçiş ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 125, Sayı 247, (2020), s. 405-20. ss.413.

İktidara eleştiriler yönelmiş, sorular sormuş, öneriler sunmuş ve çeşitli politikaları uygulaması konusunda etkilemeye çalışmıştır. Yani Meclis içerisinde iktidarı dengeleyici ve denetleyici bir misyon izlemiştir.⁶ TpCF etkin muhalefete dayanan siyasi faaliyetlerini sürdürdüğü sırada, 3 Şubat 1925'te, yani TpCF kurulduktan sadece üç ay sonra Doğu'da "dini ve şeriatı korumak ve kurtarmak"⁷ amacı taşıdığı iddia eden Şeyh Said İsyanı patlak vermiş, bunun üzerine Meclis'ten çıkan Takrir-i Sükûn kanunuyla tekrar İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve ilerleyen süreçte, "rejim karşıtlarının yuvası"⁸ haline geldiği iddia edilen TpCF bu isyan ile iltisaklı bulunmuştur. Bu olaylar, TpCF'nin kapanma sürecini başlatmış ve 3 Haziran 1925'e gelindiğinde de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır. Zürcher'e göre TpCF'nin kapatılmasının gerçek nedeni partinin kısa sürede elde ettiği güç nedeniyle CHF'ye tehdit oluşturmasıdır.⁹ TpCF tecrübesinden sonra (1925) CHP, taşrada teşkilatlar oluşturmaya ve bu teşkilatların kullanacağı mülkler edinmeye başlamıştır.

TpCF'nin kapatıldığı 1925'ten sonraki yıllarda siyasi hayattaki tek aktör Mustafa Kemal önderliğindeki Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur. Takrir-i Sükûn dönemi devam ederken CHF Oturmuş kadrolarıyla hedeflediği reformları gerçekleştirmeye başlamıştı. 1930 yılına gelindiğinde bir 'güdümlü demokrasi deneyi' olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Mustafa Kemal'in isteğiyle Fethi Okyar başkanlığında kuruldu.¹⁰ Mustafa Kemal'in bir muhalefet partisine ihtiyaç duymasının sebebi "*bugünkü manzaramız aşağı yukarı bir dictature manzarasıdır.*"¹¹ dediği tek partili demokrasi görünümünden kurtulmak, CHF'deki hantallığı kaldırmak ve bir iç temizlik yapmaktır.¹² SCF programı itibarıyla liberal bir partidir ve kısa süren siyasi hayatında mevcut hükümetin tek parti olmasından öne gelen keyfi uygulamalarına temel özgürlükler ve serbest

⁶ Güray, *a.g.e.* ss.414.

⁷ Güray, *a.g.e.* ss.416

⁸ Güray, *a.g.e.* ss.416

⁹ Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1992. ss.124

¹⁰ Tunçay, *a.g.e.* ss.245

¹¹ Tunçay, *a.g.e.* ss.252

¹² Tunçay, *a.g.e.* ss.247

piyasa ekseninde muhalefet etmiştir. Ali Fethi Okyar, Ahmet Ağaoğlu ve Nuri Conker önderliğinde kurulan SCF, kurulduğu günden itibaren halktan büyük bir ilgi görmüş ve bir anda kendini iktidar alternatifi olarak bulmuştur. Bir yerel seçime girmiş, 31 belediye kazanmıştır. Ancak Fethi Bey'in iddiası 1930 yerel seçimlerinin iktidar baskısı altında gerçekleştiği ve seçimlerde çeşitli usulsüzlükler yapıldığıdır. Ancak bu iddia edilen 'usulsüzlüklere' rağmen Serbest Cumhuriyet Fırkası halk nezdinde önemli bir karşılık bulmuş ve büyük kitlelerin umudu haline gelmiştir. Bu durum elbette tek bir nedenle ve boyutla açıklanamaz. 1929 Küresel Buhranı'nın öyle ya da böyle Türkiye'ye de sirayet etmesi, iktidarın bazı reformları uygulamadaki kullandığı cebir ve politikaların halkta yansımaları görebileceği mekanizmaların olmaması bunlardan bazılarıdır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bir anda önemli güç elde etmesi, Mustafa Kemal'in SCF için belirlediği denge-fren mekanizması amacını aşmıştır ve artık bir tehlike haline gelmiştir. SCF'nin önemli bir ilgi gördüğü 7 Eylül 1930 tarihli İzmir Mitingi'nden sonraki süreçte, Mustafa Kemal SCF kurulurken Fethi Okyar'a verdiği tarafsız bir cumhurbaşkanı olacağı sözünü geri planda tutarak kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tarafını tutmuştur. Bunun üzerine mecliste yaşanan bazı hırpalayıcı konuşmalar neticesinde Fethi Bey, Mustafa Kemal'in karşısında yer almamak amacıyla fırkayı kapatma kararı almış ve Cumhuriyetin ikinci çok partili hayata geçiş denemesi de sona ermiştir. Uyar'a göre çok partili hayata geçiş denemesinin başarısız olmasının sebebi 'Türk Devrimi'nin toplumsal tabanda yeteri kadar kabul görmemesiydi.¹³ Yani çok partili hayat ancak, çok partinin arasından Cumhuriyet Halk Fırkası'nın seçildiği takdirde anlamlıydı. 'Türk Devrimi'nin başarılı olması, CHF'nin tabanda karşılık bulmasıyla eşdeğerdi. Serbest Cumhuriyet Fırkası, kısa süren ömrüne rağmen, CHF'de önemli değişikliklerin gerçekleşmesine neden olmuştur. SCF'nin toplumdan gördüğü karşılık, CHF'de kendini halka iyi anlatamadığı düşüncesi doğurmuş ve partinin taşrada teşkilatlanma ve mülk edinme çalışmaları hız kazanmıştır. TpCF ve SCF'nin dönemin siyaset hayatına getirdiği hareketlilik ve

---

¹³ Uyar, a.g.e. ss.77

görünür kıldığı politik durum CHP'nin de politikalarını yeniden gözden geçirmesini ve yeni politikalar üretmesine katkıda bulunmuştur. Kurulan bu partilerle birlikte CHF de toplum üzerindeki etkisini ve varlığını sınamış ve yetersiz olduğuna kanaat getirmiştir.

1931 yılında çok partili hayata geçiş denemesinde, başarısız olduğu görülen Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatlarını canlandırmaya, yeniden yapılandırmaya yönelik adımlar atan İçişleri Bakanı ve Parti'nin Genel Sekreteri Recep Peker, 1936 yılında görevden alındığında parti-devlet bütünleşmesi kurumsallaşmasını tamamlamıştı ve 1939'a kadar sürecektir kurumsallaşmış bir parti devlet bütünleşmesi başlamıştı. Partinin bütün organları, mebuslar da dahil olmak üzere, siyasi irade tarafından değil bürokrasi tarafından belirlenmekteydi. Partideki ve bürokrasideki bazı makamlar birbirine bağlanmıştı. Cumhurbaşkanı partinin başkanı, İçişleri Bakanı partinin genel sekreteri, valiler de partinin il başkanları olarak tanımlanmışlardı. Bu bağlamda parti devlet bütünleşmesinin partiye getirdiği sonuç, *“partinin ideolojik ya da örgütsel ‘kişilik’ geliştirememesi ve yoğun bir biçimde bürokratikleşmesiydi.”*¹⁴

Çok partili hayata geçiş denemeleri, CHP'nin ülke genelinde gayrimenkul edinmesinde ve bu gayrimenkullere ihtiyaç duymasında önemli bir yer tutmaktadır. TpCF ve SCF deneyimlerinden sonra CHP, tabanda yetersiz olduğunu düşünmüş ve taşrada teşkilat kurma çabalarına hız vermiştir. Bunların yanında reformlarını tabanda yaymak için Halkevleri'ni kurmuş ve ülke genelinde yayılmasını sağlamıştır. Hem parti teşkilatlarının hem Halkevleri'nin faaliyetlerini yürüteceği mekanlar doğal olarak ihtiyaç haline gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, birçok başka parti gibi bu mekanları kiralama suretiyle edinip kullanabilirdi ancak kullanılmayan, halihazırda boş duran birçok emval-i metruke gayrimenkul vardı ve hem tek parti olmanın hem de devlet ile bütünleşmenin yarattığı politik güç ile emval-i metrukeyi kendi zimmetine almayı tercih etmiş ve zimmetine aldığı bu gayrimenkullerle devletle bütünleşik olsa da

¹⁴ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 29. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014). ss.263

her ihtimale karşı kendisine bir servet yaratma yoluna gitmiştir. CHP mülklerinin tek kaynağı emval-i metruke değildi ancak ilk mülk edinmesi emval-i metruke ile başlamıştır ve mülk edinmeyi başka yerlerden temin ederek devam ettirmiştir. Bunun da temel sebebinin emval-i metrukenin ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalması ve CHP'nin servet edinmeyi devam ettirme ihtiyacı olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

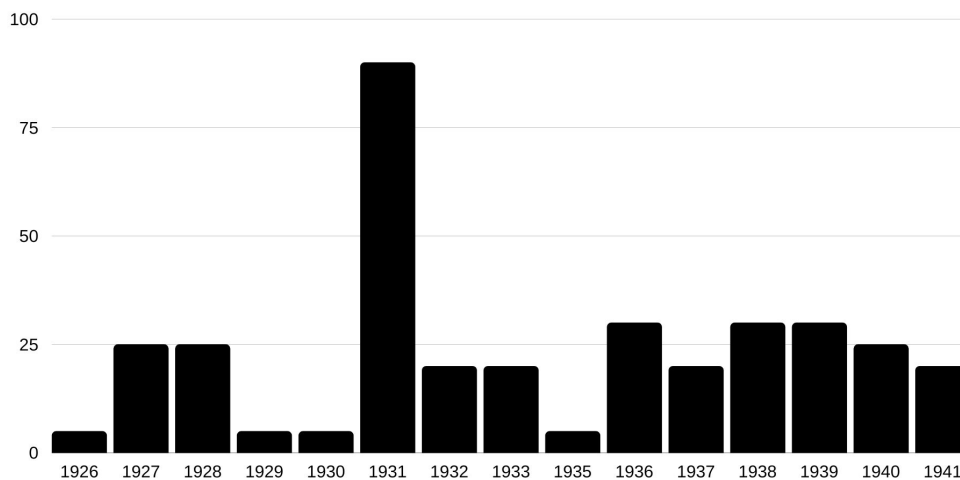

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ MÜLKLERİ

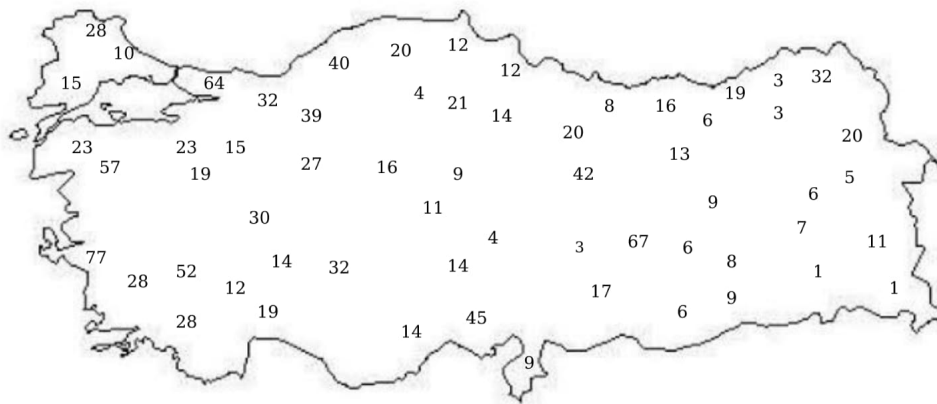
Cumhuriyet Halk Partisi, arşiv kayıtlarına göre 1926 yılında gayrimenkul edinmeye başlamıştır. CHP 1926'da beş, 1927'de yirmi beş, 1928'de yirmi beş, 1929'da dört, 1930'da altı, 1931'de doksan iki, 1932'de yirmi dört, 1933'te yirmi beş, 1935'te beş, 1936'da yirmi sekiz, 1937'de yirmi, 1938'de yirmi dokuz, 1939'da otuz, 1940'da yirmi altı ve 1941'de yirmi bir gayrimenkul edinmiştir. Edinilen gayrimenkullerin birçoğunun edinildiği yıllara arşiv kayıtlarında ulaşılamamıştır. CHP'nin 1926'da mülk edinmeye başlaması, taşrada teşkilatlanmaya başladığı tarihle (1925) örtüşmektedir. Taşrada teşkilatların kurulmasıyla birlikte CHP gayrimenkul edinmeye başlamış ve politik alandaki tek aktör olmasının kesinleştiği 1931 yılıyla birlikte gayrimenkul edinimi hızlanmış ve artmıştır. CHP'nin mülk edinme süreci parti-devlet bütünleşmesi dönemiyle paralel ilerlemiştir. CHP'nin politik gücü arttıkça ülke genelinde mülk edinmesi de hız kazanmıştır. 1941'den sonra da arşiv kayıtlarında CHP'nin mülk edinme işlemlerine rastlanmamıştır. Dolayısıyla CHP'nin mülk edindiği 1926-1941 arası yıllarda CHP kurumsallaşmasını tamamlamıştır.

Şekil 1 - Gayrimenkullerin Edinim Yılları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 63 ilin 62'sinde toplam 1254 taşınmaz mülkü bulunmaktadır. Afyon'da 24, Ağrı'da 5, Amasya'da 14, Ankara'da 16, Antalya'da 19, Aydın'da 28, Balıkesir'de 57, Bilecik'te 15, Bitlis'te 7, Bolu'da 39, Burdur'da 12, Bursa'da 23, Çanakkale'de 23, Çankırı'da 4, Çoruh'ta 32, Çorum'da 21, Denizli'de 52, Diyarbakır'da 8, Edirne'de 28, Elazığ'da 6, Erzincan'da 13, Erzurum'da 3, Eskişehir'de 27, Gaziantep'te 17, Giresun'da 16, Gümüşhane'de 6, Hakkari'de 1, Hatay'da 9, Isparta'da 14, İçel'de 14, İstanbul'da 64, İzmir'de 77, Kars'ta 20, Kastamonu'da 20, Kayseri'de 4, Kırklareli'nde 10, Kırşehir'de 11, Kocaeli'nde 32, Konya'da 32, Kütahya'da 19, Malatya'da 67, Manisa'da 33, Maraş'ta 3, Mardin'de 9, Muğla'da 28, Muş'ta 6, Niğde'de 14, Ordu'da 8, Rize'de 3, Samsun'da 12, Seyhan'da 45, Siirt'te 1, Sinop'ta 12, Sivas'ta 42, Tekirdağ'da 15, Tokat'ta 20, Trabzon'da 19, Tunceli'de 9, Urfa'da 6, Van'da 11, Yozgat'ta 9, Zonguldak'ta da 40 gayrimenkul bulunmaktadır. Bingöl'de ise CHP mülkü gayrimenkul bulunmamaktadır. CHP'nin mülkleri Marmara, Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgelerinde sayıca oldukça fazla iken, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde nispeten daha azdır. Bu da CHP teşkilatlarının ve Halkevlerinin o bölgelerde daha az etkin olduğunun işaretlerinden biri olarak kabul edilebilir.

Şekil 2 - İllerdeki Gayrimenkullerin Miktarları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, farklı şehirlerde mülkünde olan gayrimenkullerinin buldukları mevkiler, onların kullanım amaçları hakkında fikir vermektedir. Ankara Şereflikoçhisar¹⁵, Antalya Alanya¹⁶, Antalya Elmalı¹⁷, Antalya Korkuteli¹⁸, Antalya Serik¹⁹, Aydın Germencik²⁰, Aydın Merkez²¹, Aydın Söke²², Balıkesir Ayvalık²³, Balıkesir Bandırma²⁴, Balıkesir Edremit²⁵, Balıkesir Susurluk²⁶, Bilecik Bozüyük²⁷, Bilecik Merkez²⁸, Bitlis Ahlat²⁹, Bolu Düzce Gündoğdu³⁰, Burdur Tefenni³¹, Bursa Orhangazi³², Çanakkale Bayramiç³³, Çoruh Artvin³⁴, Çoruh Hopa³⁵, Denizli Tavas³⁶, Edirne Uzunköprü³⁷, Giresun Şebinkarahisar³⁸, Giresun Tirebolu³⁹, Hakkari Merkez⁴⁰, Hatay Dört Yol⁴¹, Isparta Eğirdir⁴², Isparta Şarkikaraağaç⁴³, İçel Gülnar⁴⁴, İçel Mut⁴⁵, İçel Silifke⁴⁶, İstanbul Kartal⁴⁷, Kırklareli Merkez⁴⁸, Kocaeli Geyve⁴⁹, Konya Akşehir⁵⁰, Konya

¹⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.2.22

¹⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11

¹⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11

¹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.9

¹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11

²⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.18

²¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.16

²² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.15

²³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.13

²⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.4

²⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.11

²⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.12

²⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.5

²⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.4

²⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.2.7

³⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.11

³¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.1.10

³² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.25

³³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.10

³⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.2.2

³⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.2.2

³⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2.17

³⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.7

³⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.8

³⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.8

⁴⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.637.2.4

⁴¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.6

⁴² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.1

⁴³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.8

⁴⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.9

⁴⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.3

⁴⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.7

⁴⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.15

⁴⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.1.10

Karaman⁵¹, Konya Karapınar⁵², Kütahya Merkez⁵³, Malatya Darende⁵⁴, Malatya Merkez⁵⁵, Muğla Bodrum⁵⁶, Muğla Datça⁵⁷, Muğla Fethiye⁵⁸, Muş Malazgirt⁵⁹, Niğde Nevşehir⁶⁰, Ordu Mesudiye⁶¹, Seyhan Bahçe⁶², Seyhan Merkez⁶³, Seyhan Saimbeyli⁶⁴, Siirt Beşiri⁶⁵, Sivas Gürün⁶⁶, Sivas Hafik⁶⁷, Sivas Zara,⁶⁸ Tekirdağ Malkara⁶⁹, Tokat Erbaa⁷⁰, Trabzon Akçaabat⁷¹, Trabzon Çaykara⁷², Trabzon Vakfıkebir⁷³, Van Erciş⁷⁴, Van Merkez⁷⁵, Van Muradiye⁷⁶, Zonguldak Bartın⁷⁷, Zonguldak Çaycuma⁷⁸, Zonguldak Ereğli'de⁷⁹ *çarşıda*; Ankara Çubuk⁸⁰, Antalya Korkuteli⁸¹, Bolu Gerede⁸², Bolu Mudurnu Kazan⁸³, Isparta Uluborlu⁸⁴, İzmir Ödemiş⁸⁵, Seyhan Kadirli⁸⁶, Sinop Merkez⁸⁷, Tokat Turhal'da⁸⁸

---

⁴⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.13

⁵⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.6

⁵¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.4

⁵² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.7

⁵³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.15

⁵⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1.7

⁵⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1.6

⁵⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.12

⁵⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.15

⁵⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.14

⁵⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.1.7

⁶⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.13

⁶¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.3.5

⁶² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.17

⁶³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.6

⁶⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.14

⁶⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.2.22

⁶⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.22

⁶⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.12

⁶⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.11

⁶⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1.7

⁷⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2.6

⁷¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1.7

⁷² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1.15

⁷³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1.2

⁷⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2.6

⁷⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2.4

⁷⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2.5

⁷⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.13

⁷⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.9

⁷⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.12

⁸⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.2.22

⁸¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11

⁸² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.8

⁸³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.9

⁸⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.8

⁸⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.3

pazar mahallesinde bulunmaktadır. Bunların yanında; Afyon Merkez⁸⁹, Aydın Merkez⁹⁰, Aydın Nazilli⁹¹, Balıkesir Susurluk⁹², Bilecik Bozüyük⁹³, Denizli Merkez⁹⁴, Hatay Dörtyol⁹⁵, Isparta Keçiborlu⁹⁶, İstanbul Çatalca⁹⁷, Kayseri Merkez⁹⁸, Kocaeli Adapazarı⁹⁹, Kocaeli Gebze¹⁰⁰, Konya Çumra¹⁰¹, Kütahya Tavşanlı¹⁰², Kütahya Uşak¹⁰³, Manisa Soma¹⁰⁴, Seyhan Adana'da¹⁰⁵ *İstasyon Caddesi'nde*; Aydın Nazilli¹⁰⁶, Balıkesir Bandırma¹⁰⁷, Çanakkale Yenice¹⁰⁸, Giresun Bulancak¹⁰⁹, Muğla Datça¹¹⁰, Zonguldak Gökçebey¹¹¹, Zonguldak Merkez'de¹¹² *iskele civarında*; Edirne Merkez'de¹¹³ *köprü başında*; Ordu Gököy'de¹¹⁴ *dere kenarında*; Antalya Manavgat¹¹⁵ ve Tekirdağ Hayrabolu'da¹¹⁶ da *Hisar mahallesinde* gayrimenkuller bulunmaktadır.

⁸⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.15

⁸⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.12

⁸⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2.7

⁸⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.8

⁹⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.16

⁹¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.9

⁹² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.10

⁹³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.4

⁹⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2.10

⁹⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.6

⁹⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.2

⁹⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.9

⁹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.2.3

⁹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.11

¹⁰⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.13

¹⁰¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.8

¹⁰² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.11

¹⁰³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.14

¹⁰⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.14

¹⁰⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.10

¹⁰⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.9

¹⁰⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.4

¹⁰⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.6

¹⁰⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.8

¹¹⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.15

¹¹¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.9

¹¹² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.14

¹¹³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.9

¹¹⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.3.3

¹¹⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.14

¹¹⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1.9

CHP'nin gayrimenkullerinin ciddi bir kısmı da illerdeki/ilçelerdeki hükümet konakları/belediyeler etrafında kümelenmiştir. Bunlar; Afyon Emirdağ¹¹⁷, Bitlis Merkez¹¹⁸, Bursa İnegöl¹¹⁹, Çoruh Şavşat¹²⁰, Denizli Acıpayam¹²¹, Isparta Yalvaç¹²², İçel Anamur¹²³, İçel Tarsus¹²⁴, Kars Iğdır¹²⁵, Mardin Midyat¹²⁶, Muğla Fethiye¹²⁷, Muş Bulanık¹²⁸, Sivas Merkez¹²⁹, Sivas Şarkışla¹³⁰, Zonguldak Çaycuma'da¹³¹ *hükümet civarı*'nda; Afyon Sandıklı¹³², Ağrı Merkez¹³³, Edirne Meriç¹³⁴, Eskişehir Sivrihisar¹³⁵, İzmir Foça¹³⁶, İzmir Ödemiş¹³⁷, Kastamonu Araç¹³⁸, Kastamonu Cide¹³⁹, Kastamonu Merkez¹⁴⁰, Kocaeli Karamürsel¹⁴¹, Kocaeli Karasu¹⁴², Malatya Merkez¹⁴³, Manisa Salihli¹⁴⁴, Niğde Merkez¹⁴⁵, Ordu Fatsa¹⁴⁶, Sinop Merkez¹⁴⁷, Tekirdağ Merkez¹⁴⁸, Tokat Reşadiye¹⁴⁹, Tunceli Hozat¹⁵⁰, Tunceli Ovacık¹⁵¹, Yozgat Boğazlıyan'da¹⁵² *Hükümet Caddesi*'nde;

¹¹⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.9

¹¹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.2.7

¹¹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.7

¹²⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.2.4

¹²¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2.12

¹²² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.4

¹²³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.5

¹²⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.4

¹²⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.19

¹²⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.1.7

¹²⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.14

¹²⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.1.6

¹²⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.14

¹³⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.19

¹³¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.3

¹³² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.7

¹³³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.2.5

¹³⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.6

¹³⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1.3

¹³⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.12

¹³⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

¹³⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.1.5

¹³⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.1.5

¹⁴⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.1.6

¹⁴¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.11

¹⁴² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.12

¹⁴³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1.15

¹⁴⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.16

¹⁴⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.8

¹⁴⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.3.3

¹⁴⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.12

¹⁴⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1.6

¹⁴⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2.9

¹⁵⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.653.2.2

Amasya Merzifon¹⁵³, Balıkesir Ayvalık¹⁵⁴, Balıkesir Erdek¹⁵⁵, Konya Karaman¹⁵⁶, Seyhan Adana'da¹⁵⁷ Belediye Caddesi'nde bulunmaktadır.

Bazı gayrimenkuller ise, merkez cami etraflarında bulunmaktadır. Afyon Dinar¹⁵⁸, Aydın Germencik¹⁵⁹, Bolu Düzce¹⁶⁰, Bursa Orhangazi¹⁶¹, Eskişehir Sivrihisar¹⁶², İzmir Kuşadası¹⁶³, Sivas Koyunhisar¹⁶⁴, Zonguldak Safranbolu'da¹⁶⁵ Camiikebir Mahallesi'nde; İçel Mersin'de¹⁶⁶ Camişerif Mahallesi'nde; İçel Silifke¹⁶⁷, Muğla Köyceğiz¹⁶⁸, Seyhan Adana'da¹⁶⁹ Ulucami Mahallesi'nde; Samsun Vezirköprü'de¹⁷⁰ Ortacami Mahallesi'nde; İzmir Çeşme¹⁷¹, Manisa Kula¹⁷², Sivas Suşehri'nde¹⁷³ Cami Mahallesi'nde; Samsun Havza¹⁷⁴, Rize Karadere¹⁷⁵, Yozgat Boğazlıyan'da¹⁷⁶ Medrese Mahallesi'nde CHP gayrimenkulleri vardır.

Kimi CHP mülklerinin buldukları muhitler ise CHP'nin hedeflerini ve ilkelerini belirten isimler taşıyordu. Bu muhitlerin yeni kurulan yerleşim yerleri ya da yeni isimler verilmiş olan eski merkezi yerleşim yerleri olduğu düşünülebilir. Balıkesir

---

¹⁵¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.653.2

¹⁵² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.3.9

¹⁵³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.1

¹⁵⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.11

¹⁵⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1

¹⁵⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.4

¹⁵⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.18

¹⁵⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1

¹⁵⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.18

¹⁶⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.11

¹⁶¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.25

¹⁶² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1.7

¹⁶³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.15

¹⁶⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.13

¹⁶⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.7

¹⁶⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.2

¹⁶⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.6

¹⁶⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2

¹⁶⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.18

¹⁷⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.9

¹⁷¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.15

¹⁷² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.1

¹⁷³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.15

¹⁷⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.13

¹⁷⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.1.1

¹⁷⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.3.9

Bandırma¹⁷⁷, Çankırı Merkez¹⁷⁸, Erzurum Oltu¹⁷⁹, Hatay Antakya¹⁸⁰, İstanbul Kartal¹⁸¹, İzmir Merkez¹⁸², İzmir Ödemiş¹⁸³, Muğla Fethiye¹⁸⁴, Niğde Bor¹⁸⁵, Seyhan Feke¹⁸⁶, Seyhan Kozan¹⁸⁷, Sivas Yıldızeli¹⁸⁸, Tekirdağ Şarköy'deki¹⁸⁹ gayrimenkuller *Cumhuriyet Mahallesi*'nde; Afyon Bolvadin¹⁹⁰, Ağrı Merkez¹⁹¹, Aydın Merkez¹⁹², Balıkesir Bandırma¹⁹³, Burdur Bucak¹⁹⁴, Bursa Yenişehir¹⁹⁵, Çoruh Yusufeli¹⁹⁶, Erzurum Merkez¹⁹⁷, Kars Hanak¹⁹⁸, Kars Arpaçay¹⁹⁹, Muğla Milas²⁰⁰, Trabzon Of'taki²⁰¹ gayrimenkuller *Cumhuriyet Caddesi*'nde; Afyon Emirdağ²⁰², Amasya Gümüşhacıköy²⁰³, Ankara Beypazarı²⁰⁴, Antalya Elmalı²⁰⁵, Antalya Serik²⁰⁶, Bolu Seben²⁰⁷, Burdur Yeşilova²⁰⁸, Bursa Karacabey²⁰⁹, Çanakkale Eceabat²¹⁰, Denizli Acıpayam²¹¹, Isparta Uluborlu²¹², Kastamonu

-
- 177 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.7
 178 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.1.7
 179 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.2.7
 180 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.5
 181 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.20
 182 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11
 183 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.12
 184 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.14
 185 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.15
 186 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.16
 187 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.13
 188 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.23
 189 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1.5
 190 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.7
 191 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.2.9
 192 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.12
 193 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.13
 194 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.1.8
 195 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.17
 196 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.2.2
 197 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.2.9
 198 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.5
 199 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.3
 200 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.13
 201 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1.4
 202 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.8
 203 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.1.11
 204 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.2.22
 205 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11
 206 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3.11
 207 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.2
 208 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.1.11
 209 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.19
 210 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.8
 211 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2.12

Taşköprü²¹³, Kocaeli Kandıra²¹⁴, Kütahya Merkez²¹⁵, Malatya Kahta²¹⁶, Manisa Akhisar²¹⁷, Mardin Mazıdağı²¹⁸, Muğla Merkez²¹⁹, Niğde Nevşehir²²⁰, Seyhan Merkez²²¹, Sivas Merkez²²², Zonguldak Bartın'daki²²³ gayrimenkuller *Cumhuriyet Meydanı*'nda; Bilecik Merkez²²⁴, Çanakkale Biga²²⁵, Kars Kağızman²²⁶, Muğla Bodrum²²⁷, Samsun Merkez'dekiler²²⁸ *İstiklal Caddesi*'nde; Aydın Merkez²²⁹, Balıkesir Sındırgı²³⁰, Hatay Kırıkhan²³¹, İzmir Tire²³², Manisa Gördes²³³, Sinop Merkez'dekiler²³⁴ *Kurtuluş Mahallesi*'nde; Kars Sarıkamış²³⁵, Tunceli Nazımiye'dekiler²³⁶ *Halk Caddesi*'nde; Afyon Dinar'daki²³⁷ *CHP Caddesi*'nde ve Balıkesir Merkez'deki²³⁸ de *Anafartalar Caddesi*'nde bulunmaktadır.

Atatürk'ün isimlerinin verildiği veya onu çağrıştıran mevkilerde de gayrimenkuller bulunmaktaydı. Balıkesir Merkez²³⁹, Çanakkale Bayramiç²⁴⁰,

---

²¹² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.8

²¹³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.1.5

²¹⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.10

²¹⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.10

²¹⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1.7

²¹⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.12

²¹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.1.8

²¹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.13

²²⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.11

²²¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.6

²²² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.14

²²³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.10

²²⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.5

²²⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.4

²²⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.1

²²⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.15

²²⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.4

²²⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.16

²³⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.12

²³¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.5

²³² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.15

²³³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.19

²³⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.12

²³⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.7

²³⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.653.2.3

²³⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1.8

²³⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.6

²³⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.14

²⁴⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.10

Denizli Merkez²⁴¹, Elazığ Merkez²⁴², İzmir Bayındır²⁴³, İzmir Merkez²⁴⁴, İzmir Ödemiş²⁴⁵, İzmir Tire²⁴⁶, Kars Ardahan²⁴⁷, Manisa Turgutlu²⁴⁸, Seyhan Adana'da²⁴⁹ *Atatürk Caddesi*'nde; Çorum Merkez²⁵⁰, Giresun Merkez²⁵¹, Malatya Merkez²⁵², Samsun Merkez'de²⁵³ *Gazi Caddesi*'nde; Tekirdağ Malkara'da²⁵⁴ *Gazibey Caddesi*'nde; Bilecik Merkez²⁵⁵, İzmir Bergama²⁵⁶, İzmir Merkez²⁵⁷, Maraş Merkez²⁵⁸, Sivas Divriği²⁵⁹, Zonguldak Merkez'de²⁶⁰ *Gazipaşa Mahallesi*'nde; Balıkesir Ayvalık²⁶¹, Kırşehir Merkez²⁶², Kocaeli İzmit'te²⁶³ de *Kemalpaşa Mahallesi*'nde bu gayrimenkuller bulunmaktaydı. Atatürk'ün isminin veya unvanlarının verildiği mevkilerin yanı sıra o dönem siyasi ve askeri önem arz eden başkalarının da isimlerinin verildiği mevkilerde gayrimenkuller bulunuyordu: Maraş Merkez²⁶⁴, Samsun Bafra²⁶⁵, Sivas Merkez'de²⁶⁶ *İsmetpaşa Mahallesi*'nde; İzmir Bergama²⁶⁷ ve İzmir Merkez'de ²⁶⁸ *İnönü Caddesi*'nde; Balıkesir Ayvalık²⁶⁹ ve Kars Ardahan'da²⁷⁰ *Fevzipaşa Mahallesi*'nde ve Balıkesir

²⁴¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2.10

²⁴² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.634.1.4

²⁴³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

²⁴⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

²⁴⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.12

²⁴⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

²⁴⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.2

²⁴⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.18

²⁴⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.18

²⁵⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.1.3

²⁵¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.8

²⁵² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1.6

²⁵³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.4

²⁵⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1.4

²⁵⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.5

²⁵⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.13

²⁵⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

²⁵⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.6

²⁵⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.2

²⁶⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.8

²⁶¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.13

²⁶² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.2.9

²⁶³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.12

²⁶⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.3

²⁶⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.12

²⁶⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.15

²⁶⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

²⁶⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.14

²⁶⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.5

²⁷⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.2

Balya²⁷¹ ve İzmir Bergama'da²⁷² da gayrimenkuller *Enverpaşa Mahallesi*'nde bulunuyordu. Cumhuriyet Halk Partisi, gayrimenkullerinin merkezi konumlarda, insanların günlük hayat içerisinde kolay ve sürekli erişebileceği yerlerde olmasına özen gösteriyordu. Gerçekleştirmek istediği reformları tabana yayma amacı güden CHP, gayrimenkullerinin merkezi konumlarda olmasına özen göstererek olabildiğince fazla insana ulaşabilme, kendini gösterme ve onları etkileme amacı taşımaktaydı.

CHP'nin gayrimenkulleri yedi türdeydi; bina, bahçeli bina, konut, arsa, tarla/bahçe, dükkan ve salon. 1254 gayrimenkulün 628'i bina, 88'i bahçeli bina, 62'si konut, 477'si arsa, 85'i tarla/bahçe, 78'i dükkan ve 13'ü de salondur. Bina ve bahçeli binalar; Parti merkezi veya Halkevi olarak kullanılıyor, zaman zaman kiraya veriliyor ya da farklı kurumların ücretsiz kullanımına sunuluyor, konutlar genellikle kiraya veriliyor, arsalar genellikle spor alanı olarak kullanılıyor veya hiç kullanılmıyor (daha sonra üzerine inşaat yapmak amacıyla temin edilmiş), dükkanlar kiraya veriliyor ve salonlar da Halkevleri'nin kullanımına sunuluyordu.

Tablo 1 - Gayrimenkullerin Türleri

ŞEHİR	BİNA	BAHÇELİ BİNA	KONUT	ARSA	TARLA/BAHÇE	DÜKKAN	SALON	TOPLAM GAYRİMENKUL SAYISI
AFYON	13	5	-	6	-	-	-	24
AĞRI	4	-	1	-	-	-	-	5
AMASYA	5	-	-	8	-	1	-	14
ANKARA	15	-	-	-	-	1	-	16
ANTALYA	10	4	-	-	-	4	1	19
AYDIN	11	6	2	7	-	1	1	28
BALIKESİR	29	-	-	8	16	4	-	57
BİLECİK	8	-	-	3	1	1	1	15
BİTLİS	6	1	-	-	-	-	-	7
BOLU	27	2	-	8	1	1	-	39
BURDUR	11	-	1	-	-	-	-	12

²⁷¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.12

²⁷² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

BURSA	20	1	-	2	-	-	-	23
ÇANAKKALE	7	1	8	6	-	1	-	23
ÇANKIRI	4	-	-	-	-	-	-	4
ÇORUH	28	2	-	2	-	-	-	32
ÇORUM	7	-	-	14	-	-	-	21
DENİZLİ	29	-	-	23	-	-	-	52
DİYARBAKIR	3	1	1	2	-	-	1	8
EDİRNE	19	-	2	4	-	3	-	28
ELAZIĞ	3	3	-	-	-	-	-	6
ERZİNCAN	8	2	-	3	-	-	-	13
ERZURUM	1	-	-	2	-	-	-	3
ESKİŞEHİR	24	-	1	1	1	-	-	27
GAZİANTEP	9	3	-	1	-	4	-	17
GİRESUN	5	1	-	4	-	6	-	16
GÜMÜŞHANE	2	-	1	2	1	-	-	6
HAKKARİ	1	-	-	-	-	-	-	1
HATAY	7	-	-	1	1	-	-	9
ISPARTA	8	1	1	-	2	2	-	14
İÇEL	8	1	1	1	-	3	-	14
İSTANBUL	15	12	4	24	2	6	1	64
İZMİR	35	3	8	22	5	4	-	77
KARS	14	3	2	1	-	-	-	20
KASTAMONU	16	-	-	3	1	-	-	20
KAYSERİ	4	-	-	-	-	-	-	4
KIRKLARELİ	5	-	1	1	-	2	1	10
KIRŞEHİR	4	-	-	3	2	2	-	11
KOCAELİ	18	2	-	12	-	-	-	32
KONYA	20	2	1	5	1	2	1	32
KÜTAHYA	17	-	1	1	-	-	-	19
MALATYA	21	-	1	8	44	1	-	67
MANİSA	16	1	3	11	-	1	1	33
MARAŞ	-	-	1	2	-	-	-	3
MARDİN	6	-	2	-	-	-	1	9

MUĞLA	3	7	5	7	5	-	1	28
MUŞ	6	-	-	-	-	-	-	6
NİĞDE	7	2	2	1	-	1	1	14
ORDU	1	1	-	4	-	1	1	8
RİZE	-	-	3	-	-	-	-	3
SAMSUN	1	-	2	7	-	2	-	12
SEYHAN	24	3	-	6	-	12	-	45
SİİRT	-	1	-	-	-	-	-	1
SİNOP	5	2	-	3	-	2	-	12
SİVAS	12	3	3	22	-	2	-	42
TEKİRDAĞ	5	-	-	6	-	2	2	15
TOKAT	12	3	1	3	-	1	-	20
TRABZON	6	-	4	7	-	2	-	19
TUNCELİ	8	-	-	1	-	-	-	9
URFA	6	-	-	-	-	-	-	6
VAN	3	7	-	-	1	-	-	11
YOZGAT	4	-	-	4	-	1	-	9
ZONGULDAK	27	5	2	5	1	-	-	40
TOPLAM	628	88	62	477	85	78	13	1254

1.1. Gayrimenkullerin Kullanım Alanları

Cumhuriyet Halk Partisi, sahibi olduğu 62 ildeki 1254 gayrimenkulü mümkün olduğunca hedefleri doğrultusunda farklı alanlarda kullanmaya çalışmıştır. Bu gayrimenkullerden 187 tanesini Parti merkezi, 247 tanesini Halkevi, 246 tanesini Parti ve Halkevi ortak, 16 tanesini spor alanı, 1 tanesini depo olarak kullanmış, 143 tanesini kiralamış, 46 tanesini farklı kurumlara hibe etmiş ve 314 tanesini de kullanmamıştır. Kullanılmayan gayrimenkuller ekseriyetle arsalardan oluşmaktadır. Arsalar, daha sonra üzerine bina inşa edilmesi amacıyla alınmıştır. Bunların yanında İstanbul'da yangından dolayı²⁷³ veya Muğla

²⁷³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.9

Datça'daki depremde dolayı²⁷⁴ kullanılamaz hale gelen gayrimenkuller de vardır.

Tablo 2 - Gayrimenkullerin Kullanım Alanları

ŞEHİR	PARTİ MERKEZİ	HALKEVİ ŞUBELERİ	PARTİ VE HALKEVİ ORTAK KULLANIM	SPOR ALANI	DEPO	KİRA	HİBE	KULLANILMIYOR	BELİRTİLMEMİŞ
AFYON	2	6	6	-	-	-	-	10	-
AĞRI	-	1	2	-	-	1	-	-	1
AMASYA	2	3	1	-	-	-	-	8	-
ANKARA	9	2	2	-	-	2	-	-	1
ANTALYA	4	6	5	-	-	4	-	-	-
AYDIN	7	5	4	-	-	2	2	6	-
BALIKESİR	8	11	9	3	-	5	-	20	1
BİLECİK	-	4	4	-	-	2	-	3	2
BİTLİS	-	5	2	-	-	-	-	-	-
BOLU	5	1	15	-	-	4	-	3	11
BURDUR	2	8	1	-	-	-	-	-	1
BURSA	9	1	5	-	-	4	2	1	1
ÇANAKKALE	3	3	6	-	1	3	-	7	1
ÇANKIRI	-	-	2	-	-	-	-	2	-
ÇORUH	1	27	2	-	-	-	-	2	-
ÇORUM	-	2	4	10	-	-	2	1	2
DENİZLİ	3	26	5	-	-	-	-	15	3
DİYARBAKIR	2	5	-	-	-	-	-	1	-
EDİRNE	11	-	3	-	-	3	2	9	-
ELAZIĞ	-	2	3	1	-	-	-	-	-
ERZİNCAN	1	6	2	-	-	1	-	3	-
ERZURUM	-	-	1	-	-	-	-	2	-
ESKİŞEHİR	20	1	2	-	-	3	-	-	1
GAZİANTEP	5	3	3	-	-	6	-	-	-

²⁷⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1766.1165.1.45

GİRESUN	1	1	3	-	-	4	-	4	3
GÜMÜŞHANE	-	2	-	-	-	1	-	3	-
HAKKARİ	-	1	-	-	-	-	-	-	-
HATAY	2	-	4	-	-	1	1	1	-
ISPARTA	2	-	8	-	-	1	-	1	2
İÇEL	1	2	2	-	-	8	-	1	-
İSTANBUL	9	2	20	1	-	4	9	18	1
İZMİR	10	5	14	-	-	7	1	27	13
KARS	2	3	7	-	-	4	3	1	-
KASTAMONU	5	2	3	-	-	2	-	8	-
KAYSERİ	-	-	2	-	-	-	2	-	-
KIRKLARELİ	-	2	3	-	-	2	1	-	2
KIRŞEHİR	3	-	1	-	-	-	-	7	-
KOCAELİ	3	5	10	-	-	-	1	12	1
KONYA	4	9	8	-	-	-	-	11	-
KÜTAHYA	6	2	4	-	-	1	4	2	-
MALATYA	2	4	6	-	-	18	-	37	-
MANİSA	8	4	3	-	-	4	2	12	-
MARAŞ	-	-	1	-	-	-	1	1	-
MARDİN	1	4	1	-	-	2	1	-	-
MUĞLA	4	6	2	-	-	3	3	10	-
MUŞ	-	5	1	-	-	-	-	-	-
NİĞDE	2	9	2	-	-	-	1	-	-
ORDU	1	1	3	-	-	-	-	1	2
RİZE	1	-	2	-	-	-	-	-	-
SAMSUN	2	2	-	-	-	4	-	4	-
SEYHAN	7	1	6	-	-	20	3	8	-
SİİRT	-	1	-	-	-	-	-	-	-
SİNOP	-	1	4	-	-	4	-	3	-
SİVAS	7	5	3	-	-	3	2	21	1
TEKİRDAĞ	5	1	-	-	-	2	-	7	-
TOKAT	-	3	14	-	-	-	-	3	-
TRABZON	3	6	1	-	-	1	-	8	-

TUNCELI	-	8	-	-	-	-	-	1	-
URFA	-	4	1	-	-	-	-	1	-
VAN	-	5	2	-	-	1	1	2	-
YOZGAT	1	1	4	1	-	1	-	1	-
ZONGULDAK	1	13	12	-	-	5	2	3	4
TOPLAM	187	247	246	16	1	143	46	314	54

1.1.1. Parti Merkezleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayrimenkullerinin en aktif kullanım alanı, partinin taşra teşkilatlarına, faaliyetlerini yürütmesi için tahsis edilen binalardır. CHP'nin sahibi olduğu 1254 gayrimenkulün 187'sini Parti merkezleri, 246'sını ise Parti merkezi ve Halkevi'nin ortak kullandığı mülkler oluşturmaktaydı ve bunlar CHP gayrimenkullerinin önemli bir kısmını temsil ediyordu. Bu nedenle parti merkezleri, CHP'nin mülkü olan gayrimenkullerin en önemli kullanım alanlarındandı.

Adana'da 2, Amasya'da 2, Ankara'da 9, Antalya'da 4, Aydın'da 7, Balıkesir'de 8, Bolu'da 5, Burdur'da 2, Bursa'da 9, Çanakkale'de 3, Çoruh'ta 1, Denizli'de 3, Diyarbakır'da 2, Edirne'de 11, Erzincan'da 1, Eskişehir'de 20, Gaziantep'te 5, Giresun'da 1, Hatay'da 2, Isparta'da 2, İçel'de 1, İstanbul'da 9, İzmir'de 10, Kars'ta 2, Kastamonu'da 5, Kırşehir'de 3, Kocaeli'nde 3, Konya'da 4, Kütahya'da 6, Malatya'da 2, Manisa'da 8, Mardin'de 1, Muğla'da 4, Niğde'de 2, Ordu'da 1, Rize'de 1, Samsun'da 2, Seyhan'da 7, Sivas'ta 7, Tekirdağ'da 5, Trabzon'da 3, Yozgat'ta 1 ve Zonguldak'ta da 1 gayrimenkulün kullanım alanı parti merkezleridir. Bunların yanında; Afyon'da 6, Ağrı'da 2, Amasya'da 1, Ankara'da 2, Antalya'da 5, Aydın'da 4, Balıkesir'de 9, Bilecik'te 4, Bitlis'te 2, Bolu'da 15, Burdur'da 1, Bursa'da 5, Çanakkale'de 6, Çankırı'da 2, Çoruh'ta 2, Çorum'da 4, Denizli'de 5, Edirne'de 3, Elazığ'da 3, Erzincan'da 2, Erzurum'da 1, Eskişehir'de 2, Gaziantep'te 3, Giresun'da 3, Hatay'da 4, Isparta'da 8, İçel'de 2, İstanbul'da 20, İzmir'de 14, Kars'ta 7, Kastamonu'da 3, Kayseri'de 2,

Kırklareli'nde 3, Kırşehir'de 1, Kocaeli'nde 10, Konya'da 8, Kütahya'da 4, Malatya'da 6, Manisa'da 3, Maraş'ta 1, Mardin'de 1, Muğla'da 2, Muş'ta 1, Niğde'de 2, Ordu'da 3, Rize'de 2, Seyhan'da 6, Sinop'ta 4, Sivas'ta 3, Tokat'ta 14, Trabzon'da 1, Urfa'da 1, Van'da 2, Yozgat'ta 4, Zonguldak'ta 12 gayrimenkul ise hem Parti merkezi hem Halkevi olarak kullanılmaktadır.

Parti'nin, reformlarını ve ilkelerini yayabilmesi ve kendi varlığını gösterebilmesi için ülkenin dört bir yanında; illerde, ilçelerde ve nahiyelerde teşkilatlar kurması gerekiyordu ve bu kurulan teşkilatların da ilgili il ve ilçelerde kullanabilecekleri mekanlara, binalara ihtiyaçları vardı. Bu binalarda Parti faaliyetleri yürütülmüş, toplantılar yapılmış ve bu binalar adeta CHP'nin taşradaki temsilcilikleri görevini görmüştür. Parti teşkilatları kullandıkları bu binalarda parti faaliyetleri, propagandası yürütmüşler, hedeflenen reformların halka yayılması yolunda gayret sarf etmişlerdir.

1.1.2. Halkevi Şubeleri

Halkevi şubelerinin kullanımına CHP'nin 1254 gayrimenkulünden 247'si ayrılmıştır. Bu, CHP gayrimenkullerinin %19,61'ini oluşturmaktadır. Kullanılmayan gayrimenkuller hariç tutulduğunda Halkevi şubelerine ayrılan gayrimenkuller kullanılan gayrimenkullerin %26'ını kaplamaktadır. Parti ve Halkevleri'nin ortak kullandığı gayrimenkuller de hesaba katıldığında kullanılan CHP gayrimenkullerinin %52'si Halkevlerinin kullanımına sunulmuştur. Afyon'da 6, Ağrı'da 1, Amasya'da 3, Ankara'da 2, Antalya'da 6, Aydın'da 5, Balıkesir'de 11, Bilecik'te 4, Bitlis'te 5, Bolu'da 1, Burdur'da 8, Bursa'da 1, Çanakkale'de 3, Çoruh'ta 27, Çorum'da 2, Denizli'de 26, Diyarbakır'da 5, Elazığ'da 2, Erzincan'da 6, Eskişehir'de 1, Gaziantep'te 3, Giresun'da 1, Gümüşhane'de 2, Hakkari'de 1, İçel'de 2, İstanbul'da 2, İzmir'de 5, Kars'ta 3, Kastamonu'da 2, Kırklareli'nde 2, Kocaeli'nde 5, Konya'da 9, Kütahya'da 2, Malatya'da 4, Manisa'da 4, Mardin'de 4, Muğla'da 6, Muş'ta 5, Niğde'de 9, Ordu'da 1, Samsun'da 2, Seyhan'da 1, Siirt'te 1, Sinop'ta 1, Sivas'ta 5, Tekirdağ'da 1,

Tokat'ta 3, Trabzon'da 6, Tunceli'de 8, Urfa'da 4, Van'da 5, Yozgat'ta 1, Zonguldak'ta da 13 gayrimenkul doğrudan Halkevleri'ne tahsis edilmiştir. Ayrıca CHP'nin mülkü olan 13 adet salon (bir kısmı konferans, bir kısmı sinema salonu) tamamen Halkevleri'nin faaliyetlerine ayrılmıştı. Gayrimenkullerinin %58'ini Halkevleri'nin kullanımına sunan CHP yönetimi, Halkevlerine büyük önem vermekteydi ve hedeflerinin topluma yayılması konusunda ciddi bir araç olarak görmekteydi.

Halkevleri, 1932'de CHP tarafından hedeflenen reformları tabana yaymak ve benimsetmek amacıyla kurulmuştur. Bu hedef doğrultusunda eğitimler verilmiş, film/teyatro/oyun/piyes gibi görsel sanatlarla parti ideolojisinin, yani resmî ideolojinin halka yayılması yönünde çaba sarf edilmiştir.

Halkevleri fikrinin ortaya çıkışı 1931 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın halk nezdinde önemli bir ilgi görmesine ve bunun üzerine CHP'nin kendini halka anlatamadığı düşüncesine dayanmaktadır. CHP için, yapılan inkılaplar halk tarafından benimsenmemiş ve bu sorun da hem inkılapların amacına ulaşamamasına hem de CHP'nin halk nezdinde karşılık görememesine neden olmuştu. CHP'nin halktan beklentisi *“halkın sosyal ve siyasi hayatı düzenleyen bu değişimlerin dışında ve ilgisiz kalması değil, bizzat merkezinde yer alması, hatta daha fazlasını istemesi”*²⁷⁵ idi. Halkevleri, CHP'nin halkçılık ilkesi gereğince oluşmuştu ve politikalarıyla faaliyetleri bu ilke etrafında şekillenmişti. CHP'nin halkçılık anlayışı eşitliğe dayalı 'imtiyazsız sınıfsız bir kitle oluşturmaktı. Ancak bu imtiyazsız ve sınıfsız kitle hem kalkınmış, hem 'millileşmiş' hem de modernleşmiş, yani “muasır medeniyetler seviyesine” erişmiş olacaktı.

Halkevleri, CHP ile ilişkili bir kültür kuruluşu olan Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından kurulmuştur. CHP elitlerinin düşüncesi, özellikle yerelde aktif olması beklenen bir kültür kuruluşunun partinin bünyesinde olması ve formatının, içeriğinin, teşkilatlanmasının parti teşkilatlanmasıyla birlikte

²⁷⁵ İsmail Özer, *Halkevleri*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2020, ss.11.

yürütülmesidir. Zira Türk Ocakları nispeten bağımsız bir kuruluştur ve hem Parti'ye alternatif bir güç olarak siyaset sahnesine çıkma potansiyeli vardı, hem de yönetim kadrosundaki bazı isimler siyaseten muhalif saflara geçebiliyordu. Nihayetinde CHF, bu teşkilatlı potansiyel siyasi gücü tasfiye ederek, kendi bünyesinde Fırka'nın amaçlarına daha fazla hizmet edecek olan Halkevleri'ni kurmuştu. Halkevleri kurulduktan sonra ise, Halkevlerinin olduğu yerlerde de olmadığı yerlerde de başka bir derneğin kurulmasına müsaade edilmemiştir.²⁷⁶ Bu, parti – devlet bütünleşmesinin gerektirdiği bir durumdu ve ne siyasal ne sivil ne de kültürel alanda CHP'den başka aktörler kalmamıştı. Halkevleri kurulduktan itibaren hızlıca yaygınlaştırılmaya çalışılmış, birçok ilde şubelerinin açılmasına özel gayret gösterilmiştir. Halkevleri kurulduğu ilk sene içerisinde; Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van olmak üzere 14 ilde faaliyet göstermeye başlamıştır.²⁷⁷ Halkevlerinin taşradaki şubeleri, Parti'nin il başkanlıkları altında kurulmuş ve gerek idaresi gerek denetimiyle ilgili birçok yükümlülük, Vilayet İdare Heyetleri'ne verilmiştir. Ayrıca Halkevlerinin illerdeki ve ilçelerdeki başkanları, açıldıkları şehrin CHP yönetim kurulu tarafından seçilmişlerdir.²⁷⁸ Nitekim birçok ilde ve ilçede parti ve halkevinin kullandığı binalar ortaktır.

Halkevleri'ne ayrılan birçok gayrimenkul olsa da birçok fiziksel yetersizlikler vardı. Zaman zaman kullanacak binalar, oyun oynatacak salonlar bulamamışlardı. Bu mekânsal alanları temin etmek için gerek parti teşkilatları gerek de Halkevleri yöneticileri bazen büyük zorluklar çekmişlerdi. Bu duruma, bazı yazışmalarda da rastlanıyordu. Örneğin 1946 yılında Burdur Milletvekillerinin yazdığı müşterek raporda Burdur Halkevi'nin fiziksel şartlarından dolayı halkın katılım göstermediği söyleniyordu: *“Burdur Halkevi cidden güzel bir binadır. Yalnız umumi toplantı salonunun zemini beton olduğu için kış mevsiminde bu salonda toplantılar yapmak bir hayli zor oluyor ve halk,*

---

²⁷⁶ Özer, a.g.e. ss.23

²⁷⁷ Başbuğ, *Resmî İdeoloji Sahnede Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*. ss.43.

²⁷⁸ Özer, a.g.e. ss.23

*sıhhi sebep dolayısıyla, bu toplantılara rağbet göstermiyor.*²⁷⁹ Bingöl valisi 1937 yılında Genel Sekreterliğe yazdığı yazıda gayrimenkul eksikliğinden dolayı Halkevi faaliyetinin yapılamadığını söyler: *“Bingöl vilayetinin merkezi olan Çapakçur kasabasında Halkevi faaliyeti kafi derecede yapılmamaktadır. Sebebi binasızlıktır, belediyenin kahvehane tarzında yapılmış küçük bir salonu içinde barınmaktadır. Çalışma ve toplanma imkanlarından mahrumdur.”*²⁸⁰ Bingöl valisi Bir bina eksikliğinden bahsettikten sonra Bingöl halkının da kültür faaliyetlerine ihtiyaç duyduğunu çünkü bir ‘mahrumiyet’ içinde olduklarını belirtir: *“Halbuki buranın her cihetten mahrumiyetli hali içinde toplanmış büyük bir memur kütlesine halkevi gibi bir toplantı yeri her şeyden önce tabii bir hayat ihtiyacı halindedir. Diğer taraftan bu kütlenin en lüzumlu bir mevkiye muhitine harsî bir fayda temin edememekte olması büyük bir zarardır.”*²⁸¹ Zonguldak Vilayet İdare Heyeti’nden İhsan Soyak, Genel Sekreterliğe yazdığı yazıda *“Karadeniz’in en mühim limanlarından birine sahip olup ileride büsbütün inkişaf olacak”* dediği Ereğli’nin, kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yeni bir Halkevi binasına ihtiyacı olduğunu söyler.²⁸²

Parti teşkilatlarının bu talepleri zaman zaman daha fazlasını istemekten, kimi zaman da yetersizlikten geliyordu ve bütün bu yetersizlikler zaman zaman Genel Sekreterliğe yazılı bir şekilde iletilmiştir. Kimi Halkevleri yetersizlikten dolayı yeni binalar istemiş, kimileri de eldeki binalarının tamir ihtiyaçlarını dile getirmiştir. 13 Nisan 1939’da CHP Genel Sekreteri Ahmet Fikri Tüzer; Valilere, Halkevi ve Parti Başkanlıklarına bu taleplere birer cevap niteliğinde bir yazı gönderir. Gönderdiği yazıda Halkevi binalarının hangi kıstaslara alınacağı ve tadil edileceği mufassal bir şekilde yazılmıştır. Parti artık ince eleyip sık dokumak zorundadır çünkü bu masraflar iktisaden bir yük oluşturmaktaydı:

“Halkevi binalarımızın daima artan ve gelişen ihtiyaçlarına kifayet edememesi hasebile bir çoklarının yeniden yapıldığı veya yapılmaya başlanıldığı bir kısımlarının da tadil ve ilaveler görmekte olduğu

²⁷⁹ BCA CHPK No:490.1.0.0.1675.828.2.6

²⁸⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1670.814.1.19

²⁸¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1670.814.1.19

²⁸² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1798.1296.2.25

malumunuzdur. Bulunduğu şehir veya kasabanın kültür merkezi olan Halkevlerimizin güzel ve ihtiyaca uygun binalara sahip olmaları elbette çok istenilen bir şeydir. Ancak mali kudret eyice hesaplanmadan işe girişmek ve binnetice borçlanıp müşkül vaziyetlerde kalmak hiç caiz olmayan bir keyfiyettir.”²⁸³

Cumhuriyet Halk Partisi, elinde bulunan gayrimenkullerinin büyük çoğunluğunu (%52) Halkevleri'nin kullanımına ayırmıştır çünkü Halkevleri yerelde vatandaşlara en çok hitap etmesi ve onları en çok etkilemesi beklenen, daha fazla insana ulaşabilme potansiyeli yüksek olan bir kurum olarak görülmüştür. Gayrimenkullerin büyük çoğunluğu Halkevleri'ne ayrılrsa da Halkevleri gayrimenkul eksikliği ve yetersizliği açısından kimi zaman sıkıntılar çekmiştir. Bu da Halkevleri'ne ayrılan çok sayıdaki gayrimenkulün dahi yetersiz kaldığına işaret etmektedir.

1.1.3. Spor Alanları

Cumhuriyet Halk Partisi, mülkiyeti dahilindeki gayrimenkullerin çok az ilde çok küçük bir bölümünü, 1254 gayrimenkulün sadece 16 tanesini spor alanları olarak kullanmıştır. Balıkesir'de 3, Çorum'da 10, Elazığ'da 1, İstanbul'da 1 ve Yozgat'ta da 1 adet spor alanı vardır. Bu spor alanları genellikle arsalardan veya bahçelerden oluşmaktadır.

Spor politikaları, Erken Cumhuriyet Dönemi CHP'si için bir hayli önem arz ediyor olsa da gayrimenkullerini arzu ettiği derecede spor alanlarına ayıramamıştır. CHP'nin spora verdiği önem dikkat çekicidir ve bazı sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında, Akın'ın belirttiği, Mustafa Kemal'in üzerinde durduğu ve sözünü ettiği “gürbüz ve yavuz evlatlar”²⁸⁴ yaratma arzudur. Bu, sporun bir beden terbiyesi olarak kabul edildiğini ve spor politikalarının da bu perspektiften şekillendiğini göstermektedir. Sağlıklı kuşaklar ve güçlü evlatlar

²⁸³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1670.814.1.8

²⁸⁴ Akın, “Gürbüz ve Yavuz Evlatlar” Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor, s.14.

anlayışı esas olarak militarist anlayışa dayanmaktadır.²⁸⁵ Bunun yanında “zihnen ve bedenen yeni adam yaratmak”²⁸⁶ amacıyla spora verilen önem bir hayli artmış ve bu dönemde spor, yani beden terbiyesi politikaları, milli eğitim politikaları dahilinde oluşturulmuştur.²⁸⁷

CHP spor politikalarının uygulanması konusundaki eksiklikleri raporlar yoluyla takip etmiş ve çözüm oluşturma yolunda hamlelerde bulunmuş ve sahip olduğu gayrimenkullerin küçük bir kısmını spor alanları için tahsis etmiştir ve yer yer Beden Terbiyesi Direktörlüğü'nün kullanımına sunulmuştur. Bu tahsis uygulamasına, 1939'da Bakanlar Kurulu emriyle karar verilmişti:

*“Beden Terbiyesi kanunu mucibince hususi idarelerle Belediyelerin her sene bütçelerinden spor için ayıracakları yardım tahsisatının Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü emrine ödeneceği ve bu yardımdan başka teşekküllerin spor için ayrıca bir yardım yapamayacakları göz önünde tutularak Cumhuriyet Halk Partisi'nin elinde bulunan spor sahalarının devamlı bir surette her türlü bakımlarını bir elden temin etmek maksadile işbu sahaların bedelsiz olarak mezkur Genel Direktörlük emrine devri hakkında 16.8.1939 tarihinde Umumi İdare heyetince verilmiş olan karar tasdik edilmiş...”*²⁸⁸

Bu uygulamadan sonra parti içi yazışmalarda Parti gayrimenkullerinden spor için ayrılan kısımlara rastlanmaktaydı. Örneğin bir yazışmada Bolu'nun Mudurnu ilçesinde de spor sahası olduğu yazılmaktaydı.²⁸⁹ 22 Ağustos 1941'de ise CHP Manisa İdare Heyeti Reisi Kenan Çapan'dan Genel Sekreterliğe yazılan yazıda *“Bila bedel beden terbiyesi genel direktörlüğü emrine devir edilecek olan spor ekzersiz, spor sahalarının...”*²⁹⁰ denilerek bahsedilen spor sahalarının bedelsiz Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne hibe edildiği yazılmaktaydı.

²⁸⁵ Nazlıcan Koçak, Emine Bal Turan, Hasan Şahan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Beden Terbiyesi, Spor ve Militarizm”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 57, Sayı 11, (2018), s. 925-31. ss.926

²⁸⁶ Mutlu Türkmen, “Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 6, (2013), s. 729-40. ss.735

²⁸⁷ Türkmen, a.g.e. ss.732

²⁸⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1800.1303.1.1

²⁸⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1674.826.1.23

²⁹⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1762.1152.1.27

Cumhuriyet Halk Partisi, spor ve beden terbiyesine önem vermiş, bu konuda politikalar oluşturmuştur ancak verdiği bu önem gayrimenkullerin kullanımı konusuna tezahür etmemiş ve elindeki gayrimenkullerinin çok azını spor alanlarına ayırmıştır. Bunun başlıca nedenlerinden birisinin spor konusunun ülke genelinde yeterli altyapısı olmaması ve ilgi görmemesi olduğu, bir diğer sebebinin de CHP'nin sporla ilgili hedeflerinin Halkevleri'nin gölgesinde kaldığı olduğu söylenilebilir. 1925 ve 1931 sonrası tabandan yeterli destek görmediğini düşünerek hareketlenen CHP, kendisini ve reformlarını anlatma ve yaygınlaştırma hedefleri aciliyete dönüşmüş ve spor konusunun önüne geçmiştir.

1.1.4. Kiraya Verilenler ve Hibe Edilenler

CHP mülklerinin bir kısmı Parti teşkilatlarına ve Halkevlerine gelir oluşturmak amacıyla kiraya verilmiştir. Kiraya verilen gayrimenkullerin sayısı 143'tür. Bu, tüm CHP gayrimenkullerinin %11'ini, kullanılan gayrimenkullerin ise %15,2'sini kapsamaktadır. Ağrı'da 1, Ankara'da 2, Antalya'da 4, Aydın'da 2, Balıkesir'de 5, Bilecik'te 2, Bolu'da 4, Bursa'da 4, Çanakkale'de 3, Edirne'de 3, Erzincan'da 1, Eskişehir'de 3, Gaziantep'te 6, Giresun'da 4, Gümüşhane'de 1, Hatay'da 1, Isparta'da 1, İçel'de 8, İstanbul'da 4, İzmir'de 7, Kars'ta 4, Kastamonu'da 2, Kırklareli'nde 2, Kütahya'da 1, Malatya'da 18, Manisa'da 4, Mardin'de 2, Muğla'da 3, Samsun'da 4, Seyhan'da 20, Sinop'ta 4, Sivas'ta 3, Tekirdağ'da 2, Trabzon'da 1, Van'da 1, Yozgat'ta 1 ve Zonguldak'ta 5 gayrimenkul kiraya verilmiştir. Bunların yanında Parti dışındaki kuruluşların kullanımına ücretsiz olarak sunulan gayrimenkuller de vardır. Bunların sayısı 46'dır. Aydın'da 2, Bursa'da 2, Çorum'da 2, Edirne'de 2, Hatay'da 1, İstanbul'da 9, İzmir'de 1, Kars'ta 3, Kayseri'de 2, Kırklareli'nde 1, Kocaeli'nde 1, Kütahya'da 4, Manisa'da 2, Maraş'ta 1, Mardin'de 1, Muğla'da 3, Niğde'de 1, Seyhan'da 3, Sivas'ta 2, Van'da 1 ve Zonguldak'ta 2 gayrimenkul başka kurumlara veya işletmelere hibe edilmiştir.

Gayrimenkuller; kamu kurumlarına, esnafa ve vatandaşlara (ev olarak) kiraya verilmiştir. CHP'nin kiraladığı mülkler, Samsun Merkez²⁹¹ ve Manisa Turgutlu'da²⁹² okul olarak, Van Merkez'de²⁹³ karakol olarak, Sinop Ayancık'ta²⁹⁴ cezaevi olarak, Samsun Merkez'de müze olarak²⁹⁵, yine Samsun Merkez'de Defterdarlık olarak²⁹⁶, Gaziantep Nizip'te poliklinik olarak²⁹⁷, Sinop Merkez'de tütün deposu ve Orman Tarım Müdürlüğü olarak²⁹⁸, Zonguldak Çaycuma'da Ziraat Bankası olarak²⁹⁹, İzmir Bergama'da Orman Tarım Müdürlüğü ve Su İşleri olarak³⁰⁰, İzmir Foça'da Emniyet olarak³⁰¹, Bursa İnegöl'de de Akşam Kız Sanat Okulu olarak³⁰² kullanılmıştır. Kamu kurumlarına kiralanan gayrimenkullerin yanında yereldeki işletmelere kiralanan mülkler de vardır. Bu mülkler; Edirne Meriç³⁰³, Samsun Merkez³⁰⁴, Kırklareli Babaeski³⁰⁵, Gaziantep Kilis³⁰⁶, İçel Mersin³⁰⁷, İzmir Merkez³⁰⁸ ve Muğla Bodrum'daki³⁰⁹ gayrimenkuller kahvehane; Ankara Ayaş³¹⁰, Balıkesir Erdek³¹¹, Çanakkale Eceabat³¹², Manisa Turgutlu³¹³ ve Seyhan Adana'da³¹⁴ gazino; Balıkesir Erdek'te meyhane³¹⁵; İçel Mersin'de sinema³¹⁶; Balıkesir Merkez'de *gazete*(Türk Dili Gazetesi)³¹⁷; Edirne İpsala'da

-
- 291 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.4
 292 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.18
 293 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2.4
 294 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.2
 295 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.4
 296 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.5
 297 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.1.8
 298 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.2
 299 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.3
 300 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11
 301 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.12
 302 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.20
 303 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.2
 304 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.8
 305 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.1.7
 306 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.1.11
 307 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.18
 308 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.23
 309 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.3
 310 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.2.8
 311 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.9
 312 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.6
 313 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.14
 314 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.10
 315 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.1
 316 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1.2
 317 BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.8

mağaza ve *fırın*³¹⁸; Yozgat Merkez'de *araba tamirhanesi*³¹⁹; Balıkesir Burhaniye'de *berber* olarak kullanılmış³²⁰, Balıkesir Merkez³²¹ ve Gaziantep Kilis'te³²² de ev olarak kiralanmıştır.

Bazı gayrimenkuller de CHP dışındaki kurumların ücretsiz olarak kullanımına sunulmuştur. Bunlar, ekseriyetle kamu kurumlarıdır. Bu gayrimenkuller; Aydın Merkez³²³, Aydın Nazilli³²⁴, Bursa Mustafakemalpaşa³²⁵, Çorum Merkez³²⁶, Edirne Merkez³²⁷, Hatay Antakya³²⁸, İzmir Merkez³²⁹, Kars Kağızman³³⁰, Manisa Gördes³³¹, Manisa Merkez³³², Muğla Fethiye³³³ ve Sivas Şarkışla'da³³⁴ *ilkokul*; Kocaeli İzmir³³⁵ ve Zonguldak Çaycuma'da³³⁶ *valilik*; Niğde Merkez'de³³⁷ *kaymakamlık*; Zonguldak Çaycuma'da³³⁸ *belediye*; Çankırı Merkez³³⁹, Kars Göle³⁴⁰, Mardin Merkez'de³⁴¹ "*askeriye*"; Zonguldak Ereğli'de *Deniz Komutanlığı*³⁴²; Van Merkez'de *askeri hastane*³⁴³; Muğla Bodrum'da *dispanser*³⁴⁴; Bursa Mustafakemalpaşa'da *eczane*³⁴⁵; Kırklareli Vize'de *çocuk*

³¹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.5

³¹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.3.12

³²⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.2

³²¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.5

³²² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.1.7

³²³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.13

³²⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.9

³²⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.6

³²⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.1.21

³²⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2.6

³²⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.2

³²⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.4

³³⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.7

³³¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.7

³³² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.11

³³³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.9

³³⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.2

³³⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.3

³³⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.6

³³⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.7

³³⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.7

³³⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.1.9

³⁴⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.1

³⁴¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.1.4

³⁴² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.13

³⁴³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2.15

³⁴⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.7

³⁴⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2.1

*yuvası*³⁴⁶; Çorum Merkez’de *çocuk bahçesi*³⁴⁷; Kars Merkez’de *Akşam Kız Sanat Okulu*³⁴⁸; İstanbul Eminönü’nde *öğrenci yurdu*³⁴⁹; Burdur Bucak’ta *Beden Terbiyesi Müdürlüğü*³⁵⁰; Zonguldak Kozlu’da *Mühendisler Birliği*³⁵¹; İzmir Ödemiş³⁵² ve Kütahya Simav’da *gençlik kulübü*³⁵³; İstanbul Fatih (Demirspor Kulübü)³⁵⁴ ve Kütahya merkezde (Gençler Birliği) *spor kulübü*³⁵⁵; Manisa Kula’da *mensucat fabrikası*³⁵⁶; Seyhan Adana’da *kömür deposu*³⁵⁷ ve Çankırı Merkez’de de *cezaevi*³⁵⁸ olarak kullanılmıştır. CHP’nin gayrimenkullerini kamu kurumlarına bu denli kiralaması ve hibe etmesi parti-devlet bütünleşmesinin önemli örneklerinden biri olarak görülebilir.

Kiraya verilen gayrimenkullerden gelen gelir parti içi yazışmalarda “akar” olarak, kiradaki gayrimenkuller ise “icara verilen” diye adlandırılmıştır. Kiraya verilen gayrimenkullerden gelen gelirler genellikle parti binalarının inşaat, tamirat ve tadilat gibi masraflarını ve ilgili il ve ilçelerdeki teşkilatların parti faaliyetleri yürütmesini karşılamada kullanılmıştır.

Cumhuriyet Arşivi’ndeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1942’den önce teşkilatların yaptığı bazı kiraya verme işlemleri Genel Sekreterlikten habersiz gerçekleşiyordu. 14 Ocak 1942 tarihine gelindiğinde Genel Sekreter Ahmet Fikri Tüzer, “*Parti Teşkilatı olmayan 12 Vilayet Valisine, Umumi Müfettişlere, Halkevi, Halkodası Reisliklerine, CHP Bölge Müfettişlerine*” yazdığı yazıda teşkilatların parti taşınmazlarını kiraladığı duyumunu edindiğini ve bundan sonra Genel Sekreterlikten izinsiz ve habersiz kira kontratı yapılamayacağını söyler:

³⁴⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.1.3

³⁴⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.1.1

³⁴⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1.4

³⁴⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.11

³⁵⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.1.15

³⁵¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.7

³⁵² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.7

³⁵³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.9

³⁵⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.1

³⁵⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1.12

³⁵⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.16

³⁵⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1.8

³⁵⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.1.3

*“Partimizin bugün yürürlükte olan nizamnamesinin 149uncu maddesi Parti gayri menkulleri menfaatlarının buldukları mahallere ait olduğunu; ve fakat Partiye ait her türlü hukuki tasarruflarda ve üçüncü şahıslarla bu yolda yapılacak işlerde Partiyi Genel Sekreterin temsil edeceğini sarahaten tesbit etmektedir. Bundan böyle Partiye ait gayri menkullerin kiraya verilmesi icabeden hallerde kiracı ile icar mukavelesinin genel ve özel şartları tesbit edildikten sonra mukavele akdedilmek üzere Genel Sekreterliğin muvafakatinin alınmasının usûl ittihaz edilmesini diler, sevgi ve saygılarımı sunarım.”*³⁵⁹

Tüzer’in bu talimatı, kiralama işlemlerinin genel merkez tarafından değil, taşra teşkilatlarının kendi inisiyatifleriyle başladığını ve sürdürüldüğünü (1942’ye kadar) göstermektedir. Bunun da temel sebebinin teşkilatların varlığını ve faaliyetlerini devam ettirmede ekonomik olarak yetersizlik çekmesi olduğu söylenilebilir. Bu yetersizliği aşmak ve genel merkezin beklentilerini karşılayabilmek için elindeki gayrimenkulleri kiraya vererek teşkilatlar kendine gelir oluşturma yoluna gitmiştir. Nitekim Ferit Melen, kiradan gelecek parayla Parti borçlarını kapatacaklarını aktarıyordu.³⁶⁰ Ahmet Fikri Tüzer’in bu talimatından sonra, parti taşınmazları kiraya verilirken Genel Sekreterlikten onay alınacak, bu konudaki yazışmalar başlayacaktı. CHF Zonguldak İl İdare Kurulu Başkanı İsmail Ergener, Genel Sekreterliğe Parti binasının altındaki iki boş dükkânı Yapı Kredi Bankası’na aylık 500 liraya kiraya verdiğini söylemişti.³⁶¹

Adana’da ise 20 Ağustos 1948’de Seyhan İl İdare Kurulu Başkanı İbrahim Burduroğlu Genel Sekreterliğe, kiraya verilen Parti gayrimenkullerinden bahseder. *“Ticaret ve Sanayi Odasına Adana Şehir kulübü kiraya verilmekte olan binalarla bunların alt kattaki Yıldız Gazinosu, Yeni Eczane ve diğer il parça...”*³⁶² Balıkesir’de de İl Başkanı Maliye’den taksitle, Balıkesir’in Kara oğlan mahallesinden ev aldıklarını ve ‘icara verdiklerini’³⁶³ ve başka bir binayı da Türkdili gazete idarehanesine kiraya verdiklerini söyler.³⁶⁴ 1933’te de İstanbul

³⁵⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1670.814.1.5

³⁶⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1798.1296.2.1

³⁶¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1798.1296.2.2

³⁶² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1780.1217.2.5

³⁶³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1667.805.1.5.129

³⁶⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1667.805.1.5.48

Vilayet İdare Heyeti Reisi Cevdet Kerim, Şehremini'de inşaatı biten bir binanın ilk katını parti teşkilatından birine kiraya verdiklerini ve kiralayan kişinin orayı gazino yaparak "halkın mühim bir ihtiyacını karşıladığını" Genel Sekreterliğe iletmiştir:

*"Bina Şehremininin merkezinde dörtyol ağzında en güzel ve münasip bir mahalledir. Resimde de görüleceği üzere üç katlıdır. Birinci kat gazinodur. Gazino yapmaktan maksadım bu mıntaka halkı elveym peykeli ve harap kahvelerde oturmaktadır. Fırka arkadaşlarımızdan birine icar edilen bu gazinonun Beyoğlundaki gazinolar gibi tanzim ettirilmiş ve halkın mühim bir ihtiyacını karşılamıştır."*³⁶⁵

Kerim'in bu ifadeleri hem kiralama işlemini genel merkeze meşrulaştırma hem de bir il başkanı olarak kendini parlatma işaretleri taşımaktadır. Genel merkezin kiralama işlemlerine sıcak bakmadığı ancak zaruri bir durum olarak gördüğü sonucuna hem Kerim'in hem de Tüzer'in yazılarından varılabilmektedir. CHP, gayrimenkullerinin ekseriyetle parti merkezleri ve Halkevi şubeleri olarak kullanılmasını arzularken teşkilatların ve Halkevleri'nin içinde bulunduğu maddi yetersizlikler nedeniyle gayrimenkullerin kiralanması mecburi bir hale gelmiştir. Bu şekilde Cumhuriyet Halk Partisi, elindeki gayrimenkullerin bir kısmını kiraya vererek gelir elde etmiş ve bu geliri Parti'nin çeşitli ihtiyaçları doğrultusunda kullanmıştır. Bu ihtiyaçlar; inşaat, satın alma ve tadilat masrafları, Parti borçları ve teşkilatların gereksinimleri gibi kalemler olabilmektedir. Öte yandan bu gayrimenkullerin kamu kurumlarına kiralanması ise kiralama işlemlerinin parti – devlet bütünleşmesi çerçevesinde gerçekleştiğine ve taşra teşkilatlarına kira yoluyla gelir yaratma sürecinde de yine Parti'ye, devlet desteğinin önemli ölçüde olduğuna işaret etmektedir.

1.2. Gayrimenkullerin Edinim Yolları

Cumhuriyet Halk Partisi, sahibi olduğu mülkleri 5 farklı yolla edinmiştir: Satın alarak, sıfırdan inşa ederek, bağış yoluyla, takas yaparak ve herhangi bir ücret ödmeden emval-i metrukenin intikaliyle. Satın alınanların sayısı 507, yapılan inşaatların sayısı 153, bağışlananların sayısı 210, takasla elde edilenlerin sayısı

³⁶⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1722.1003.1.45

2 ve bedelsiz emval-i metrukenin sayısı da 318'dir. 64 gayrimenkulün ise nasıl elde edildiği arşiv kayıtlarında belirtilmemiştir.

Tablo 3 - Gayrimenkullerin Edinim Yolları

ŞEHİR	SATIN ALINAN	İNŞA EDİLEN	BAĞIŞLANAN	TAKAS	BEDELSİZ EMVAL-İ METRUKÉ	BELİRTİLMEMİŞ	TOPLAM
AFYON	11	1	9	-	3	-	24
AĞRI	-	1	2	-	1	1	5
AMASYA	8	-	-	-	-	6	14
ANKARA	6	-	8	-	1	1	16
ANTALYA	2	3	14	-	-	-	19
AYDIN	14	3	1	-	10	-	28
BALIKESİR	16	4	6	-	31	-	57
BİLECİK	12	-	2	-	-	1	15
BİTLİS	3	1	3	-	-	-	7
BOLU	5	11	8	1	5	9	39
BURDUR	-	7	3	-	2	-	12
BURSA	9	2	3	-	9	-	23
ÇANAKKALE	5	2	1	-	3	12	23
ÇANKIRI	-	1	3	-	-	-	4
ÇORUH	1	30	-	-	-	1	32
ÇORUM	17	-	2	-	2	-	21
DENİZLİ	21	5	22	-	4	-	52
DİYARBAKIR	5	3	-	-	-	-	8
EDİRNE	5	1	-	-	22	-	28
ELAZIĞ	1	1	3	-	-	1	6
ERZİNCAN	2	1	4	-	-	6	13
ERZURUM	3	-	-	-	-	-	3
ESKİŞEHİR	14	9	2	-	-	4	27
GAZİANTEP	7	2	3	-	4	1	17
GİRESUN	4	-	2	1	6	3	16

GÜMÜŞHANE	4	-	-	-	1	1	6
HAKKARİ	1	-	-	-	-	-	1
HATAY	7	-	2	-	-	-	9
ISPARTA	5	-	4	-	4	1	14
İÇEL	8	-	3	-	3	-	14
İSTANBUL	46	4	2	-	9	3	64
İZMİR	49	4	7	-	17	-	77
KARS	7	-	2	-	11	-	20
KASTAMONU	9	5	2	-	4	-	20
KAYSERİ	1	-	2	-	1	-	4
KIRKLARELİ	-	3	1	-	6	-	10
KİRŞEHİR	5	2	-	-	2	2	11
KOCAELİ	20	6	3	-	3	-	32
KONYA	13	-	6	-	12	1	32
KÜTAHYA	7	4	-	-	8	-	19
MALATYA	8	-	-	-	57	2	67
MANİSA	10	2	8	-	12	1	33
MARAŞ	1	-	1	-	1	-	3
MARDİN	3	2	3	-	1	-	9
MUĞLA	10	1	6	-	10	1	28
MUŞ	4	-	2	-	-	-	6
NİĞDE	8	4	-	-	2	-	14
ORDU	1	1	3	-	3	-	8
RİZE	-	-	2	-	-	1	3
SAMSUN	5	-	3	-	4	-	12
SEYHAN	21	10	3	-	11	-	45
SİİRT	-	1	-	-	-	-	1
SİNOP	5	-	1	-	3	3	12
SİVAS	23	2	6	-	8	3	42
TEKİRDAĞ	3	-	4	-	8	-	15
TOKAT	12	2	5	-	1	-	20
TRABZON	11	-	7	-	1	-	19
TUNCELİ	-	-	8	-	-	1	9

URFA	-	-	5	-	1	-	6
VAN	8	-	-	-	3	-	11
YOZGAT	6	-	2	-	1	-	9
ZONGULDAK	15	12	7	-	6	-	40
TOPLAM	507	153	210	2	316	64	1254

1.3.1. Satın Alınma ve Bağış Yoluyla Edinilenler

Cumhuriyet Halk Partisi, gayrimenkullerini en çok kurumlardan veya şahıslar satın alarak elde etmiştir. 1254 gayrimenkulün 507 tanesi satın alınan gayrimenkullerden oluşmaktadır. CHP, gayrimenkullerini şahıslardan, belediyelerden, İl Özel İdareleri'nden ve Emlak-ı Milliye'den satın almıştır.

Tablo 4 - Gayrimenkullerin Nerelerden Satın Alındığı

ŞEHİRLER	ŞAHISLAR	BELEDİYE	Özel İdare	Emlak-ı Milliye	BELİRTİLMEMİŞ	TOPLAM
AFYON	-	-	-	-	11	11
AĞRI	-	-	-	-	-	0
AMASYA	-	-	2	1	5	8
ANKARA	1	4	-	1	-	6
ANTALYA	-	-	-	-	2	2
AYDIN	11	3	-	-	-	14
BALIKESİR	8	-	4	-	4	16
BİLECİK	1	10	-	-	1	12
BİTLİS	-	3	-	-	-	3
BOLU	-	-	-	-	5	5
BURDUR	-	-	-	-	-	0
BURSA	8	1	-	-	-	9
ÇANAKKALE	-	4	-	-	1	5
ÇANKIRI	-	-	-	-	-	0
ÇORUH	-	-	1	-	-	1

<i>ÇORUM</i>	15	2	-	-	-	17
<i>DENİZLİ</i>	15	1	3	-	2	21
<i>DİYARBAKIR</i>	2	3	-	-	-	5
<i>EDİRNE</i>	-	1	-	4	-	5
<i>ELAZIĞ</i>	-	1	-	-	-	1
<i>ERZİNCAN</i>	-	1	1	-	-	2
<i>ERZURUM</i>	2	-	1	-	-	3
<i>ESKİŞEHİR</i>	8	5	1	-	-	14
<i>GAZİANTEP</i>	4	1	2	-	-	7
<i>GİRESUN</i>	-	-	2	2	-	4
<i>GÜMÜŞHANE</i>	-	-	-	-	4	4
<i>HAKKARİ</i>	-	-	-	-	1	1
<i>HATAY</i>	1	1	-	1	4	7
<i>ISPARTA</i>	4	1	-	-	-	5
<i>İÇEL</i>	3	2	-	3	-	8
<i>İSTANBUL</i>	23	8	2	13	-	46
<i>İZMİR</i>	36	12	-	1	-	49
<i>KARS</i>	4	1	2	-	-	7
<i>KASTAMONU</i>	2	3	1	-	3	9
<i>KAYSERİ</i>	-	-	1	-	-	1
<i>KIRKLARELİ</i>	-	-	-	-	-	0
<i>KIRŞEHİR</i>	2	3	-	-	-	5
<i>KOCAELİ</i>	3	11	6	-	-	20
<i>KONYA</i>	3	7	3	-	-	13
<i>KÜTAHYA</i>	5	1	1	-	-	7
<i>MALATYA</i>	1	3	4	-	-	8
<i>MANİSA</i>	5	5	-	-	-	10
<i>MARAŞ</i>	1	-	-	-	-	1
<i>MARDİN</i>	-	1	-	2	-	3
<i>MUĞLA</i>	9	1	-	-	-	10
<i>MUŞ</i>	-	1	3	-	-	4

NİĞDE	-	2	2	-	4	8
ORDU	-	-	1	-	-	1
RİZE	-	-	-	-	-	0
SAMSUN	-	3	-	2	-	5
SEYHAN	2	19	-	-	-	21
SİİRT	-	-	-	-	-	0
SİNOP	1	-	1	-	3	5
SİVAS	14	8	1	-	-	23
TEKİRDAĞ	2	1	-	-	-	3
TOKAT	4	4	3	-	1	12
TRABZON	4	2	-	4	1	11
TUNCELİ	-	-	-	-	-	0
URFA	-	-	-	-	-	0
VAN	1	1	-	5	1	8
YOZGAT	2	2	1	-	1	6
ZONGULDAK	9	-	6	-	-	15
TOPLAM	216	145	55	39	50	507

Şahıslardan 216, belediyelerden 145, Özel İdare'den 55 ve Emlak-ı Milliye'den 39 mülk satın alınmıştır. Arşiv kayıtlarında ekseriyetle belirtilmese de gayrimenkuller; Eskişehir Merkez'de Hacı Eyüp³⁶⁶, Veli oğlu İbrahim³⁶⁷, Ramazan, Elif ve Safiye'den³⁶⁸; Isparta Yalvaç'ta Mehmet Bozbey, Mehmet ve Ziya Uslu'dan³⁶⁹; İstanbul Bakırköy'de Dimitri'den³⁷⁰; Kocaeli Geyve'de dış doktoru Ali Rıza'dan³⁷¹; Tokat Artova'da Vehbioğlu Ziya'dan³⁷²; Tokat Erbaa'da da Hacıoğlu Mustafa'dan³⁷³ satın alınmıştır. Bunların yanı sıra da gayrimenkuller ilgili il ve ilçelerdeki belediyelerden ve Özel İdare'lerden satın

³⁶⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1.4

³⁶⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1.4

³⁶⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1.4

³⁶⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2.4

³⁷⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1.14

³⁷¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.18

³⁷² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2.9

³⁷³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2.6

alınmıştır. 1936'da CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in taşra teşkilatlarına yazdığı yazıda Vakıflar Genel Direktörlüğü'nden gayrimenkul satın alınamadığı olduğunu ve bunun da çözümünün Vakıflar'ın gayrimenkulleri belediyelere bırakarak, CHP'nin de belediyelerden satın alma işlemini yapması gerektiği belirtilmektedir.³⁷⁴ Dolayısıyla CHP'nin belediyelerden satın aldığı gayrimenkuller daha önce Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne kayıtlı mülklerdi. CHP, Belediyelerden ve Özel İdarelerden tapu değerlerinin çok fazla altında değerlere gayrimenkulleri satın almıştır. Örneğin Bilecik'te tapu değeri 2531 lira olan bina 108 liraya³⁷⁵, Kocaeli Hendek'ye tapu değeri 1250 lira olan arsa 200 liraya³⁷⁶, Sivas Hafik'te tapu değeri 800 lira olan ev 200 liraya³⁷⁷, Kars Ardahan'da binanın değeri 8000 lira iken tapuda 1120 lira³⁷⁸; İzmir Bergama'da binanın tapu değeri 800 lira iken 1000 liraya³⁷⁹; Samsun'da bir arsanın tapu değeri 6000 lira iken gerçek 1166 liraya³⁸⁰ belediyelerden ve özel idarelerden satın alınmıştır. CHP'nin mülk edinme sürecinin sona erdiği 1941 yılındaki finansal duruma bakılarak bu değerlerin anlamlarına ulaşılabilir. 1941 yılında işçi yevmiyeleri 100 ile 200 lira arasında³⁸¹ değişirken, bir kişinin İstanbul'da geçinebilmesi için ortalama minimum miktar 1179 liradır.³⁸² Buradan hareketle CHP, belediyelerden ve özel idarelerden kimi zaman neredeyse bir yevmiye fiyatına, kimi zaman da bir kişinin İstanbul'da bir ay geçimini sürdürebileceği fiyatlara gayrimenkul edinebilmiştir.

CHP'nin satın aldığı ve inşa ettiği mülklerin maliyeti; üye aidatlarından, parti bütçesinden ya da eldeki malların satışından finanse ediliyordu. Kimi zaman da bazı gayrimenkulleri ipotek edilerek kredi çekiliyordu. Örneğin 1938 yılında CHP Yönetim Kurulu'nun aldığı kararda parti bina ve arsalarının satılarak yeni bir

³⁷⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.3.12.19.1

³⁷⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2.5

³⁷⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1.14

³⁷⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.2.12

³⁷⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.8

³⁷⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1.11

³⁸⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2.10

³⁸¹ *1940-1941 İstatistik Yıllığı*, cilt 12, Başvekil İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943, ss.328.

³⁸² *1940-1941 İstatistik Yıllığı*, ss.416.

bina alınacağı, bunun üstüne yeni binanın ipotek ettirilerek kredi çekileceği yazıyordu:

“İzmirde Karşıyakada bir Halkevinin tesisi pek lüzumlu görüldüğünden Karşıyaka vapur iskelesi karşısında bulunan ve halen kulüp olarak kullanılan binanın Halkevi için elverişli ve parti teşkilatını da alabilecek genişlikte bulunması itibariyle (10.000) on bin liraya satılması kabil olan Parti bina ve arsalarının satılarak satışından ele geçecek bu para ile (22.000) yirmi iki bin liraya kulüp binasının satın alınması ve geri kalan (12.000) on iki bin lira için kulüp binasının ipotek ettirilerek uzun vadede bir istikraz akdi ile alım satının yapılması hakkında Genyönkurulca verilen karar kabul ve tasdik edilmiştir.”³⁸³

Bunların yanında, taşra teşkilatlarının bölgede gözüne kestirdiği binaları almak için, sahiplerini yıldırma yoluna gittiklerine de rastlanmaktaydı. Örneğin “Diyarbakır Tüccarlarından Mehmet Tahir Birecikli” imzalı CHP Genel Sekreterliği’ne yazılmış bir mektupta Parti’nin Diyarbakır teşkilatının bu tavırlarından rahatsız olunduğu belirtilmektedir:

“Partimizin mensuplarından bulunuyorum. Diyarbakırda ticaretle işigal etmekteyim, Diyarbakırda Elâziğ caddesi üzerinde bir evin ve bahçesi ile teferruatının bir kısmında tapu bana aittir. Geçen sene bu ev ve arsayı alarak Halkevi binası yapmak istediler ben vermedim. Bundan vaz geçtiler bu sene tekrar aynı maksatla Parti idare heyeti teşebbüse girmiş ve bu kerrede istimlak yolu ile evi ve arsalarımı elimden ucuz fiatla almaya yeltenmişlerdir. Parti İdare Heyetinde bulunan ve beni çekemeyen kıskanan bazı kimseler mahza beni mutazarrır etmek için belediyeye ve Özel idareye ait ve halkdan da satacak binlerce arsa sahibi kimseler olduğu halde mutlaka benim evimi alıp yıkmak istemektedirler. Halkevleri gayrimenkul tasarrufuna ve müstakil bir şahsiyeti hükmiye ve hukukiyeyi haiz olmadıklarından istimlak kanunundan hayır cemiyetleri gibi istifade edemeyeceklerdir kanaatındayım. Siyasi partiler ise zaten hayır cemiyeti değildir. Bu sebeble kanunen istimlake hakları yoktur. Beyhude beni mahkemelerde uğraştırıp neticede hakkımı almak ne mensup olduğum Partiye yaraşır ne de benim hoşuma gider. Kanun ahkam ve icabından ayrılmamalarını ve beni beyhude uğraştırmamaları hususunu idare heyetine emir buyurmanızı rica ederim.”³⁸⁴

CHP’nin taşradaki teşkilatları, yerel eşraf için diğerlerine karşı bir güç anlamına gelmekteydi ve Koçak’ın deyişiyle, “çevrede merkezin temsilcileriydiler.”³⁸⁵ Bu teşkilatlarda yereldeki nüfuzlu aileler etkiliydi ve nüfuzlu olmayan insanlar

³⁸³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1800.1303.1.38

³⁸⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1700.911.1.44

³⁸⁵ Cemil Koçak, *CHP ve Taşra (1930-1950)*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, ss.17-18.

üzerinde 'merkezin' de gücünü alarak baskı uygulayabiliyorlardı. Bunun gayrimenkuller üzerindeki etkisi de yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere taşra teşkilatlarının edinmek istediği mülklerin sahiplerine o mülkleri satın almak veya bağışlamaları için baskı uygulamalarıdır. Nitekim gayrimenkullerin edinilmesinde Parti merkezinin aldığı kararların yanı sıra teşkilatlar da edinmek istediği binaları merkeze bildiriyorlardı.

Satın alma konuları Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin önemi ve dikkati altında ilerlemiş ve Genel Sekreterlik ile taşra teşkilatları arasındaki karşılıklı yazışmalarla özen gösterilerek hassas bir şekilde ele alınmıştır. Bu işlemlerin maliyetleri Parti'nin ekseriyetle menkul ve gayrimenkul kaynaklarından karşılanmakla birlikte zaman zaman da bankalardan kredi çekilerek karşılanmıştır. Bunların yanında, CHP'nin bağışlar yoluyla elde ettiği gayrimenkuller de vardı. Bağışlayanlar üç grupta toplanabilir: Vatandaşlar, Belediye ve Özel İdare.

Tablo 5 - Gayrimenkullerin Nerelerden Bağışlandığı

ŞEHİRLER	ŞAHISLAR	BELEDİYE	ÖZEL İDARE	BELİRTİLMEMİŞ
AFYON	4	1	-	4
AĞRI	-	-	-	2
AMASYA	-	-	-	-
ANKARA	3	5	-	-
ANTALYA	13	1	-	-
AYDIN	-	1	-	-
BALIKESİR	-	6	-	-
BİLECİK	1	1	-	-
BİTLİS	-	-	-	3
BOLU	3	5	-	-
BURDUR	2	1	-	-
BURSA	2	1	-	-

ÇANAKKALE	-	-	-	1
ÇANKIRI	-	3	-	-
ÇORUH	-	-	-	-
ÇORUM	2	-	-	--
DENİZLİ	20	2	-	-
DİYARBAKIR	-	-	-	-
EDİRNE	-	-	-	-
ELAZIĞ	1	2	-	-
ERZİNCAN	1	3	-	-
ERZURUM	-	-	-	-
ESKİŞEHİR	2	-	-	-
GAZİANTEP	1	2	-	-
GİRESUN	2	-	-	-
GÜMÜŞHANE	-	-	-	-
HAKKARİ	-	-	-	-
HATAY	-	-	-	2
ISPARTA	1	3	-	-
İÇEL	-	-	3	-
İSTANBUL	1	1	-	-
İZMİR	6	1	-	-
KARS	-	2	-	-
KASTAMONU	-	2	-	-
KAYSERİ	2	-	-	-
KIRKLARELİ	1	-	-	-
KIRŞEHİR	-	-	-	-
KOCAELİ	1	-	2	-
KONYA	4	1	1	-
KÜTAHYA	-	-	-	-
MALATYA	-	-	-	-
MANİSA	5	2	-	1
MARAŞ	1	-	-	-

MARDİN	3	-	-	-
MUĞLA	5	1	-	-
MUŞ	2	-	-	-
NİĞDE	-	-	-	-
ORDU	2	1	-	-
RİZE	-	-	2	-
SAMSUN	-	3	-	-
SEYHAN	-	3	-	-
SİİRT	-	-	-	-
SİNOP	1	-	-	-
SİVAS	4	1	1	-
TEKİRDAĞ	-	4	-	-
TOKAT	1	4	-	-
TRABZON	3	4	-	-
TUNCELİ	8	-	-	-
URFA	3	1	-	1
VAN	-	-	-	-
YOZGAT	-	-	-	2
ZONGULDAK	1	3	3	-
TOPLAM	111	71	12	16

CHP'ye bağış yoluyla katılan gayrimenkuller üç farklı yerden edinilmiştir; şahıslar, belediyeler ve özel idare. CHP'ye bağışlanan 210 gayrimenkulün 111'i şahıslardan, 71'i belediyelerden ve 12'si de özel idarelerden oluşmaktadır. Belediye ve özel idareden gelen gayrimenkuller ilgili illerdeki ve ilçelerdeki belediyelerden ve özel idarelerden edinilmiştir. Bunların yanında, arşiv kayıtlarında genellikle belirtilmese de Bolu Merkez'de Bayan Asiye'den³⁸⁶; Giresun Merkez'de Hasan Feridun'dan³⁸⁷; Maraş Merkez'de Mehmet oğlu Hasan Demir'den³⁸⁸; Ordu Fatsa'da Mübadil Ali Eşref'ten³⁸⁹; Sinop Merkez'de

³⁸⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1.9

³⁸⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.6

³⁸⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2.3

Ali Boyacı'dan³⁹⁰; Yozgat Çekerek'in Yeni yol köyünde de Köy İhtiyar Heyeti'nden³⁹¹ gayrimenkuller bağışlanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1254 adet gayrimenkulünün 717'si satın alınma ve bağış yoluyla elde edilmiştir. Bu satın alma ve bağışlar; vatandaşlar, belediyeler ve Özel İdare'lerden karşılanmıştır. Belediyeler ve Özel İdarelerden teberru ve satın almaların olması parti-devlet bütünleşmesinin; yereldeki şahıslardan teberru ve bağışların bu denli fazla olması da taşra teşkilatlarının buldukları bölgelerde güç ve nüfuz sahibi olmasının gayrimenkuller alanında tezahürleri olarak görülebilir.

---

³⁸⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.3.3

³⁹⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.12

³⁹¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.3.3

İKİNCİ BÖLÜM

CHP MÜLKLERİNDEKİ EMVAL-İ METRUKE

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1254 gayrimenkulünün 316'sını ücretsiz emval-i metruke oluşturmaktadır. Afyon'da 3, Ağrı'da 1, Ankara'da 1, Aydın'da 10, Balıkesir'de 31, Bolu'da 5, Burdur'da 2, Bursa'da 9, Çanakkale'de 3, Çorum'da 2, Denizli'de 4, Edirne'de 22, Gaziantep'te 4, Giresun'da 6, Gümüşhane'de 1, Isparta'da 4, İçel'de 3, İstanbul'da 9, İzmir'de 17, Kars'ta 11, Kastamonu'da 4, Kayseri'de 1, Kırklareli'nde 6, Kırşehir'de 2, Kocaeli'nde 3, Konya'da 12, Kütahya'da 8, Malatya'da 57, Manisa'da 12, Maraş'ta 1, Mardin'de 1, Muğla'da 10, Niğde'de 2, Ordu'da 3, Samsun'da 4, Seyhan'da 11, Sinop'ta 3, Sivas'ta 8, Tekirdağ'da 8, Tokat'ta 1, Trabzon'da 1, Urfa'da 1, Van'da 3, Yozgat'ta 1 ve Zonguldak'ta da 6 adet emval-i metruke CHP gayrimenkülü bulunuyor. Amasya, Antalya, Bilecik, Bitlis, Çankırı, Çoruh, Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Hakkari, Hatay, Rize, Siirt ve Tunceli'de ise bulunmamaktadır. Bunların yanında Emlak-ı Milliye'den satın alınan gayrimenkuller de vardır. Bunların sayısı da 39'dur. Amasya'da 1, Ankara'da 1, Edirne'de 4, Giresun'da 2, Hatay'da 1, İçel'de 3, İstanbul'da 13, İzmir'de 1, Mardin'de 2, Samsun'da 2, Trabzon'da 4, Van'da 5 gayrimenkul Emlak-ı Milliye'den satın alınmıştır. Bunların yanında belediyelerden satın alınan mülklerin Evkaf'tan belediyelere (CHP'nin satın alması için) geçtiği de hesaplanırsa bu 316 ücretsiz gayrimenkulün yanına Emlak-ı Milliye'den ve belediyelerden satın alınan ve belediyelerden bağışlanan gayrimenkuller de eklendiğinde CHP'nin 1254 gayrimenkulünün 571'i doğrudan emval-i metrukeden edinilmiştir. Emval-i metrukenin CHP gayrimenkulleri içindeki oranı %45,5'e tekabül etmektedir. CHP mülkleri içerisinde emval-i metrukenin belirgin örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin Çanakkale Eceabat³⁹², Giresun Bulancak³⁹³, Manisa Kula³⁹⁴, Muğla Bodrum³⁹⁵, Muğla Fethiye³⁹⁶, Sinop Ayancık³⁹⁷ ve Zonguldak Merkez'de³⁹⁸

³⁹² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1.10

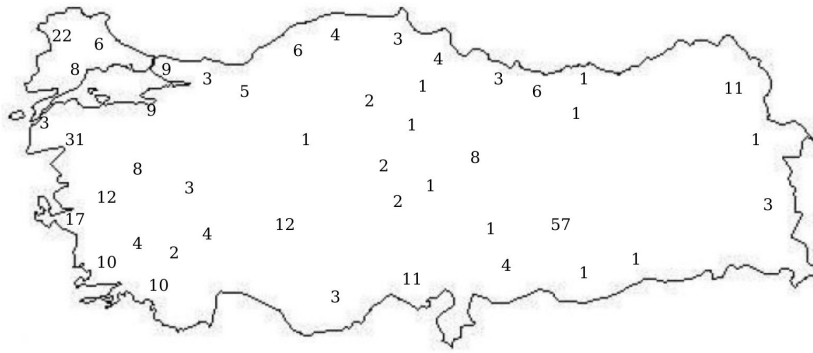
³⁹³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2.6.6

³⁹⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1.15

³⁹⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.12

CHP'ye kilise binaları; Balıkesir Ayvalık'ta manastır binası³⁹⁹; Sinop Merkez'de azınlık okulu⁴⁰⁰; Aydın Karacasu⁴⁰¹, Bitlis Merkez⁴⁰², Konya Merkez⁴⁰³, Trabzon Merkez⁴⁰⁴ ve Zonguldak Bartın'da⁴⁰⁵ gayrimüslim mezarlıkları CHP'ye emval-i metruke yoluyla intikal etmiştir.

Şekil 3 - İllerdeki Emval-i Metruke Gayrimenkul Sayısı

Cumhuriyet Halk Partisi'nin emval-i metrukeden mülk temini arşiv kayıtlarına göre 1926'da başlamıştır. 1926'da 5, 1927'de 10, 1928'de 50, 1930'da 5, 1931'de 50, 1932'de 14, 1933'te 10, 1935'te 5, 1936'da 26, 1937'de 16, 1938'de 24, 1939'da 30, 1940'ta 17 ve 1941'de de 20 gayrimenkul emval-i metrukeden CHP mülkleri arasına katılmıştır. 1926 ve sonraki yıllarda emval-i metruke, Maliye ve Evkaf bağışlarıyla CHP'ye katılmış, 1931'den sonra da bunlara feshedilen Türk Ocakları ve Muallimler Birliği'nin mülkleri eklenmiştir.

³⁹⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2.14

³⁹⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.2.2

³⁹⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.8

³⁹⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1.13

⁴⁰⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1.7

⁴⁰¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1.21

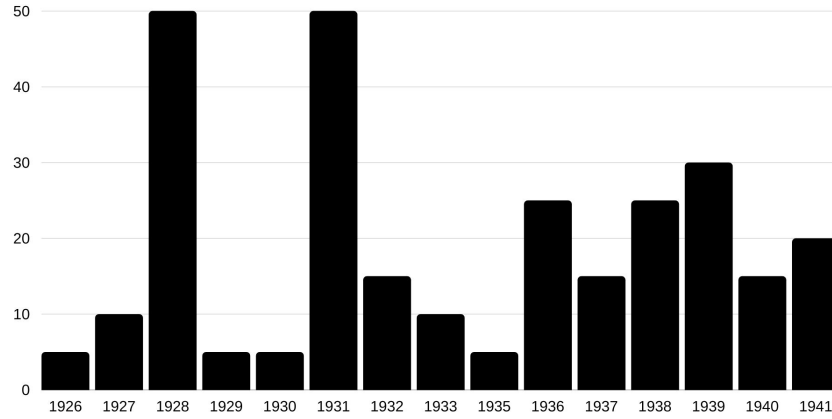
⁴⁰² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.2.9

⁴⁰³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2.8

⁴⁰⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1.5

⁴⁰⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1.10

Şekil 4 - Emval-i Metruke'den Gayrimenkul Edinim Yılları

Emval-i metruke, kelime anlamı olarak terkedilmiş mallar anlamına gelmektedir. Yani, “sevk ve iskana” uğrayan ahalinin daha önce iskân ettiği bölgede kalan malları. Bu mallar, yani Emval-i metruke ikiye ayrılmaktadır: Taşınır ve taşınmaz mallar. Taşınmaz (gayrimenkul) mallar ev, arsa, tarla, bina gibi bulunduğu konuma sabit mülkleri ifade ederken, taşınır (menkul) mallar ise bu sayılanların dışında kalan her türlü mal çeşidini ihtiva eder. Bu araştırmanın inceleme konusu gereğince emval-i metruke dahilindeki taşınmaz mülklere değinilecektir.

Osmanlı İmparatorluğu, son dönemlerinde, yani Birinci Dünya Savaşı sırasında, kendi coğrafyası dahilinde çıkan iç isyanlarla mücadele etmek amacıyla, bir takım yasal düzenlemelerde bulunmuştur. Emval-i metrukenin oluşumu da yirminci yüzyılın başlarında özellikle Anadolu coğrafyasında olmak üzere, İmparatorluk dahilindeki Ermeni gayrimüslimlerin iskân ettikleri gayrimenkullerini terk etmeleri 14 Mayıs 1915 tarihinde çıkarılan, Tehcir Kanunu adıyla da bilinen ***Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükûmete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat*** isimli kanuna dayandırılabilir. Bu kanunla birlikte Ermeniler tehcir edilerek yaşadıkları bölgeden uzaklaştırılacaktı. Nitekim bu kanunun ikinci maddesi de ‘casusluk’ ve ihaneti hissedilen ahalinin başka bölgelere sevk ve iskân yetkisini Ordu, müstakil kolordu ve fırka kumandanlarına veriyordu:

*“Ordu ve müstakil kolordu ve fırka kumandanları, icâbât- ı askeriyye mebni veya casusluk ve hıyanetliklerini hissettikleri kurâ ve kasabât ahâlisini münferiden veya müctemi’an diğer mahallere sevk ve iskân ettirebilirler.”*⁴⁰⁶

Bu maddeye istinaden ekseriyetle doğu illerinden Ermeniler toplu şekilde tehcir edilmeye başlanmış ve onların iskân ettikleri yerleşim yerlerinde bulunan taşınır ve taşınmaz malları geride kalmıştır. Ancak 14 Mayıs 1915 tarihli bu kanunda geride kalan, terkedilen mallar hakkında herhangi bir hüküm bulunmadığı için bu malların ne yapılacağı, nerede kullanılacağı konusunda bir boşluk oluşmuş, bu boşluğu gidermek için de 13 Eylül 1915 tarihinde **Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyûn ve Matlûbat-ı Metrûkesi Hakkında Kanun-u Muvakkat** isimli kanun çıkartılmıştır. Bu kanunun birinci maddesi, geride kalan mallar, yani emval-i metruke hakkında bir tasfiye komisyonu kurulmasını öngörür. Yani geride kalan mallar hakkında ne yapılacağı, nerelerde kullanılacağı oluşturulacak bir komisyonun çalışmalarıyla belirlenecektir;

*“14 Mayıs 1331 tarihli Kanun-u Muvakkat hükmünce ahar mahallere nakledilen eşhas-ı hakikiye ve hükmiyenin terk etmiş oldukları emval ve matlûbât ve düyûn, bu husus için müteşekkil komisyonların her şahıs için ayrı ayrı tanzim edecekleri mazbatalar üzerine, mahkemelerce tasfiye olunur.”*⁴⁰⁷

Bu kanunun üzerine Dahiliye Nezareti bünyesinde Emval-i Metruke Komisyonları kurulmuş ve bu komisyonlar geride kalan malların defterini tutmuştur. İlerleyen süreçte Emval-i Metruke Komisyonları, yerini Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonlarına bırakmıştır. Bu defterlerde emvalin bölgesi, kime ait olduğu, miktarı, masrafı gibi mallar hakkında genel bilgiler ve malların ‘nakledildiği’ kişilerin bilgileri yazmaktaydı.⁴⁰⁸ Tasfiye komisyonları tehcire veya nakle uğrayan kişilerin alacakları, borçları ve mallarını teferruatlı biçimde bu defterlere not edip farklı durumlara göre çeşitli uygulamalarda bulunmuşlardır.

⁴⁰⁶ Salâhaddin Kardeş, *Tehcir ve Emval-i Metrûke Mevzuatı* (Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2008). ss.19.

⁴⁰⁷ Kardeş, *a.g.e.* ss.27

⁴⁰⁸ Ümit Kurt, “Emval-i Metruke ve Tasfiye Komisyonlarının Yapısı ve İşlevi”, *Toplumsal Tarih*, Cilt 259, (2015), s. 50-58. ss.50-51

Bu uygulamalar ana hatlarıyla; malların hazineye aktarılması, mübadele sonrası ülkeye dönen muhacirlerin kullanımına sunulması ve 'kamu yararına çalışan' çeşitli kurumlara verilmesidir. Bu konuya ileriki bölümde daha detaylı değinilecektir ancak bu mallar ilk olarak yukarıda bahsedilen 13 Eylül 1915 tarihli kanun gereğince geride kalan taşınmaz mallar bedelleri geri ödenmek üzere Evkaf Hazinesi ve Maliye Hazinesi'ne kaydedilmiştir.

Emval-i metrukenin siyasi ve ekonomik manası üzerinde durmak, uygulamaların daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Emval-i metrukenin siyasi anlamı; Geç Osmanlı Dönemi'nde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni de etkileyen Türkçülük cereyanıdır. Türkçülük fikrinin temel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için Türklük temelinde bir düzen kurmak ve bu şekilde 'devleti kurtarmak' amacını taşımaktadır. Emval-i metrukenin iktisadi yönü ise, yine siyasi boyutuyla bağlantılı olacak şekilde Koraltürk'ün bahsettiği "ekonominin Türkleştirilmesi"⁴⁰⁹ sürecinin bir parçasıdır. Ermeni ve Rum gayrimüslimler yaşadıkları bölgeden ayrıldıktan sonra geride kalan malları yeni kurulacak ulus - devlete kalacak, yani Türkleştirilecekti. Emval-i metruke düzenlemeleri ve uygulamaları, genel olarak ekonominin Türkleştirilmesi sürecini özel olarak ise Onaran'ın belirttiği "tapunun Türkleştirilmesi"⁴¹⁰ sürecini ifade etmekteydi. Ekonominin Türkleştirilmesi süreci, milli bir ekonomi ve Toprak'ın bahsettiği milli burjuvazi⁴¹¹ yaratma hedefi güdüyordu. Öz, bu sürecin sadece merkezi devlet eliyle değil; "yerel bürokrasi, eşraf ve halk iş birliğiyle"⁴¹² yürütüldüğünü söyler. Nitekim Temizgüney de emval-i metrukenin ekonomik boyutuna dikkat çeker ve emval-i metrukenin nasıl değerlendirildiğini belirleyen vizyonun milli burjuvazi yaratma amacı olduğunu söyler.⁴¹³

⁴⁰⁹ Murat Koraltürk, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.14.

⁴¹⁰ Nevzat Onaran, *Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi (1920-1930) Emvâl-i Metrûkenin Tasfiyesi - II*, 1. Baskı İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013,ss.1.

⁴¹¹ Zafer Toprak, *Milli İktisat - Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, ss.3.

⁴¹² İlkey Öz, *Mülksüzleştirme ve Türkleştirme Edirne Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020. ss.11

⁴¹³ Temizgüney, "Lozan Sonrası Ermeni Emval-i Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)", s. 301-34. ss.322

Milli burjuvazi ve milli ekonomi yaratma amacı güden ve ekonominin ve tapunun Türkleştirilmesi sürecinin önemli bir parçası olan emval-i metruke uygulamaları homojen nitelikte değildi. Mülklerin eski sahibinin kim olduğuna göre uygulamalar değişebiliyordu. Maliye Nezareti'nin ve Evkaf İdaresi'nin hazinelerine aktarılan emval-i metruke, çeşitli biçimlerde kullanılmaya başlanmıştı. Bir kısmı satılmış, bir kısmı da çeşitli kamu kurumlarına ve 'kamuya yararlı' sivil kurumlara tahsis edilmişti. Emval-i metrukenin tahsis edildiği yerler yedi farklı kategoride incelenebilmektedir:

- “1. Müslümanlara Satış ve Toprak Dağıtılması
2. Muhacirlere Tahsis ve Satış
3. Devlet Kurumlarına Devir ve Tahsis
4. Orduya tahsis
5. Ziraat Bankası ve Ticaret Oda ve Borsalarına Tahsis ve Kiralama
6. Şirketlere Satış
7. Türk Ocağı/Hilal-i Ahmer /Muallimler Birliği'ne Tahsis, Kiralama ve Satış”⁴¹⁴

İlk olarak Müslüman ahaliye satılmış ve bir kısmı da ihtiyaç halinde bağışlanmıştır. Bunlara örnek olarak emval-i metruke üzere savaş sırasında evleri zarar gören kişilere tahsis edilmiştir.⁴¹⁵

İkinci kullanımı ise Mübadele Anlaşması sonrası Türkiye'ye dönen muhacirlere tahsis edilmesidir. Bu tahsis biçimi hem geçici hem kalıcı olabilmiştir. Gayrimenkul emval-i metruke mübadele sonrası muhacirlerin tahsisi için zaman zaman misafirhane olarak kullanıldığı olmuştur. Misafirhane olarak kullanılan binalar kiraya verilmemiştir.⁴¹⁶ Ancak daha sonrasında emval-i metruke kalıcı olarak muhacirlere satılmış veya bağışlanmıştır.

Bunların yanında Milli Mücadele sırasında bazı emvaller Ordu'nun kullanımına sunulmuştur. 1921'de çıkarılan Tekalif-i Milliye emirleri ile emval-i metruke Millî

⁴¹⁴ Ömer Turan ve Güven Gürkan Öztan, 'Erken Cumhuriyet Döneminde İnkârcılık, Emvâl'i Metrûke ve Devlet Kapasitesi', *Praksis*, 39 (2015), 103–43. ss.130

⁴¹⁵ Temizgüney, *a.g.e.* ss. 309-310

⁴¹⁶ Temizgüney, *a.g.e.* ss. 309-310

Mücadelenin finanse edilmesi için kullanılmıştır.⁴¹⁷ Sonraki süreçte ihtiyaç halinde Ziraat Bankası'na ve çeşitli odalara ve borsalara tahsis edilmiş ve kiralanmış ve bazı şirketlere satılmıştır. Örneğin Onaran, 1930'larda emval-i metrukeden gelen Ziraat Bankası Şube binalarının satışa çıkarıldığını söyler.⁴¹⁸

Emval-i metruke'nin bir diğer tahsis edildiği alan 'kamu yararına' çalışan sivil toplum kuruluşlarıdır. Bunlar; Hilal-i Ahmer, Muallimler Birliği ve Türk Ocakları'dır. Onaran'ın aktardığı üzere 16 Haziran 1927'de çıkan 1080 numaralı kanunla 'kamu yararına çalışan' kurumlara bazı taşınmaz emval-i metrukeler satılmasına karar verilmiştir.⁴¹⁹ Bunun ardından Muallimler Birliği'ne bir bina hibe edilmiş, Hilal-i Ahmet Cemiyetine ise Malatya'da bir tarla, Eskişehir'de de iki arsa satılmıştır.⁴²⁰ Ayrıca emval-i metruke'nin spor kulüplerine satıldığına rastlanılmıştır. Emval-i metrukenin devrinin en çok yapıldığı kurum Türk Ocakları'dır.⁴²¹ Gayrimenkul emval-i metruke, Türk Ocakları'na hem hibe edilmiş hem de kiralık olarak verilmiştir.⁴²² Emval-i metruke, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurulmasından sonra CHP'ye doğrudan Maliye Bakanlığı ve Evkaf İdaresi hazinelerinden aktarılacak ve gerek parti işleri için gerek Halkevlerinin faaliyetleri için yeniden kullanıma girecektir. CHP'ye Maliye'den 175, Evkaf İdaresi'nden 27 gayrimenkul intikal etmiştir. 1931'den sonra da Türk Ocakları'ndan 106, Muallimler Birliği'nden de 3 gayrimenkul CHP mülklerine dahil olmuştur.

---

⁴¹⁷ Taner Akçam ve Ümit Kurt, *Kanunların Ruhu Emval-i Metruke Kanunlarında Soykırımın İzini Sürmek* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012). ss.101

⁴¹⁸ Onaran, *a.g.e.* ss.434.

⁴¹⁹ ONARAN, *a.g.e.* ss.415.

⁴²⁰ Onaran, *a.g.e.* ss.415

⁴²¹ Temizgüney, *a.g.e.* ss.317

⁴²² Onaran, *a.g.e.* ss.416

Tablo 6 - Gayrimenkullerin Emval-i Metruke'den Edinim Yolları

ŞEHİR	MALİYE HAZİNESİ	EVKAF (VAKIFLAR) HAZİNESİ	TÜRK OCAKLARI	MUALLİMLER BİRLİĞİ	BELİRTİLMEMİŞ	TOPLAM
AFYON	1	-	1	-	1	3
AĞRI	1	-	-	-	-	1
AMASYA	-	-	-	-	-	0
ANKARA	1	-	-	-	-	1
ANTALYA	-	-	-	-	-	0
AYDIN	4	1	5	-	-	10
BALIKESİR	22	1	8	-	-	31
BİLECİK	-	-	-	-	-	0
BİTLİS	-	-	-	-	-	0
BOLU	-	2	3	-	-	5
BURDUR	1	-	1	-	-	2
BURSA	4	-	5	-	-	9
ÇANAKKALE	-	-	-	-	3	3
ÇANKIRI	-	-	-	-	-	0
ÇORUH	-	-	-	-	-	0
ÇORUM	-	1	1	-	-	2
DENİZLİ	-	-	4	-	-	4
DİYARBAKIR	-	-	-	-	-	0
EDİRNE	19	-	3	-	-	22
ELAZIĞ	-	-	-	-	-	0
ERZİNCAN	-	-	-	-	-	0
ERZURUM	-	-	-	-	-	0
ESKİŞEHİR	-	-	-	-	-	0
GAZİANTEP	-	2	2	-	-	4
GİRESUN	6	-	-	-	-	6
GÜMÜŞHANE	-	-	1	-	-	1
HAKKARİ	-	-	-	-	-	0

HATAY	-	-	-	-	-	0
ISPARTA	-	-	4	-	-	4
İÇEL	1	-	2	-	-	3
İSTANBUL	3	6	-	-	-	9
İZMİR	11	-	6	-	-	17
KARS	7	-	4	-	-	11
KASTAMONU	-	2	2	-	-	4
KAYSERİ	-	-	1	-	-	1
KIRKLARELİ	4	-	2	-	-	6
KIRŞEHİR	-	-	2	-	-	2
KOCAELİ	3	-	-	-	-	3
KONYA	9	1	2	-	-	12
KÜTAHYA	2	1	3	2	-	8
MALATYA	38	-	19	-	-	57
MANİSA	5	2	5	-	-	12
MARAŞ	-	1	-	-	-	1
MARDİN	-	-	1	-	-	1
MUĞLA	5	1	4	-	-	10
MUŞ	-	-	-	-	-	0
NİĞDE	-	1	1	-	-	2
ORDU	3	-	-	-	-	3
RİZE	-	-	-	-	-	0
SAMSUN	2	-	2	-	-	4
SEYHAN	4	3	3	-	1	11
SİİRT	-	-	-	-	-	0
SİNOP	2	-	1	-	-	3
SİVAS	8	-	-	-	-	8
TEKİRDAĞ	3	1	4	-	-	8
TOKAT	1	-	-	-	-	1
TRABZON	-	1	-	-	-	1
TUNCELİ	-	-	-	-	-	0

URFA	-	-	1	-	-	1
VAN	2	-	1	-	-	3
YOZGAT	-	-	1	-	-	1
ZONGULDAK	3	-	2	1	-	6
TOPLAM	175	27	106	3	5	316

2.1. Maliye ve Evkaf'tan Bağışlanan ve Milli Emlak'tan Satın Alınan Gayrimenkuller

CHP, 175 adet gayrimenkulü Maliye Hazinesi'nden edinmiştir. Afyon'da 1, Ağrı'da 1, Ankara'da 1, Aydın'da 4, Balıkesir'de 22, Burdur'da 1, Bursa'da 4, Edirne'de 19, Giresun'da 6, İçel'de 1, İstanbul'da 3, İzmir'de 11, Kars'ta 7, Kırklareli'nde 4, Kocaeli'nde 3, Konya'da 9, Kütahya'da 2, Malatya'da 38, Manisa'da 5, Muğla'da 5, Ordu'da 3, Samsun'da 2, Seyhan'da 4, Sinop'ta 2, Sivas'ta 8, Tekirdağ'da 3, Tokat'ta 1, Van'da 2, Zonguldak'ta 3 gayrimenkul Maliye'den edinilmiştir. Aydın'da 1, Balıkesir'de 1, Bolu'da 2, Çorum'da 1, Gaziantep'te 2, İstanbul'da 6, Kastamonu'da 2, Konya'da 1, Kütahya'da 1, Manisa'da 2, Maraş'ta 1, Muğla'da 1, Niğde'de 1, Seyhan'da 3, Tekirdağ'da 1 ve Trabzon'da 1 olmak üzere 27 gayrimenkul Evkaf'tan teberru suretiyle edinilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi; Amasya'da 1, Ankara'da 1, Edirne'de 4, Giresun'da 2, Hatay'da 1, İçel'de 3, İstanbul'da 13, İzmir'de 1, Mardin'de 2, Samsun'da 2, Trabzon'da 4 ve Van'da da 5 olmak üzere 39 gayrimenkulü Emlak-ı Milliye'den satın almıştır. Emval-i metruke Evkaf Hazinesi'ne ve Maliye Hazinesi'ne verilmişti ve Maliye Bakanlığı da ellerindeki emval-i metrukeyi yönetmek için kendi bünyesinde Emlak-ı Milliye İdaresi'ni, başka bir isimle Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nü kurmuştu. Emlak-ı milliye, elindeki emval-i metruke gayrimenkulleri gazetelerde ilan vererek, ihale suretiyle satıyordu. Örneğin 1930'da Ankara'nın Hacıdoğan, Vattarin, Hallaçmahmut, Boyacıali, Çakırlar

mahallerinde hane⁴²³, 1931'de Mihye köyünde tarla⁴²⁴ satışı olmuştur. CHP de gazetede çıkan bu gibi ilanlara başvurarak Emlak-ı Milliye'den gayrimenkul satın almıştır. Nitekim arşiv kayıtlarındaki belgelerde de gayrimenkullerin Emlak-ı Milliye'den "müdevver" olduğu açıkça belirtiliyordu. Emlak-ı Milliye'den CHF'ye geçen mülklerden birisi Ankara valisi ve CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı Nevzat Tandoğan'ın, Genel Sekreterliğe yazdığı yazıdaki arsa örnek gösterilebilir. Tandoğan, Parti parasıyla bazı binalar yaptıklarını, Keçiören'deki binanın arazisinin ise Emlak-ı Milliye'den gelen emval-i metruke olduğunu belirtir: "... Keçiören'e ait binanın Emlaki Milliyeden alınan araziye ait tapusu ilişik olarak takdim edilmiştir. Bu bina halen içindeki demirbaş eşyasile beraber bir mukaveleye ve ücrete bağlı olmaksızın Genel Sekreterliğin yüksek ve şifahi müsaadeleriyle Ankara Orman Çiftliği tarafından (Keçiren köy klübü) olarak işletilmektedir." ⁴²⁵ 29 Nisan 1933'de CHP İzmit Kaza reisi Macit'ten CHF Vilayet İdare Heyeti Riyaseti Aliyesine, İzmit fırka binası hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Bunların ilk maddelerinde "I-Fırka binası vardır A-Bina fırkanın malı olmakla beraber emvali metrukeden taksitle alınıp henüz taksitleri tediye edilmemiş olduğundan tapusu alınamamıştır."⁴²⁶ yazmaktadır. 1938'de de Balıkesir Valisi ve CHP İl Başkanı, Genel Sekreterliğe yazdığı yazıda, "Ayvalıkta, kemal paşa mahallesinde safa caddesinde milli emlakten 20 lira bedel mukabilinde satın alınan harap bina" ve "yanındaki 10 lira mukabilinde satın alınan arsa"yı 1200 lira karşılığında bir fabrikatörün almak istediğini belirtir.⁴²⁷ Seyhan Valisi ve C.H.P. Seyhan İlyönkurul Başkanı'nın 29 Eylül 1938'de Genel Sekreterliğe "Dört yol ilçesinde altında bir dükkan ve üstü genişçe bir odadan ibaret bulunan ve Parti adına Millî Emlâktan satın alınmış olan bir Parti malı vardırki..."⁴²⁸ yazmaktadır. Emlak-ı Milliye İdaresi'nden partiye bu örneklerdeki gibi çok sayıda mal geçmiştir.

⁴²³ *Hakimiyet-i Milliye*, 28 Nisan 1930, ss.5.

⁴²⁴ *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Nisan 1931, ss.6.

⁴²⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1660.779.1.43

⁴²⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1750.1109.4.74

⁴²⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1667.805.1.120

⁴²⁸ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1780.1217.2.70

2.3. Türk Ocakları ve Muallimler Birliği'nden İntikal Eden Gayrimenkuller

Afyon'da 1, Aydın'da 5, Balıkesir'de 8, Bolu'da 3, Burdur'da 1, Bursa'da 5, Çorum'da 1, Denizli'de 4, Edirne'de 3, Gaziantep'te 2, Gümüşhane'de 1, Isparta'da 4, İçel'de 2, İzmir'de 6, Kars'ta 4, Kastamonu'da 2, Kayseri'de 1, Kırklareli'nde 2, Kırşehir'de 2, Konya'da 2, Kocaeli'nde 3, Malatya'da 19, Manisa'da 5, Mardin'de 1, Muğla'da 4, Niğde'de 1, Samsun'da 2, Seyhan'da 3, Sinop'ta 1, Tekirdağ'da 4, Urfa'da 1, Van'da 1, Yozgat'ta 1 ve Zonguldak'ta 2 olmak üzere 106 gayrimenkul 1931 yılından sonra Türk Ocakları'ndan CHP'ye doğrudan naklolmuştur. Yine 1931 yılından sonra, Kütahya'da 2, Zonguldak'ta 1 olmak üzere 3 gayrimenkul Muallimler Birliği'nden CHP'ye geçmiştir.

Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan Türk milliyetçiliği cereyanını benimseyen, yaygınlaştırma amacı güden, en uzun ömürlü derneklerden biridir. Türk Ocakları siyasetin içine doğrudan girmeden kendine yakın fırkalarla, özellikle İttihat ve Terakki Fırkası ile yakın ilişki içerisinde olmuştur.⁴²⁹ Türk Ocakları, Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul Hükümeti'ne mesafe almış, Kurtuluş Savaşı sırasında ise Ankara Hükümeti'ni desteklemişlerdir. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ise CHP desteğiyle Türk Ocakları ülke sathında hızla yayılmaya başlamıştır. Bu desteklerden biri bazı emval-i metrukenin Türk Ocakları'na sunulmasıydı. Türk Ocakları bu desteklerle bir hayli kendini büyütmüş ve yaygınlaştırmıştır. Örneğin 1923'de şube sayısı 37 iken, 1928'de 260 şubeye ulaşmıştır.⁴³⁰

1931 yılına gelindiğinde ise Mustafa Kemal, Türk Ocakları'nın kendisini feshetmesini sağlayarak CHP'ye katılması yönünde adımlar atmıştır. Bu durumu *"tek parti iktidarının baskısı sonucu 'çeşitli gerekçelerle' kendilerini*

⁴²⁹ Mustafa Arıkan, Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, (2004), s. 401-32. ss.404.

⁴³⁰ Adem Kara, *Türkiye'de Halkevleri*, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999. ss.26

feshetmek zorunda kalmaları"⁴³¹ şeklinde açıklamak mümkündür. Bunun görünür nedenlerinden biri, Türk Ocakları'nın yönetiminden ve onlara yakın gazetelerden bazı insanların, hatta bizzat Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in hükümete muhalif pozisyonda duran SCF'ye yakın bulunması ve gazetelerde yazılar yazmasıdır.⁴³² Serbest Cumhuriyet Fırkası, kurulmasından kapanmasına kadar geçen üç ayda Türk Ocakları'nın akıbetini belirleyen, sonunu getiren bir kurum olmuştur. Kuruluşunda Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi'ye yapılan teklifler ve kapanma sürecinde iktidarın Türk Ocakları'nı SCF'ye yakın görüp çeşitli eylemlerde bulunması, durumun önemini belirten niteliktedir.

Türk Ocakları'nın neden kapatıldığı sorusuna verilen çeşitli cevapları vardır. Bunları kısaca belirtmek gerekmektedir. Türk Ocakları'nın kapanma nedenleri; içerisinde 'ırkçı ve Turancı hayaller peşinde koşanların' ve 'gerici çevrelerin' bulunması ve zaman içerisinde 'karşı devrimci' haline gelmeleridir.⁴³³ Arıkan ve Deniz ise Türk Ocakları'nın "buldukları yerlerde belediye seçimlerine müdahale etmek, hatta aday göstermek, CHP'ye karşı liste tanzim etmek gibi kuruluş gayesine ters düşen" hamlelerde bulduklarını söylemişlerdir.⁴³⁴ Fusun Üstel'e göre ise Türk Ocakları kurumsallaşma çabaları nedeniyle taşrada, güçlü teşkilatı nedeniyle CHF'nin yanında bir iktidar odağı olarak ortaya çıkmış ve tam da bu yüzden CHF tarafından tehdit olarak algılanmıştır.⁴³⁵ Türk Ocakları'nın kapatılması ve mülklerinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na geçmesi; parti-devlet bütünleşmesinin habercisidir denilebilir. Zira o tarihten sonra uzun seneler boyunca siyasi ve kültürel alanda devlet/parti kurumları dışında güçlü aktörler bulunmayacaktı.

⁴³¹ Arıkan, *a.g.e.* .ss.413

⁴³² Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset", *Toplumsal Tarih*, Cilt 65, (1999), s. 11-19. ss.15

⁴³³ Eminat Malkoç, *Devrimin Kültür Fidanlığı Halkevleri ve Kadıköy Halkevi*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2009. ss.19

⁴³⁴ Arıkan, *a.g.e.* ss.414.

⁴³⁵ Üstel, *İmparatorluktan Ulus - Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. ss.52

Türk Ocakları'nın kendini feshederek CHF'ye katılma kararı almasından sonra mülklerinin devri için Tasfiye Encümeni oluşturulmuş, bu komisyonda da CHP'nin mebusları yer almıştır. Bu Tasfiye Encümeni, Türk Ocakları'nın mülklerini partinin ve Halkevleri'nin işine yarayacaklar şeklinde tasnif etmiş ve bu süreçte partinin taşra teşkilatları ile sıkı iletişimde olmuştur.⁴³⁶Tasfiye Encümeni devir işlemlerini hızlandırmak için taşra teşkilatlarına,

- “1) Ocağa ait gayrimenkul emvalin;*
- a) Nev'i, o zamanki tahmini satış kıymeti,*
  - b) Bunlardan mütevellit borç miktarı (Maliyeye taksit, vergi ve saire gibi),*
  - c) Tapularının alınmış olup olmadığı,*
  - d) Fırka binası, halkevi, spor teşkilâtı yapılmasına elverişli binalar bulunup bulunmadığı; elverişli ise hangi binalar olduğu,*
  - e) Fırka ocak binasını nakletmek istiyorsa sebebi,*
- 2) Spor teşkilâtı;*
- a) Böyle bir teşkilât varsa miktar ve mahiyeti,*
  - b) Kendi ikametine mahsus binası olup olmadığı,*
- 3) Ocağa ait menkul eşyanın;*
- a) Fırka teşkilâtının ihtiyacına yarananlar,*
  - b) Fırka ihtiyacı fazlasından hakiki ihtiyaçlarına binaen spor teşkilâtına verilebilecek kısmı,*
  - c) Fırkaya ihtiyaç olmayan eşyasının,*
  - d) Kullanmaya elverişli olmayan hurda ve satılması icap eden eşyanın,*
- 4) Ocakların alacağı;*
- a) Tahsili mümkün görülen alacaklar,*
  - b) Tahsili mümkün görülmeyen alacaklar,*
- 5) Ocakların borcu;*
- a) Ödenmesi zarurî olan borçlar,*
  - b) Ertelenmesi mümkün olmayan borçlar”^{437 438}*

Sorularını sorarak bilgi edinmeye çalışmıştır. Tasfiye Encümeni'nin gündemini en çok meşgul eden konulardan biri Türk Ocakları'nın borçlarının miktarının hesaplanması ve nasıl ödeneceği konusundaki hesaplamalardır. Tasfiye Encümeni, borçları ödemek için kimi gayrimenkulleri satmış, kimilerini de parti teşkilatlarının ve Halkevlerinin kullanımı için parti emvali arasında katmıştır.

Türk Ocakları'nın emvalinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na aktarılması, parti içindeki yazışmalara da yansımıştır. Örneğin bir önceki bölümde Balıkesir

⁴³⁶ Arıkan, a.g.e. ss.416

⁴³⁷ Arıkan, a.g.e. ss.417

⁴³⁸ BCA CHPK No: 490.01.2.7.7.1-3.

Mebusu'nun, İzmir'in Bornova nahiyesinde emval-i metrukeden bir binanın Türk Ocakları'na naklini anlattığı aktarılmıştı. Aynı şahıs, o yazıyı yazmasından iki ay önce 22 Ağustos 1931'de Genel Sekreterliğe *“mühim bir meselede maruzatta bulunacağım”* diyerek başka bir yazı yazmıştır. Konu, Türk Ocakları'ndan partiye nakledilen bir binada Sulh Hakimliği'nin oturuyor olması ve yeni mülk sahibi olan Parti'nin İl İdare Heyeti'nin, Adliye tabelasının yanına Parti tabelası asılması üzerine gelişen olaylardır. Partililerin bu binayı kullanmak istemelerinin sebebi, halihazırda kullandıkları binanın, *“kilise müştemilatından”*⁴³⁹ olmasıdır. Adliye bunun üzerine parti levhasını sökmüş ve İl Başkanı'nın *“bütün kuvvet ve kudretleri dahilinde Bornova'nın bilcümle teşkilatını içlerine alarak muntazam bir ahenk dahilinde çalışmaktadır”*⁴⁴⁰ diyerek bahsettiği partililer hakkında takibata başlamıştır. Ardından süregelen yazışmalardan sonra, yeni bir yer bulunca binayı boşaltacaklarını söylemiştir. Bu yazıyı yazan Balıkesir Mebusu ve İzmir İdare Heyeti Başkanı, bunun üzerine Adliye'den Cumhuriyet Savcısı Hidayet Beyefendi'ye, adliye için üç oda ile bir mahzenden oluşan yer temin ettiğini ve binalarının tahliyesi için rica ettiğini söyler. Ancak Sulh Hâkimi Vekili bu odaları beğenmediğini ve istedikleri gibi tamir edilmediği takdirde Adliye'yi nakledemeyeceğini belirtmiştir. Balıkesir mebusu, bunun üzerine durumdan Vali'ye bahsetmiş, Savcı Hidayet Bey'in Vali'den isteği de ya o binada çalışmaya devam edecekleri, ya da kendilerine emvali metrukeden bir hane tahsis edilmesi gerektiği olmuştur.⁴⁴¹ Olup biteni Genel Sekreterliğe bu şekilde anlatan İzmir Vilayet İdare Heyeti Reisi ve Balıkesir Mebusu, yazısını Hidayet Bey'i, Fethi Beycilikle suçlayarak bitirmiştir:

*“Evvel ve ahir şifahen ve tahiren arz edildiği veçhle Fethi Bey meselesinden beri daima fırkamız aleyhinde hareket eden ve bunu kendisine bir iş edinen müddei-umumi Hidayet beyefendi hakkında kat'i bir teşebbüs alınmak zaruretini hissediyorum. Fakat ondan evvel de Bornova'daki binamızın tahliyesi ve sulh hakimliğinin dairei hükumette hazırlanan odalara nakli için adliye vekaletinden kat'i ve sarih bir emir verdirilmesini çok yalvarıyorum.”*⁴⁴²

⁴³⁹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1733.1042.1.64

⁴⁴⁰ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1733.1042.1.64

⁴⁴¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1733.1042.1.62

⁴⁴² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1733.1042.1.63

İlerleyen süreçte, İl Başkanı, Parti Genel Sekreterliğine karşılıklı şikayetler üstüne Hidayet Bey'in, Bornova Nahiye Heyeti Reisi Doktor Galip Bey'e ve Belediye Reisi Fehmi Bey hakkında takibat yapmaya başladığını iletir ve o sıralarda tesadüfen karşılaştığı Menemen Divan-ı Harp Reisi Mustafa Paşa'dan, Hidayet Bey hakkında aldığı malumatı, CHP'nin üyelik kriterlerinde belirttiği "siyasi seciye itibariyle menfi bir ruha sahip olmamak"⁴⁴³ maddesini andırırçasına aktarır:

*"bu adamdan çok müşkülât çektim, hoca ruhlu bir adamdır. Mahkemede hep bu zat ile uğraştım ve işlerimin birçok defalar tehhürüne sebep olmuştur, bence yobaz ruhludur demiştir. Fırkayı tanımadığını ve mahkemelerin müstakil olduğunu söylemiştir. Mumaialeyhin Kürt isyanı üzerine nefyedilen aileden birine mensup olduğunu öğrendim."*⁴⁴⁴

1937'de ise Niğde CHP İl Yönetim Kurulu'nun aldığı kararda, *"Dağılan Türkocaklarından partimize kalan Bor parti kurağının geçmiş senelerin bakımsızlığı yüzünden harap bir halde bulunması ve kurağın teşkilatsız olması"* yüzünden binanın parti yararında kullanılamayacağı ve kiraya verilemeyeceği sonucuna varılmış, satılmasına ve satılmasından elde edilecek gelire de Bor ilçesinde bir Halkevi binası inşa edilmesine mutabık kalındığı yazmaktadır.⁴⁴⁵ 7 Mayıs 1937'de de Kocaeli Valisi ve CHP Başkanı'ndan Genel Sekreterliğe yazılan yazıda, *"...Akhisar, Taraklı kamunlarında mefsuh Türk ocaklarından devren alınmış olub hususi idareye bedeli borç bulunan iki binanın da meclisi umumi kararile ve partiye yardım suretile bu borçları mahsub yapıldığından bunların da tapu senetlerinin parti adına alınması için..."*⁴⁴⁶ yazılarak Türk Ocakları'ndan Parti'ye devreden iki binadan bahsedilmektedir. 26 Eylül 1939'da da Denizli Parti Vilayet İdare Heyeti Reisi Avukat Hulusi Oral imzalı Genel Sekreterliğe yazılan yazıda da Denizli merkezinde Parti'ye Türk Ocağı'ndan kala bir binadan söz edilmektedir: *"Bu kurağın yeri medrese olduğu ve Türkocağı binası yapılmakta iken ocakların lağvı üzerine vilayet parti idare idare*

⁴⁴³ Halk Fırkası Nizamnamesi, 1923, ss.1.

⁴⁴⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1733.1042.1.68

⁴⁴⁵ BCA CHPK No:490.1.0.0.1770.1182.2.42

⁴⁴⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1750.1109.4.59

heyetinin talebiyle 4/7/1934 tarih ve 567 sayılı encümen kararıyle beher metre murabbağı 25 kuruş hesabıyla hususi idarece partiye ferah edildiği...”⁴⁴⁷

Bu örneklerde de görüleceği üzere Türk Ocakları'ndan CHP'ye müdevver emval yazışmalara da yansımış, çeşitli uyuşmazlıklar doğurmuş ve önceki bölümlerde işlenen taşra teşkilatlarındaki güç mücadelesinin ve bu mücadele etrafında yapılan entrikaların konusu haline geldiği de olmuştur.

Muallimler Birliği ise 1921 yılında Ankara merkezli kurulmuş ve öğretmenleri tek çatı altında toplama amacı taşımıştır. ⁴⁴⁸ Muallimler Birliği de Ankara Hükümeti'nden ve CHP'den destek görmüş, emval-i metrukenin bir kısmını bu destek sayesinde bünyesine katmıştır. 1936 yılında tıpkı Türk Ocakları gibi kendini feshettikten sonra da gayrimenkulleri CHP mülkleri arasına katılmıştır.

---

⁴⁴⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1692.881.1.164

⁴⁴⁸ Yunus Pustu, “Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 99, (2019), s. 51-94, ss.60.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI VE CHP’NİN MÜLKSÜZLEŞMESİ

3.1. 5830 Sayılı Kanun

1950 Seçimleri sonrası iktidar olan Demokrat Parti, tek parti döneminin temel kurumlarıyla hesaplaşmaya başlayacak, daha önce yaratmayacağını iddia ettiği “devr-i sabık”ı yaratma konusunda politikalar sergileyecektir. Bu hareketlerinden biri de dönem itibariyle muhalefette bulunan, tek parti iktidarı sahibi Cumhuriyet Halk Partisi’nin mal varlığının elinden alınmasını sağlayarak CHP’yi eskiye nazaran güçsüz bırakmaktı. Bu nedenle ilk olarak kamuoyu nezdinde CHP’nin mallarını tartışmaya açmış ve uzunca bir süre konuşulmasını sağlamıştır. CHP’nin mal varlığı ile ilgili ilk söylemin, Maliye Bakanı Halil Ayan’ın, 1950 yılının Eylül ayında “*Gerek hükümet ve mahalli idarelerden verilen paralarla temin edilmiş, gerek Türk Ocaklarından devralınmış gayrimenkuller çıkarılırsa CHP’nin elinde fazla bir gayrimenkul kalacağını zannetmiyorum.*”⁴⁴⁹ olduğu söylenebilir. Ayan, Cumhuriyet Halk Partisi’nin gayrimenkullerine ilk olarak kaynakları, nerden geldikleri üzerinden eleştiri getirmiş ve bu konuyu buradan tartışmaya açmıştır. Tartışma, iki partinin mensupları arasında kamuoyunda bir süre karşılıklı olarak cereyan etmiş ve muhalefetteki CHP’nin üzerinde baskı doğurmuştur. Bu tartışmaya bir süre sonra eski CHP’li, yeni DP’li Başbakan Adnan Menderes dahil olmuştur. Menderes, CHP’nin ülke genelinde 800’e yakın gayrimenkulünün bulunduğunu, bunların değerinin tapu kayıtlarına göre 3,5 milyon lira tuttuğu, fakat tapu harçlarından kaçırmak adına bu mülklerin değerlerinin çok altında yazıldığını söyler. Bunu doğrulayacak örnekler ilk bölümde aktarılmıştı.⁴⁵⁰ Menderes, CHP’nin bunca mülke sahip olmasının “haksız bir mal kazancı” olduğunu söylemiş ve iktidar olarak adaleti yerine

⁴⁴⁹ *Milliyet*, 27 Eylül 1950, s.5.

⁴⁵⁰ Bkz. s.42-43

getirmek istediklerini belirtmiştir.⁴⁵¹ Bu konular, kamuoyunda uzunca bir süre tartışılmıştır.

1951 yılına gelindiğinde bu konu Demokrat Parti tarafından TBMM'ye taşınmıştır. Eski CHP Milletvekili, Eski İstiklal Mahkemesi Başkanı, Eski Adalet Bakanı ve halihazırda Demokrat Parti Manisa Milletvekili olan Refik Şevket İnce tarafından verilen; Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş (Devlet Bakanı), İzmir Milletvekili Zühtü Velibeşe (Avukat) (Ekonomi ve Ticaret Bakanı), Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı (Avukat), Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş (Avukat), Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ (Avukat) , Afyonkarahisar Milletvekili Kemal Özçoban (Yargıç ve Avukat) ve Diyarbakır Milletvekili Ferit Alpiskender'in (Avukat) imzası bulunan **Resmî Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine** ilişkin 5830 sayılı kanun teklifi TBMM'ye sunulmuştu. Kanun teklifi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayrimenkullerine el konularak "hakiki sahiplerine iadesini" talep ediyordu:

"...kanaatimizce Cumhuriyet Halk Partisinin bütün varlığının menşei ve bunların meşruiyet derecesini tetkika müncer olacak bir nevi tasfiye yolunun ihtiyarı birtakım hukuki ihtilâta ve partiler arasında ve binnetice siyasi hayatımızda uzun müddet bir huzursuzluğun devamına sebebiyet vermesi muhtemel olduğundan teklif ettiğimiz kanunda bu cihetlere temas edilmiyerek yalnız menşeiine nazaran birtakım gayrimenkullerin hakiki sahiplerine iadesi ve bu iadede mukaddem hukuki tasarruflardan doğan zaruri hükümler konulmakla iktifa edilmiştir"⁴⁵²

⁴⁵¹ Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", s. 1-21. ss.3

⁴⁵² *Resmî Daire Ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire Ve Müesseselerle Münfesi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun*, No: 5830, ss.3

Kahir ekseriyeti avukatlardan veya hukuk fakültesi mezunlarından oluşan bu Demokrat Parti milletvekillerinin bu kanun teklifinde devr-i sabık yaratmamak için, CHP'nin gayrimenkullerindeki usulsüzlüğün sadece “menşesine” vurgu yapılacaktır. Bu kanun teklifinin başlarında, *“memleket mukadderatını elinde tutan bir partinin, iktidarda bulunmaktan mütevellit nüfuz ve otoriteyi, kendi mevcudiyetini takviye ve mali kudretini artırma yolunda kullanmaya hakkı yoktur”*⁴⁵³ denilerek bahsedilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin kamuya ait gayrimenkulleri tek parti olmasının gücüyle kendi bünyesine kattığı söylenmektedir:

*“Büyük bir teessürle kaydetmeliyiz ki uzun müddet iktidarı elinde tutan Cumhuriyet Halk Partisi milletin kalb ve vicdanında derin yaralar açan ve bugün acı tezahürleri görülen böyle bir yolu ihtiyar eylemiştir. Bu parti eksiden beri siyasi nüfuzuna mütenazır olarak malî kudretini de ne pahasına olursa olsun artırmak için mahiyetine bakmıyarak her çareye baş vurmakta beis görmemiştir. Büyük şehirlerden en fakir köylere kadar birçok yerlerde irat getirebilecek âmmeye ait belli başlı gayrimenkulleri, ya nüfuz kullanmak veya muvazaalı yollara sapmak gibi kanun harici tasarruflarla uhdesine geçirmiştir”*⁴⁵⁴

Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidar gücüne dayanarak usulsüz yollardan kamuya ait gayrimenkulleri temin ettiğini iddia eden bu kanun teklifi, CHP'nin kamudan aldığı malların yanı sıra Türk Ocakları'nın mallarını almasına da *“... bâzı derneklerin statülerine göre infisahı takdirinde emvalinin Cumhuriyet Halk Partisine intikal edeceğine dair hükümler koydurmuş ondan sonra fesih kararı aldırılarak emvali devrettirilmiştir. Bâzılarına ise fesihle birlikte böyle bir karar verdirilmiştir. Türk Ocakları, Muallimler birlikleri bu usullerin en bariz misalleridir.”*⁴⁵⁵ sözleriyle değinmiştir. 5830 sayılı bu kanun teklifinin iddiasına göre, CHP'nin gayrimenkullerinin *“%93 buçuğu işte bu gayrikanuni, gayrimeşru ve gayritabiî membalardan gelmektedir.”*⁴⁵⁶ Ancak burada bir abartma veya yanlış mevcuttur. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere CHP'nin 1254 gayrimenkulünün sadece 318'i emval-i metrukeden edinilmiştir. Mefsuh Türk Ocakları'ndan CHP'ye 106, mefsuh Muallimler Birliği'nden de sadece 3

⁴⁵³ 5830 Sayılı Kanun, ss.1

⁴⁵⁴ 5830 Sayılı Kanun, ss.1

⁴⁵⁵ 5830 Sayılı Kanun, ss.2

⁴⁵⁶ 5830 Sayılı Kanun, ss.2

gayrimenkul CHP'ye intikal olmuştur. Emval-i metrukenin CHP gayrimenkulleri içerisindeki oranı azımsanmayacak derecede olsa da belirtilen oran kadar fazla değildir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarının, *"hangi partiye mensup olursa olsun bütün vatandaşların istifadesine arzedecek bir şekilde kullanılmak üzere Devlete geri verilmesi"* ⁴⁵⁷ önerisinde bulunan 5830 Kanun teklifi, önce Meclis Komisyonlarında incelendikten sonra ilk olarak 6 Ağustos'ta TBMM Genel Kurulu'na görüşülmek amacıyla gelmiştir.

5830 sayılı Kanun teklifi, Meclis Genel Kurulu'nda tartışılmaya başlanmıştı. Genel Kurul'daki tartışmalar oldukça sert geçiyordu. Görüşmelerde ilk sözü Demokrat Parti Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş almış, *"milli vicdanı müteessir ettiğine hiç kimsenin şüphesi olmaması lazım gelen bir mevzuda"* ⁴⁵⁸ diyerek belirttiği CHP'nin gayrimenkullerini edinme konusunda konuşmasını yapmış, 5830 sayılı kanun teklifini ve öncesindeki durumu anlatmıştır. Çelikbaş'ın ardından CHP lideri İsmet İnönü söz almıştır. İnönü, Türk Ocakları'nın mallarının CHP'ye geçişinin usulsüz ve cebirle değil kanuna uygun olarak gerçekleştiğini savunmuş ve Türk Ocakları'nın da bu kadar gayrimenkulü CHP sayesinde emval-i metrukeden ve başka yerlerden edindiğini savunmuştur:

"Eski Türk Ocaklarının binalarının Halk Partisine intikali bu ocakların salâhiyetli temsilcilerinin ve salâhiyetli teşekküllerinin rızaları ve muvakataları dâhilinde, kanunlar hükümleri içinde vuku bulmuştur. Bu intikal muamelesinin Atatürk'ün cibri ile, rıza hilâfına vukubulduğu iddiası her hangi bir hukuki itibara mazhar olamayacak kadar haksızdır. Eski Türk ocakları Millî Mücadelenin zaferinden sonra Halk Partisi Hükümetinin geniş yardımı, teşviki ve alâkası ile bütün memlekette yayılmıştır. Türkocaklarının istediği her mülk emvali metrukeden, ya bedelsiz veya az bir bedelle tercihan verilmiş ve Türkocaklarının masrafları da Hazinesinin geniş yardımlarını görmüştür." ⁴⁵⁹

İnönü, Türk Ocakları'nın mallarının alınması konusunda bir cebir uygulanmadığını, uygulanmış ise de bunun sorumluluğunun Atatürk'te değil,

⁴⁵⁷ 5830 Sayılı Kanun, ss.3

⁴⁵⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 108. Birleşim, 3.8.1951, ss.6.

⁴⁵⁹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 108. Birleşim, 3.8.1951, ss.13.

kendisinde olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰ İnönü, emval-i metrukenin Türk Ocakları'na intikalinin CHP sayesinde olduğunu söylerken haklıdır ancak Türk Ocakları'nın kapatılmasında başrolü kendisi değil Atatürk oynamıştır ve Türk Ocakları'nın mülkleri önceki bölümlerde belirtildiği üzere otoriter baskı ile CHP'ye naklolmuştur. İnönü'den sonra Behzat Bilgin, Muammer Alakant, Faik Ahmet Barutçu, Sıtkı Yırcalı ve Zühtü Hilmi Velibeşe söz almış ve konuşmalarını yapmışlardır. Bu isimlerin ardından, eski Türk Ocakları Başkanı ve Manisa Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver konuşma yapmıştır. Hamdullah Suphi, İnönü'nün iddialarını reddederek Türk Ocakları'nın usulsüzce kapatıldığını ve mallarının elinden alındığını, Mustafa Kemal'e karşı gece beş kişi (Sadri Maksudi Arsal, Samih Rifat, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Yusuf Akçora) Türk Ocakları'nı müdafaa ettiklerini, ardından kendisine tekrar tekrar fesih kararı olan bir kağıt uzatıldığını ve imzalamadığını, bunun üzerine de Türk Ocakları'nın kurultaya götürülerek feshedildiğini söylemiştir.⁴⁶¹ Hamdullah Suphi'nin bu kanun çerçevesinde önerisi, zorla alınmış malların iade edilmesidir ve yapılan haksızlığın telafi edilmesidir:

- “1. Büyük bir hatayı, haksızlığı tamir edeceksiniz*
- 2. Eski müesseseleri tekrar açarak onların mensuplarına doğru bir yolda çalışmak imkânını vereceksiniz.*
- 3. Cebir ile ikrahla alınmış olan malları Hükümet aynı hizmeti ifa eden müesseselere iade edecek, bu karar genç nesillere, sevgi ve inan yolunu bir daha açacak.”⁴⁶²*

Tanrıöver, Türk Ocakları'nın cebren kapatıldığını ve mülklerine zorla el konulduğunu söylerken olayın yalnızca bir kısmını anlatmıştı. Türk Ocakları, sahibi olduğu gayrimenkullerin, neredeyse tamamını, CHP sayesinde edinmişti. Hamdullah Suphi'den sonra başka birçok milletvekili de söz olarak konuşma yapmış, oturumlar üç gün boyu devam etmiştir. Bu üç günün sonunda 8 Ağustos 1951'de yapılan oylamaya CHP'li vekiller protesto ederek katılmamış,

⁴⁶⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 108. Birleşim, 3.8.1951, ss.13.

⁴⁶¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 3.8.1951, 108. Birleşim, ss.45-46.

⁴⁶² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 3.8.1951, 108. Birleşim, ss.49.

katılan 342 kişinin 339'u evet, 3 kişi de hayır oyu vermişti ve CHP'nin mallarına el konulması süreci resmi olarak başlamıştı.⁴⁶³ Kanun onaylandıktan sonra 10 Ağustos'ta Cumhurbaşkanlığı'na gönderilmiş ve 11 Ağustos 1951'de yürürlüğe girmişti. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından CHP binaları boşaltılmış ve ardından Maliye Bakanlığı'na devredilmişti. İlerleyen süreçte Bakanlık, gayrimenkullerin nasıl değerlendirileceğini belirlemişti; gayrimenkullerin 434'ü Hazine'ye, 378'i köylerin tüzel kişiliğine, 113'ü belediyelere, 36'sı özel idareye, 39'u Milli Eğitim Bakanlığı'na, 21'i hükümet konaklarına, 8'i kirada bulunan kurumlara, 18'i Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na ve 9'u da Adalet Bakanlığı'na devredilecekti.⁴⁶⁴ Sürecin sonunda CHP'nin elinde 274 gayrimenkul kalmıştı.⁴⁶⁵ Bu, partinin sahip olduğu gayrimenkullerin dörtte birine yakın bir orandaydı.

3.2. 6195 Sayılı Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun

Cumhuriyet Halk Partisi'nin mülklerinin dörtte üçüne yakını kaybetmesinin ve 5830 sayılı kanunun yankıları devam ederken 1953 yılına gelmiş ve CHP'nin mülksüzleşmesi konusunda yeni bir aşamaya girilmiştir. DP, 1951'de CHP'nin mülklerine el konulmasını başararak 'devr-i sabık' yaratmaya başlamış, politik gücünü artırmıştı. 1953 yılının Ekim ayına gelindiğinde ise CHP'nin gayrimenkulleri yeniden gündeme gelmiş ve Demokrat Parti, CHP'nin geride kalan mülklerine de el konulmasını talep eden bir kanun teklifi oluşturmuştu. Bu teklife, 1951'de 5830 sayılı Kanunu oluşturan ve teklif eden Refik Şevket İnce "hukuki ve siyasi olarak doğru bulmadığını"⁴⁶⁶ söyleyerek karşı çıkmıştı. İnce'nin yanında DP'li başka milletvekilleri de bu teklife karşı çıkmış ve bu konuda DP içinde ufak bir ihtilaf oluşmuştu. Teklif, DP grubunda görüşüldükten sonra kanun teklifi TBMM'ye sevk edilmişti. 14 Aralık 1953'te kanun teklifi TBMM genel

⁴⁶³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 9, Toplantı 1, 110. Birleşim 3.8.1951, ss.51.

⁴⁶⁴ Çakmak, *a.g.e.* ss.10

⁴⁶⁵ Çakmak, *a.g.e.* ss.10.

⁴⁶⁶ Çakmak, *a.g.e.* ss.13

kurulunda görüşülmeye başlanmıştı. 6195 sayılı Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun'un ilk maddesi şu şekildeydi:

“Cumhuriyet Halk Partisinin her ne şekil ve suretle olursa olsun umumi muvazeneye dahil dairelerle katma bütçeli idarelerden, hususi idare ve belediyelerden, köylerden, iktisadi devlet teşekkülleri ve bunların müesseselerinden ve diğer amme hükmi şahıslarından doğrudan doğruya veya dolayısıyla vâkı iktisapları, nüfuz ve hakimiyetine dayanan haksız iktisaplardır. Bu sebeple mezkur Partinin bu kanunun mer'iyete girdiği takdirde malik olduğu bütün menkul ve gayrimenkul mallarla para, haklar ve alacaklar vesair kıymetler Hazine mülkiyetine intikal eder.”⁴⁶⁷

1951'de yürürlüğe giren 5830 sayılı kanunda CHP'nin Türk Ocakları'ndan ve Muallimler Birliği'nden “cebren” aldığı mülklere odaklanılmış ve tartışma buradan ilerlerken 6195 sayılı kanunda CHP'nin özel idarelerden, belediyelerden, köylerden ve iktisadi devlet teşekküllerinden satın ya da bağış yoluyla aldığı mülklerin bütünüyle “haksız iktisap” olduğu iddia edilir. Kanun TBMM genel kurulunda sunulmaya *“Her hangi bir siyasi teşekkül; iktidarda bulunmanın sağladığı nüfuz ve otoriteyi suiistimal suretiyle haksız iktisap ve menfaatler elde etmiş olması karşısında bu iktisapları hakiki sahibi millete iadeye mer'i mevzuatın imkan verip vermediği meselesi üzerine durmak istiyoruz”⁴⁶⁸* cümleleriyle başlamıştı. Kanunun amacı, CHP'nin mülklerini halka iade etmektir. DP'li vekiller, bununla yetindiklerini, aksi takdirde CHP'nin “halk” sayesinde elde ettiklerini geri ödemesi gerekirse CHP'nin fesholabileceğini söylüyorlardı:

“Şayet bu partinin bütün kendi lehine temin ettiği menfaatleri millete borçlandırmak gibi bir yola gidilirse Cumhuriyet Halk Partisinin siyasi faaliyetleri kanunlar muvacehesinde felce uğrayabilir. Bu parti yıllarca devam edecek bir borç yükü altında salim bir istikamet bulmak imkanından mahrum kalabilir, hatta tamamen infisah etmek vaziyetine düşebilir.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Cumhuriyet Halk Partisinin haksız iktisaplarının iadesi hakkında Kanun”, Kanun No:6195, Resmi Gazete, S. 8584, 16 Aralık 1953.

⁴⁶⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.163

⁴⁶⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.166

Meclis Genel Kurulu'nda tartışmalar başlar başlamaz alevlenmiş, İsmet İnönü sözlerine “*Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telâşu içindediniz*”⁴⁷⁰ diyerek başladığı konuşmasında bu kanunun anayasaya aykırı olduğunu ve Demokrat Parti'nin hukuk dışı bir rejim kurma çabalarının bir aşaması olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹ İnönü'nün konuşmasının ardından CHP grubu genel kurulu terk etmiştir. Ardından kanun teklifi hakkında DP'li milletvekilleri söz almıştır. İsmet İnönü'nün ardından ilk sözü Başvekil Adnan Menderes almıştır:

*“Görüyorsunuz ki, bu mallar bizim mensuplarımızın, azamızın ve hepimizin verdikleri aidatla, yaptıkları teberrularla tahassüs etmiştir bu çoktur, niye alıyorsunuz, bizim elimizden almanızın sebebi nedir? Diye kendilerini müdafaa etselerdi konuşulabilirdi, arkadaşlar. Bu malların kendi malları olmadıklarını iddia edemediklerine göre, bu malların %94 küsuru kendi kaynaklarından değil. gayrimeşru ve gayrinizami kaynaklardan elde edilmiş olduğunu üç sene evvel maliye müfettişleri raporlarla da teyid edilmiş olmasına rağmen bütün milletin bu vakıyı yüzde yüz bir kanaati bilmekte olmasına rağmen sadece şeklin siperi arkasına sığınarak hukuk devleti, adalet dışı, yeni nizam diye memleketi kötülemeye gitmesi memleketin milletlerarası itibarına taarruz etmesi, Devlet menfaatlarını savunma vazifesiyle rub-ı asır ömrünü geçirmiş olan bir insanın nasıl irtikâp edebileceği bir hakikattir? Bunun karşısında vicdanlar donmaktadır arkadaşlar”*⁴⁷²

Menderes 1951'de verdiği demeçte de CHP'nin mülklerinin %93 buçuğunun gayrimeşru olduğunu söylemişti ve 6195 sayılı kanunun görüşmelerinde yukarıda belirtildiği gibi %94'ünün gayrimeşru olduğunu söylemiş, hemen sözlerinin devamında da bu oranı %96'ya çıkarmıştı; “*Halk Partisinin mallarının bir parası dâhi mevzuubahis değildir. Halk Partisinin bütün mallan kendisinin olsun ve fakat H.P. sinin malı olanlar kendisinin olsun. % 96sı gasba dayanıyor.*”⁴⁷³ Demokrat Partili milletvekilleri CHP'nin belediyelerden, köylerden, özel idarelerden aldığı gayrimenkullerin 1951'den sonra el konulmayanların

⁴⁷⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.169

⁴⁷¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.169

⁴⁷² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.172

⁴⁷³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss.173

(274) içinde dahi çok yüksek oranda olduklarını söylerler. Menderes'ten sonra Samet Ağaoğlu söz almış ve şunları söylemiştir:

“Evvelâ şunu arz edeyim arkadaşlar; yapılmış olan tasarrufların 5830 sayılı Kanunla ellerinden alınmış olanlar çıktıktan sonra dahi 274 gayrimenkulün 200'den fazlası âmme teşekküllerinden alınmıştır. Bunların alınışı şayanı hayret derecede gülünçtür arkadaşlar. Meselâ Malatya'da 20 arsa almışlar, kaçta bilir misiniz arkadaşlar? Tanesi 1, 5, 2, 3 ve 7 liradan! Eh kabadayısı 17 liradır. Bu fiyatlarla arsa almışlar. Trabzon'da 2 ev almışlar. Birisi 15 liraya arkadaşlar, birisi 35 liraya! Mevcut kayıtlara göre 106 gayrimenkulün maliyet fiyatları nedir bilir misiniz arkadaşlar? 78 bin liradan ibaret! 106 gayrimenkul! İstanbul, İzmir, Adana gibi zengin yerlerde!”⁴⁷⁴

Demokrat Parti'nin kanun teklifinin çıkış noktası Ağaoğlu'nun söylemleri ile paraleldi. CHP'nin belediyelerden ve özel idareden ya ücretsiz ya da cüzi rakamlar ödeyerek gayrimenkul edinmesi ve bu yolla servet oluşturması yeni iktidar Demokrat Parti'nin rahatsızlık duymasına neden olmuştu ve karşılarında mali yönden güçlü bir muhalefet istemedikleri için Samet Ağaoğlu'nun deyişiyle CHP'yi “mefluç hale getirmek”⁴⁷⁵ için bu kanun teklifini sunmuşlardı. Kanun teklifi TBMM'de görüşüldükten sonra 341 oyla kabul edilmişti ve hemen ertesi gün 15 Aralık 1953'te Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştı.⁴⁷⁶ Kanun yürürlüğe girdikten sonraki 15 gün içerisinde CHP'ye ait tüm gayrimenkuller Maliye bünyesine geçip mühürlenmişti⁴⁷⁷ ve CHP tam anlamıyla mülksüzleşmişti. CHP, genel merkez dahil parti teşkilatları da kullandığı yapılardan mahrum kalmış, faaliyetlerini sürdürmek için kullanacakları yeni binalar kullanmışlardır. Ancak maddi açıdan zorluk çektikleri ve devlet gücü ellerinde olmadığı için bu yapıları satın alacak kudrete erişememişlerdir.

Aradan 10 yıl geçtikten sonra Anayasa Mahkemesi 11 Ekim 1963'te 6195 sayılı kanunun anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kanunu iptal etmiştir ve bu iptalden dolayı CHP'ye Hazine'ye devredilen malları geri alma hakkı

⁴⁷⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Dönem 9, Cilt 26, Toplantı 6, 17. Birleşim, 14.7.1953, ss. 212

⁴⁷⁵ Çakmak, a.g.e. ss.13.

⁴⁷⁶ Cumhuriyet Halk Partisinin haksız iktisaplarının iadesi hakkında Kanun”, Kanun No:6195, *Resmî Gazete*, S. 8584, 16 Aralık 1953.

⁴⁷⁷ *Milliyet*, 18.12.1953, ss.7.

doğmuştur.⁴⁷⁸ Ancak CHP yönetimi sadece Ankara'daki Ulus matbaasının iadesini kabul etmiştir.⁴⁷⁹

3.3. Taşradaki Anlaşmazlıklar

Demokrat Parti 1946 yılında kurulduktan sonra, tüm partiler gibi, ülke genelinde teşkilatlanma çalışmalarına başlamışlar, birçok ilde ve ilçede teşkilatları oluşturmuşlardır. Mezkûr dönemlerde merkezde ve taşrada aktif siyasi hayatın içerisinde bulunanlar, Cumhuriyet Halk Partisi altında siyaset yapmakta olan insanlardı ve bu nedenle Demokrat Parti'nin de gerek merkez gerek de taşra yapıları eski CHP'lilerden oluşmaktaydı. Bunların yanında daha önce Serbest Cumhuriyet Fırkasında yer almış insanlar da vardı, ilk defa siyasi hayata dahil olanlar da. İlk yıllarında Demokrat Parti, Pınar'ın aktardığı üzere teşkilatlanma çalışmalarını yürütürken çok zorlanmış, devlet ile bütünleşen partinin engellemeleriyle karşılaşmış ve bu çalışmalar çok yavaş ilerlemiştir.⁴⁸⁰ Ancak iktidar olduğu 1950 senesinden sonra ise önündeki engeller büyük ölçüde kalkmış ve teşkilatlanma çalışmaları hız kazanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla iktidarı kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi'nin teşkilatlarından da Demokrat Parti'ye geçişler artmıştır ve Demokrat Partililer, CHP teşkilatlarını ve Halkevlerini, kullandıkları binalardan tahliye etmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Örneğin, CHP Kayseri İl İdare Kurulu Başkanı Kazım Gönen CHP Genel Sekreterliğine, Halkevlerinin binalarından Demokrat Parti tarafından tahliye ettirileceğine yönelik duyumlar aldığını söyler; *"İlimiz dahilindeki Halkevleri ve Halkodalarının bazıları hakkında Demokrat Parti tarafından tahliye ettirmek teşebbüsüne geçildiği aldığımız yazılardan anlaşılmaktadır."*⁴⁸¹ 4 Temmuz 1950'de de İzmit Hereke Halkevi başkanı Bahaeddin Uluöz Genel Sekreterliğe, Demokrat Parti'nin bölgedeki teşkilatının, CHP teşkilatından Halkevi'ni tahliye etmelerini istediğini ve binanın içindeki eşyaları başka bir yere

⁴⁷⁸ *Milliyet*, 12.10.1963, ss.7

⁴⁷⁹ Çakmak, a.g.e. ss.19.

⁴⁸⁰ Mehmet Pınar, "Ağrı'da (Karaköse) Demokrat Parti Teşkilatlanması", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, (2013), s. 185-206.

⁴⁸¹ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1743.1079.2.1

taşıdığını ve bu noktadan sonra Hereke'de Halkevi faaliyeti yapılamayacağını bildirir:

*“Demokrat Parti Hereke bucak başkanlığı Sümerbank Hereke müessesesi müdürlüğüne verilmiş olduğu 16/6/950 tarih ve 89 sayılı bir mektupla Halkevimizin işgal etmekte olduğu müessese binasının tahliyesini istemiştir. Müessese müdürlüğünün müteaddit ve CHP Bucak başkanlığının yazılı emirleri gereğince 29/6/950 tarihinde Halkevi eşyalarını CHP Bucak binasına naklettim. Ancak tek bir odaya inhisar eden bu durum karşısında Halkevi çalışmalarına fiilen imkân olmadığından emirlerinizi beklemekteyim.”*⁴⁸²

7 Aralık 1950 tarihinde de Elâzığ İl İdare Kurulu Başkanı Hürrem Müftügil tarafından Genel Sekreterliğe gönderilen yazıda il ve ilçelerdeki *“durumları memnunluk verici olmaktan uzaktır”*⁴⁸³ dendiği Halkevlerinden kısaca bahsedilmektedir. Müftügil, Harput Halkevi’ni DP’li belediye heyetinin işgal ettiğini, ancak *“esasen halkı kalmamış olan bu Bucak merkezinde Halkevi’nin de fonksiyonun kalmadığını”*⁴⁸⁴ belirtir. Elâzığ merkezindeki Halkevinde ise durum biraz daha farklıdır. Halkevi binası hem aydınlatılamamakta hem de ısıtılamamaktadır. Çünkü Demokrat Partili belediye, Halkevi’nin borçlarından ötürü elektriğini kesmiştir. Halbuki daha bir sene önceki belediye bütçesinde Halkevi’ne elektrik ve su yardımı yapılacağı kalemi mevcutken bu yapılmış; yani, ‘devr-i sabık’ döneminde ‘şartlar değişince hüküm de değişmiştir’.

*“...bu güzel ve mükemmel binayı bu gün kapalı halde tutmak mecburiyeti karşısındayız. Demokrat belediye başkanı ilk iş olarak Halkevi elektrik ceriyanını kestirmiştir. 950 bütçesinde kabul edilmiş olan yardımların Özel İdare ve belediyece ödenmesi yüzünden elektrik, su sarfiyatından doğan borçlar tasfiye edilememiştir. Halkevi ışsız olduğu gibi ısıtılması da mümkün değildir. Bu sebeplerle parti bürosunu ve İl İdare Kurulunu bir odadan ibaret bulunan İlçe bürosuna nakletmek zarureti hasil olmuştur. Halkevi Başkanı Milli Eğitim Müdürü Rifat Akıncı’nın başka yere tayini üzerine seçilen vekil arkadaş da partiden istifa suretiyle çekildiğinden Başkanlıkta açıktır.”*⁴⁸⁵

⁴⁸² BCA CHPK No: 490.1.0.0.1750.1108.1.15

⁴⁸³ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1705.932.1.4.6

⁴⁸⁴ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1705.932.1.4.6

⁴⁸⁵ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1705.932.1.4.6

İki parti arasındaki gayrimenkul konulu çatışmalar, kimi zaman sancılı geçmiş, zaman zaman da mahkemelere yansımıştır. Örneğin 1951 yılında CHP Isparta İl İdare Kurulu İkinci Başkanı Avukat Tahsin Arğun, Genel Sekreterliğe, bazı parti binalarının Demokrat Partililer tarafından işgal edildiğini ve içlerindeki bazı taşınır malların da zapt edildiğini ve Halkevi'nin binasından çıkarılması için dava açıldığını anlatır;

*“1- Merkez ilçemize bağlı Fandas köyündeki tapulu Halkodası binamız bu köydeki demokrat partili Muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından işgal edilmiştir.
2- İğdecik köyündeki Ocak binamızdaki radyomuz Demokrat Partili üç şahıs tarsssafından bulunduğu yerden alınmıştır.
3-Yenice mahallesindeki tapuya merbut olmiyan Halkodamız bu mahalledeki demokrat partililer tarafından işgal edilmiş ve eşyası zabtedilmiştir.
4- Ayrıca Atabey Halkevimizden çıkarılması için Isparta Asliye mahkemesine dava açılmıştır.”*

Arğun; bunlardan ikinci ve üçüncü maddeleri valiliğe bildirdiklerini ancak netice alamadıklarını bildirir ve *“mahkemeye başvurmak zaruretinin hasil olduğunu”* söyler.⁴⁸⁶ 24 Nisan 1951’de ise CHP Tokat Milletvekili Zihni Betil, İzmir’in Menemen ilçesinde Demokrat Partili Menemen Belediyesi tarafından Parti ve Halkevi binalarının boşaltılması için dava açılacağından *“Menemen Belediyesi tarafından Parti aleyhine açılan alacak, Aliğa köy Muhtarlığınca istenilen ecrimisil ve fuzulen işgal ve Helvacı köyü Muhtarlığınca zapt edilen Halkodası demirbaş eşyasının iadesi için açılacak davaya...”*⁴⁸⁷ sözleriyle bahseder.

TBMM ve Gazetelerde yansıyan siyasi gelişmeler, bu konuda da taşraya yansımış ve iki parti arasındaki gayrimenkul polemikleri taşrada, parti teşkilatları ve belediyeler düzleminde tezahür etmiş ve bir sürü tartışmaya, davaya yol açmıştır.

⁴⁸⁶ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1718.987.3.5

⁴⁸⁷ BCA CHPK No: 490.1.0.0.1737.1057.1.1

SONUÇ

Bu çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayrimenkullerini nasıl kullandığı, nasıl seçtiği, nasıl edindiği ve nasıl kaybettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. O dönem itibarıyla bulunan 63 ilin ilgili arşiv kayıtlarına bakılarak gayrimenkullerle ilgili çeşitli bilgiler edinilmiştir. CHP'nin 63 ilin 62'sinde gayrimenkullerinin bulunduğu ve bu 62 ilde bulunan gayrimenkullerin sayısı (1254) tespit edilmiştir. Bu gayrimenkullerin sayısı Marmara, Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgelerinde sayıca daha fazla yoğunluk göstermekteyken İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bölgelerinde daha az yoğunluk göstermektedir. CHP, buldukları illerde/ilçelerde gayrimenkullerini seçerken merkezi konumlarda, yani insanların yollarının düşecekleri yerlerde (çarşı, meydan, belediye, hükümet konağı, istasyon gibi) olmasına özen göstermiştir. Bu da amaçlarına ulaşmak için gayrimenkulleri en etkili şekilde kullanma hedefi taşıdığını göstermektedir. CHP, gayrimenkullerini 1926 yılında temin etmeye başlamış, bu temin süreci 1941'de sona ermiştir. Gayrimenkul temini 1931'den sonra hız kazanmıştır. Bu süreç CHP'nin ülke genelinde teşkilatlanma süreciyle paralel ilerlemiştir.

CHP'nin gayrimenkulleri yedi türden (bina, bahçeli bina, konut, arsa, tarla/bahçe, dükkan ve salon) oluşmaktadır ve altı farklı şekilde (Parti merkezi, Halkevi şubeleri, spor alanı, depo, kira ve hibe) kullanılmaktadır. CHP, elindeki gayrimenkulleri etkili ve verimli şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Bu kullanımların çoğunu Parti merkezleri ve Halkevi şubeleri oluşturmaktadır. Bunlar da CHP'nin hedeflerini tabana yayma amacı taşımaktadır. Bunların yanında gayrimenkullerin küçük bir kısmı da spor alanları olarak kullanılmıştır. Gayrimenkullerin önemli bir kısmını kiralananlar oluşturmaktadır. CHP, elindeki gayrimenkulleri kamu kurumlarına, özel kuruluşlara ve şahıslara kiraya vererek teşkilatlarına ve Halkevleri'ne gelir oluşturmaktadır. Bazı gayrimenkulleri de kamu kurumlarına ve nadiren özel kuruluşlara hibe etmiştir.

CHP, gayrimenkullerini beş farklı yoldan elde etmiştir: Satın alma, inşaat, bağış, takas ve bedelsiz emval-i metruke. Gayrimenkuller; şahıslardan, belediyelerden, özel idarelerden ve Emlak-ı Milliye'den satın alınmış; şahıslar, belediyeler ve özel idarelerden de bağışlanmıştır. Çoğunlukla vatandaşlardan satın alınmış (kimi zaman baskı yoluyla), belediyelerden ve özel idarelerden ise gayrimenkullerin büyük çoğunluğu tapu değerinin çok altında bulunan miktarlarda ücret ödenerek satın alınmıştır.

CHP gayrimenkullerinin önemli bir temin yolu (toplam gayrimenkullerin %45.5'i) emval-i metrukedir. Emval-i metruke CHP mülkleri arasına ücretli ve ücretsiz biçimde intikal etmiştir. Maliye, Evkaf, Türk Ocakları ve Muallimler Birliği'nden ücretsiz olarak edinilmiş, Emlak-ı Milliye'den de ücreti karşılığında satın alınmıştır.

1951'de, Demokrat Parti iktidarı CHP'nin gayrimenkul mal varlığını haksız ve cebren edindiği gerekçesiyle 5830 sayılı kanun teklifini TBMM'ye oylamaya sunmuş ve kabul edilmesinin ardından CHP'nin gayrimenkullerinin dörtte üçüne Maliye tarafından el konulmasını sağlamıştır. 1953'te ise 6195 sayılı kanun ile CHP'nin geride kalan mülklerini de ellerinden almıştır. 1951 ve 1953'teki tartışmalarda öne çıkan konu CHP'nin tek parti olmasının yarattığı güç ile mülklerini ücretsiz ya da cüzi bir ücretle edinmesinin kanun dışı olmasıydı.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin mülk edinme süreci tek parti dönemi içerisinde yer almaktadır ve bu sürecin önemli bir kısmı parti-devlet bütünleşmesi ile paralel ilerlemiştir. CHP, devlet otoritesini de kullanarak, gayrimüslimlerden geriye kalan emval-i metrukeyi kendi mülkleri arasına çoğunlukla ücretsiz katmış, kamu kurumları olan belediyeler ve özel idarelerin bünyesinde bulunan mülkleri ücretsiz ya da çok düşük ücretlerle edinmiştir. Bu mülk edinme süreci hem kadir-i mutlak devlet otoritesi sayesinde gerçekleşmiş hem de devletin bir organı, bir parçası olan Parti'ye devletten ayrı olarak bir maddi kudret oluşturma amacı gütmektedir. Ancak bu maddi kudret oluşturulurken hem devlet otoritesinden yararlanılmış hem de bu mali kudretin parçası olan gayrimenkuller devlet kurumlarının kullanımına kimi zaman ücretli, kimi zaman ücretsiz sunulmuştur. Dolayısıyla bu mülk edinme ve bu mülkleri kullanma süreci parti

ve devlet arasında karşılıklı olarak ilerlemiştir. Tek Parti Dönemi'nin sona ermesiyle ve iktidarın değişmesiyle birlikte de parti ve devlet iş birliğiyle gerçekleşen, usulsüzlüklerin de yaşandığı bu mülk edinme süreci yeni iktidar tarafından gündeme getirilecek ve CHP'nin maddi servetinin yok edildiği ve gayrimenkullerine el konulduğu süreç başlayacak ve iki yıl içerisinde tamamlanarak CHP "mefluç hale" getirilecekti.

Gayrimenkuller, CHP için maddi bir servet olmanın yanı sıra, hedeflenen reformların ve politikaların tabana yayılması için kullanılan önemli bir araçtı. 1925'teki TpCF ve 1931'deki SCF tecrübelerinden sonra CHP, tabanda beklediği derecede karşılık görmediğini fark etmiş ve bu sorunu gidermek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Bunlardan ilki taşra teşkilatlarının oluşturulması ve bu hedefler için düzenli biçimde çalışır hale gelmesiydi. Bu şekilde Parti'nin propagandası ülke genelinde yapılabilecekti. Bunlardan ikincisi ise 1932'de kurulan Halkevleri idi. Halkevleri ile de "muasırlaşma" amacına hizmet eden etkinlikler (edebiyat, sinema, tiyatro, müzik vb.) yapılacak ve bu "yetişkin eğitimi" yoluyla CHP'nin temel ilkelerinin ve hedeflerinin tabanda daha fazla benimsenmesi sağlanacak ve hedeflenen "yeni yurttaş tipi"nin oluşturulmasına gayret edilecekti. Gayrimenkuller de bu hedefler doğrultusunda önemli bir araç işlevi görmüştür. Nitekim CHP de gayrimenkulleri daha fazla insana ulaştırılması için buldukları illerin/ilçelerin merkezi konumlarında seçmeye özen göstermiştir. Hem maddi servet oluşturma açısından hem de hedeflenen reformlara ulaşma açısından gayrimenkuller CHP için büyük önem arz etmekteydi nitekim CHP de gayrimenkulleri olabildiğince fazla sayılarda edinmeye çalışmış, elindeki gayrimenkulleri de olabildiğince etkili kullanmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi;

Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı Kataloğu

(Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.)

TBMM Zabıt Cerideleri (Kullanılan Zabıt Cerideleri dipnotlarda gösterilmiştir.)

Kanunlar ve Kararnameler (Kullanılan kanunlar ve kararnameler numaralarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.)

Milliyet Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

(Kullanılan sayfalar ve tarihleri dipnotlarda gösterilmiştir.)

Halk Fırkası Nizamnamesi, 1923.

1940-1941 İstatistik Yıllığı, cilt 12, Başvekil İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943.

Şekillerin ve Tabloların Oluşturulmasında Kullanılan Kaynaklar:

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.1

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.624.2

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.1

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.2

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.625.3
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.626.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.627.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.628.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1623.629.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.630.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.631.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.632.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.633.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.634.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.634.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1624.635.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.636.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.657.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.637.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.638.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.639.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1625.640.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.641.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.642.2

BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.643.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.644.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.645.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1626.655.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.647.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.646.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.648.3
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.649.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1627.650.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.651.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.652.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.635.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.653.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.1
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.2
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.654.3
BCA CHPK No: 490.1.0.0.1628.655.1

İkincil Kaynaklar

AKÇAM, Taner, Ümit KURT, *Kanunların Ruhu Emval-i Metruke Kanunlarında*

Soykırımın İzini Sürmek, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

AKIN, Yiğit, “*Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*” *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Arıkan, Mustafa, Ahmet Deniz, “Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, (2004), s. 401-32.

BAŞBUĞ, Esra Dicle, *Resmi İdeoloji Sahnede Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

ÇAKMAK, Fevzi, “Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması”, *History Studies*, Cilt 7, Sayı 3, (2015), s. 1-21.

ERDOĞAN, CANER, “Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi’nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözülmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 51, (2017), s. 270-79.

GÜNEŞ, Günver, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset”, *Toplumsal Tarih*, Cilt 65, (1999), s. 11-19.

GÜRAY, Şükran, “Çok Partili Hayata Geçiş ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 125, Sayı 247, (2020), s. 405-20.

KARA, Adem, *Türkiye’de Halkevleri*, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999.

KARDEŞ, Salâhaddin, *Tehcir ve Emval-i Metrûke Mevzuatı*, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2008.

KOÇAK, Cemil, *CHP ve Taşra (1930-1950)*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.

———, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

KOÇAK, Nazlıcan, Emine Bal TURAN,, Hasan ŞAHAN, “Erken Cumhuriyet Dönemi Beden Terbiyesi, Spor ve Militarizm”, *Uluslararası Sosyal*

Araştırmalar Dergisi, Cilt 57, Sayı 11, (2018), s. 925-31.

KORALTÜRK, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

KURT, Ümit, "Emval-i Metruke ve Tasfiye Komisyonlarının Yapısı ve İşlevi", *Toplumsal Tarih*, Cilt 259, (2015), s. 50-58.

MALKOÇ, Eminaalp, *Devrimin Kültür Fidanlığı Halkevleri ve Kadıköy Halkevi*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2009.

ONARAN, Nevzat, *Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi (1920-1930) Emvâl-i Metrûkenin Tasfiyesi - II*, 1. Baskı., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.

ÖZ, İlkay, *Mülksüzleştirme ve Türkleştirme Edirne Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

ÖZER, İsmail, *Halkevleri*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2020.

PINAR, Mehmet, "Ağrı'da (Karaköse) Demokrat Parti Teşkilatlanması", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, (2013), s. 185-206.

PUSTU, Yunus, "Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 99, (2019), s. 51-94, doi:10.33419/AAMD.557989.

TEMİZGÜNEY, Firdes, "Lozan Sonrası Ermeni Emval-i Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 62, (2018), s. 301-34.

TOPRAK, Zafer, *Milli İktisat - Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1981.

TURAN, Ömer, Güven Gürkan ÖZTAN, "Erken Cumhuriyet Döneminde

İnkârcılık, Emvâl'i Metrûke ve Devlet Kapasitesi", *Praksis*, Cilt 39, (2015), s. 103-43.

TÜRKMEN, Mutlu, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 6, (2013), s. 729-40.

ÜSTEL, Füsun, *İmparatorluktan Ulus - Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 2.Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2012.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 29. bs., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

———, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1992.

EKLER

Ek 1: Şehremini Halkevinin Fotoğrafi ve Tapusu

(BCA CHPK No: 490.1.0.0.1722.100.3.1.66)

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

Bina sahibi	Cumhuriyet Halk Partisi		No.	Mevcut Planlar
Kira	.		1	Vaziyet planı Mikyas
Binanın cinsi (kâgır, yarım kâgır, ahşap)	Kâgır Bina		2	Zemin kat » »
Binanın kıymeti	25.000 Lira		3	Bodrum » » »
Yapılma tarihi	1933		4	1 inci » » »
Tadil olduğu tarih ve bedeli	.		5	2 inci » » »
Kalorifer tesisatı	Yok		6	Makta » »
Elektrik »	Var		7	Cebheler »
Sihhi »	Yok		8	
Sahne »	Yok		9	
Bahçe durumu	.	10		
Arsa ölçüsü m.²	128.89 M ²	11		
		12		
		13		
		14		
		15		
		16		
		17		
		18		
		19		
		20		
		21		

Binanın bulunduğu şehir veya köy : Istanbul - Şişli

Esas Cephe

Proje sahibi : _____

İnşa bedeli : 19.198,41

İkmal tarihi : 7. İkinci teşrin. 1933

Ne gibi tahsisatla yapıldığı : _____

490 01 | 1722 | 1003 | 1 | 60

(BCA CHPK No: 490.1.0.0.1722.100.3.1.67)

Ek 2: Boş Taşısız Mallar Cetveli

Vilâyeti : ..*Erzurum*..
 Kazası : ..*Blöner*..
 Nahiyesi : ..

DEVLET ARŞİVİ ERZURUM
 İZMİR KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Tapulu ve Tapusuz

Cinsi	Adet	Ölçüsü	Şimdiki	
			değeri	Kirada ise
			Lira K.	Lira Kr.
Bina				
Otel				
Dükkan				
Mağaza				
Arsa				
Tarla				
Zeytinlik				
Bağ				
Bahçe				
Han				
Hemam				
Maarif mektep binası				
Hususî mektep binası				
Kahvehane				

*Baskılatınımz dokümanında partiya oit ulbul
 olmasatığı testik olunur 27-8-988*

Blöner
 E. H. P. boykani

H. Güneş

490101 | | 1705932 | |

28

(BCA CHPK No: 490.1.0.0.1705.932.1.4.27)

Ek 3: Genel Sekreterlikten Taşra Teşkilatlarına Usulsüz Kiralamalarla İlgili Yazı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği
Sayı
I2/2252

Ankara : I4/I/1942

Partimizin gayri menkûl mallarının bazı Vilâyet İdare Heyetlerince kiraya verildiği ve bu husustaki mukavelelerin doğrudan doğruya akdedildiği günlük muamele ve muhaberelelerden anlaşılmıştır.

Partimizin bugün yürürlükte olan nizamnamesinin 149 uncu maddesi Parti gayri menkûlleri menfaatlarının bulunduğu mahallere ait olduğunu; ve fakat Partiye ait her türlü hukuki tasarruflarda ve üçüncü şahıslarla bu yolda yapılacak işlerde Partiyi Genel Sekreterin temsil edeceğini sarahaten tesbit etmektedir.

Bundan böyle Partiye ait gayri menkûllerin kiraya verilmesi icabeden hallerde kiracı ile icar mukavelesinin genel ve özel şartları tesbit edildikten sonra mukavele akdedilmek üzere Genel Sekreterliğin muvafakatinin alınmasının usûl ittihaz edilmesini diler, sevgi ve saygılarımı sunarım.

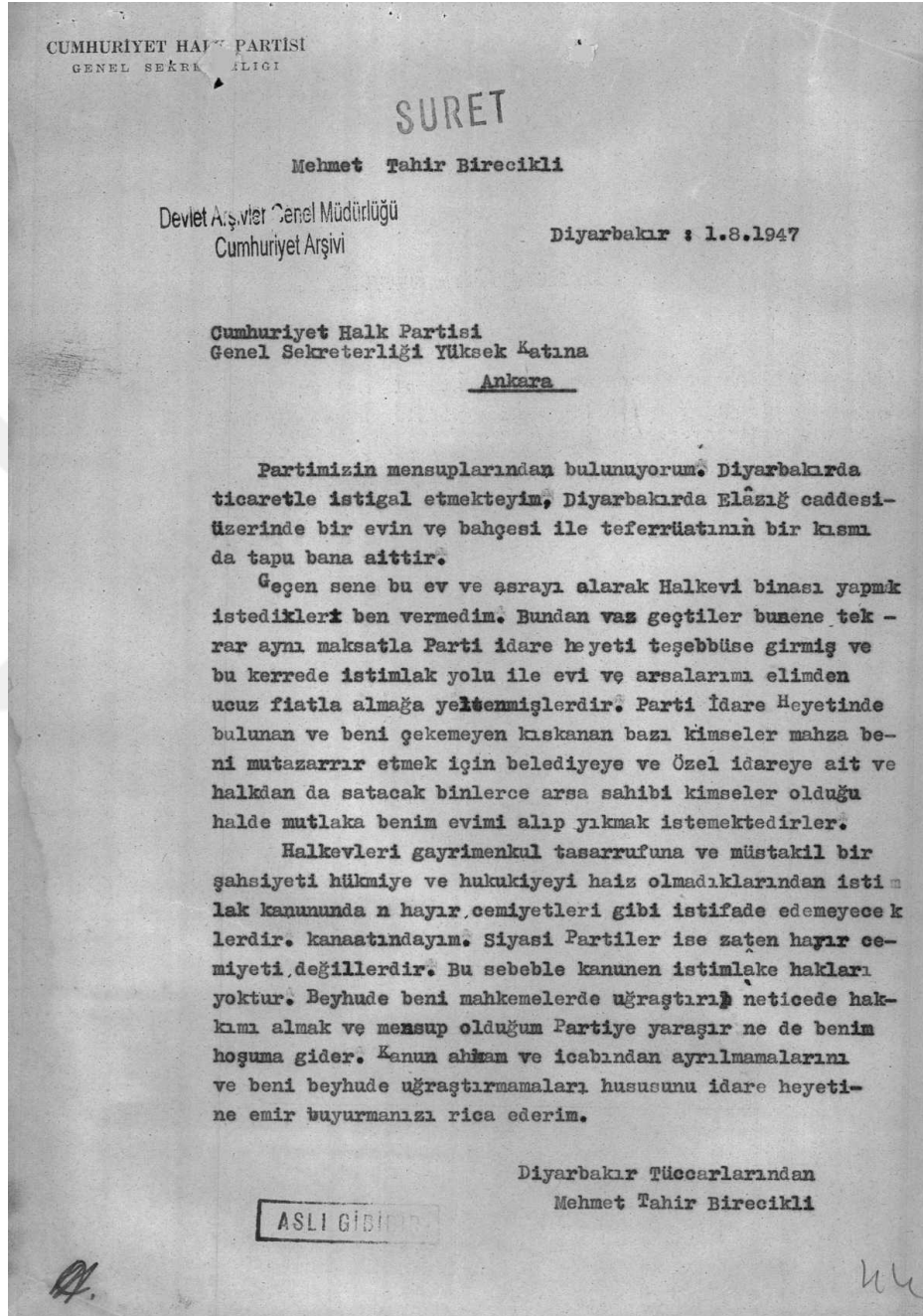
C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Mebusu

Parti Teşkilâtı olmaları için
İz Vilâyet valisine, Umumi
Mifettilere, Halkevi, Halk-
Odası Reislikleriyle, C.H.P.
Bölge Mifettilerine yazılmıştır.

Dr. A. F. Tuzer

(BCA CHPK No: 490.1.0.0.1670.814.1.5)

Ek 4: Diyarbakır Esnafından Mehmet Tahir Birecikli'nin CHP Genel Merkezi'ne Mektubu

(BCA CHPK No: 490.1.0.0.1700.911.1.44)

Ek 5: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Formu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORIJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 2/8/2022</p> <p>Tez Başlığı : Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP ve Halkevlerinin Gayrimenkulleri (1925-1953)</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 8/7/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Etem Yunus Akbayır _____</p> <p>Öğrenci No: N16221811 _____</p> <p>Anabilim Dalı: Tarih _____</p> <p>Programı: Tarih _____</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p>Öğretim Üyesi Dr. Hakan Kaynar</p> <p>_____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 2/8/2022

Thesis Title : Real Estates of CHP and "People's Houses" in Transition from Single Party to Multi-Party Life (1925-1953)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 8/7/2022 for the total of 105. pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 19 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: ETEM YUNUS AKBAYIR
Student No: N16221811
Department: HISTORY
Program: HISTORY

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Öğretim Üyesi Dr. Hakan Kaynar

Ek 6: Tez Çalışması Etik Komisyon Muafiyeti Formu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 2/8/2022	
<p>Tez Başlığı: TEK PARTİDEN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE CHP VE HALKEVLERİNİN GAYRİMENKULLERİ (1925-1953)</p>	
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
<p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>	
Tarih ve İmza	
<p>Adı Soyadı: ETEM YUNUS AKBAYIR</p>	_____
<p>Öğrenci No: N16221811</p>	_____
<p>Anabilim Dalı: TARİH</p>	_____
<p>Programı: TARİH</p>	_____
<p>Statusü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>	_____
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p>	
<p>UYGUNDUR</p>	
<p>Öğretim Üyesi Dr. Hakan Kaynar</p>	
<p>_____</p>	
<p>Telefon: 0-312-2976860</p>	<p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p>
<p>Faks: 0-3122992147</p>	<p>E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 2/8/2022

Thesis Title: REAL ESTATES OF CHP AND "PEOPLE HOUSES" IN A TRANSITION FROM SINGLE PARTY TO MULTI-PARTY LIFE (1925-1953)

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: ETEM YUNUS AKBAYIR
Student No: N16221811
Department: HISTORY
Program: HISTORY
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

APPROVED

Öğretim Üyesi Dr. Hakan Kaynar